

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE KREDİ KARTLARININ GELİŞİMİ VE
MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan TURAN

Enstitü Anabilim Dalı : İKTİSAT

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mustafa Akal

Ekim – 2001

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE’DE KREDİ KARTLARININ GELİŞİMİ VE
MAKRO EKONOMİK ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ramazan TURAN

Enstitü Anabilim Dalı : İKTİSAT

**Bu tez/...../2001 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile
kabul edilmiştir.**

.....
Jüri Başkanı

.....
Jüri Üyesi

.....
Jüri Üyesi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
ŞEKİLLER LİSTESİ	IV
TABLOLAR LİSTESİ	VII
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
GİRİŞ	1
1. PARA, ENFLASYON VE KREDİ KARTI HARCAMALARI İLİŞKİSİ	
1.1. Düşünce Okulları	5
1.2. Para Teorileri	6
1.2.1. Para Talebi Teorisi	6
1.2.2. Klasik Para Talebi Teorisi	7
1.2.2.1. Değişim Denklemi	8
1.2.2.2. Miktar Teorisi	9
1.3. Para Talebi	12
1.4. Para Talebi Güdüleri	13
1.4.1. İşlem Güdüsüyle Para Talebi	13
1.4.2. İhtiyat Güdüsüyle Para Talebi	15
1.4.3. Spekülasyon Güdüsüyle Para Talebi	16
1.5. Enflasyon ve Türleri	16
1.5.1. Enflasyonun Tanım ve Kapsamı	16
1.5.2. Enflasyon Türleri	17
1.5.2.1. Talep Enflasyonu	18
1.6. Enflasyon Kuramları ve Çözüm Önerileri	21
1.6.1. Klasik Enflasyon Kuramı	21
1.6.2. Keynesgil Enflasyon Kuramı	22
1.7. Paranın Tanımı ve Fonksiyonları	22
1.7.1. Paranın Tanımı	22
1.7.2. Paranın Fonksiyonları	23
1.7.2.1. Hesap Birimi Fonksiyonu	23

1.7.2.2. Mübadele Aracı Olma Fonksiyonu	23
1.7.2.3. Değer Saklama Aracı Fonksiyonu	24
1.7.2.4. Borç Alıp Verme Fonksiyonu	24
1.7.2.5. Gelirleri Yeniden Dağıtma Fonksiyonu	25

2. KREDİ KARTLARININ MALİ SEKTÖRE ETKİLERİ VE KREDİ

KARTI UYGULAMALARI

2.1. Kredi Kartlarının Dünyadaki Tarihsel Gelişimi	26
2.2. Kredi Kartlarının Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi	29
2.3. Kredi Kartlarının Tanımı ve Çeşitleri	31
2.3.1. Genel Olarak Kredi Kartının Tanımları	31
2.3.2. Kredi Kartı Çeşitleri	32
2.4. Kredi Kartının İşlevleri	34
2.4.1. Ödeme Aracı Olarak Kredi Kartı	34
2.4.2. Nüfuz Aleti Olarak Kredi Kartı	34
2.4.3. Fon Transferi Sağlaması Açısından Kredi Kartı	34
2.5. Kredi Kartının Taraflar Açısından Değerlendirilmesi	35
2.5.1. Kredi Kartının Faydaları	35
2.5.1.1. Saygınlık	35
2.5.1.2. Nakit Taşıma Külfetinden Kurtulma	36
2.5.1.3. Faizsiz Kredi Kullanma İmkânı	36
2.5.1.4. Alternatif Araçlara Göre Basit ve Kolay Kullanım	37
2.5.1.5. Yurtdışında Kullanım	37
2.5.1.6. Acil Durumlarda Kullanım	37
2.5.1.7. Nakit Kredi Olanağı	38
2.5.2. Üye İşyeri Yönünden	38
2.5.3. Kredi Kartını Çıkaran Kurum Yönünden	39
2.5.4. Kredi Kartını Kabul Eden Banka Yönünden	39
2.5.5. Kredi Kartı Veren Kurumlar Yönünden	40
2.5.6. Kredi Kartının Sakıncaları	40
2.6. Kredi Kartı Sistemleri	41
2.6.1. İki Taraflı Sistem	42

2.6.2. Üç Taraflı Sistem	42
2.6.3. Karma Sistem	44
2.7. Kredi Kartlarının Otorizasyon (Onay) İşlemi	44
2.8. Kredi Kartlarında Sahtekarlık ve Kötüye Kullanım	45
2.9. Dünyada Kredi Kartı Uygulamaları	45
2.9.1. Avustralya	45
2.9.2. Kanada	46
2.9.3. Danimarka	46
2.9.4. Almanya	46
2.9.5. Japonya	47
2.9.6. İngiltere	47
2.9.7. A.B.D.	48
2.10. Türkiye’de ve Dünyada Kredi Kartı Sektörü	48

3. TÜRKİYE’DE KREDİ KARTLARININ EKONOMİYE ETKİLERİ

3.1. Kredi Kartlarının Ekonomik Etkileri	51
3.1.1. Ekonomide Paranın Yaratılması	52
3.1.1.1. Ticari Bankaların Para Yaratması	52
3.1.1.2. Merkez Bankası’nın Para Yaratması	53
3.2. Para Benzerleri	54
3.2.1. Kredi Kartı – Para İlişkisi	55
3.2.2. Kredi Kartı – Kredi İlişkisi	57
3.3. Kredi Kartlarının Parasal Etkileri	58
3.3.1. Kredi Kartı Harcamalarının Para Talebine Etkisi	58
3.3.2. İşlem ve İhtiyat Güdeleri İle Para Talebi ve Kredi Kartı Harcamaları İlişkisi	60
3.3.3. Kredi Kartı Harcamaları ve Paranın Dolanım Hızının Etkilenmesi	65
3.3.4. Tasarruf ve Tüketim Eğilimleri Üzerinde Etkiler	67
3.3.5. Kredi Kartı Harcamalarının Para Arzına Etkisi	69
3.3.5.1. Kredi Kartı Harcamaları – M1 Değerlendirmesi	70
3.3.5.2. Kredi Kartı Harcamaları - M2 Değerlendirmesi	72

3.3.5.3. Kredi Kartlarının Türkiye'deki Para Arzı	
Tanımlamalarındaki Yeri	75
3.4. Kayıtlı Ekonomi Faktörü – Kredi Kartı İlişkisi	77
3.5. Kredi Kartı Harcamalarının Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi	78
3.6. Kredi Kartı Harcamalarının Merkez Bankası Para Politikalarına	
Etkileri	78
3.7. Kredi Kartlarının Harcama ve Enflasyon Etkileri	80
3.7.1. Kredi Kartı Harcamalarının Enflasyona Etkisi	80
3.7.2. Kredi Kartı Harcamalarının Milli Gelire Etkisi	95
3.8. Bankaların Kredi Kartı Gelir Kalemleri	100
4.KORELASYON VE REGRESYON ANALİZİ	
4.1. Genel	101
4.2. Veri ve Değişkenler	101
4.3. Korelasyon Analizi	102
4.4. Grafik Analizi	105
4.5. Regresyon Analizi	107
4.5.1. Model 1	107
4.5.2. Model 2	108
4.5.3. Model 3	109
SONUÇ	112
KAYNAKÇA	118
EKLER	122
EK 1	122
EK 2	123
ÖZGEÇMİŞ	125

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKK	: Anadolu Kredi Kartları Turizm ve Ticaret A.Ş.
ATM	: Automated Teller Machine (Otomatik Vezne Makinası)
BKM	: Bankalararası Kart Merkezi A.Ş.
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
Europay	: Europay International S.A.
JCB	: Japan Credit Bureau Co. Ltd.
KIC	: Kredi Kartı İşlem Ciroları
Mastercard	: Mastercard International S.A.
POS	: Point of Sale (Satış Noktası) Cihazları
TÜFE	: Tüketici Fiyatları Endeksi
VISA	: Visa International Service Association

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	: Ödeme Alışkanlıklarının Para Talebi Üzerindeki Etkileri	10
Şekil 2	: Para Arzındaki Artışın Meydana Getirdiği Talep Fazlası	19
Şekil 3	: Kredi Kartlarının Otorizasyon (Onay) Şeması	44
Şekil 4	: Harcamaları Kredilendirme Oranları	69
Şekil 5	: Zaman İçinde Kredi Kartı Harcamaları Değişim Oranları ve Enflasyon	87
Şekil 6	: Kredi Kartı Harcama Tutarları	92
Şekil 7	: Kredi Kartı Kullanım Sıklığı	95
Şekil 8	: Kredi Kartı Kullanım Alanları	98
Şekil 9	: $KIC - ENF.ORANI$	105
Şekil 10	: $\ln KIC - \ln T\ddot{U}FE$	106
Şekil 11	: $T\ddot{U}FE - KIC$	106

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1	: Yıllar İtibariyle Kredi Kartı Adetleri (1992-2001)	31
Tablo 2	: Türkiye’de POS ve ATM Cihazı Adetleri (1991-2001).....	31
Tablo 3	: Türkiye’de ve Dünyada Kredi Kartı Sektörü	49
Tablo 4	: Bireylerin Alışveriş İçin Kart Kullanımı (%)	63
Tablo 5	: Türk Bankacılık Sisteminde Kredi Kartı İşlem Adetleri (1990-2001)	63
Tablo 6	: Türkiye’de Kredi Kartı Adetleri (2001)	64
Tablo 7	: Kredi Kartı İşlem Ciroları (Milyar TL)	68
Tablo 8	: Kredi Kartı Harcamalarını Ödeme Şekli (%)	68
Tablo 9	: Kredi Kartı İşlem Ciroları, TÜFE, M1 Para Arzı Veri ve Değişim Oranları (1991-2000)	83
Tablo 10	: Kredi Kartı Harcamalarının Kullanıldığı Tutarlar, Kredi Kartlarını Kullanan Gelir Grupları ve Bölgeler (%)	89
Tablo 11	: Kredi Kartını Kullanım Sıklığı (%)	93
Tablo 12	: Orijinal Gözlem Değerlerine Göre Basit Korelasyon Matrisi	102
Tablo 13	: Değişim Oranlarına Göre Basit Korelasyon Matrisi	103
Tablo 14	: Değişkenlerin ln Dönüşümlerine Göre Basit Korelasyon Matrisi.....	104

ÖZET

Günümüzde çek, değer ölçüsü niteliği taşıyan, nakit paranın yerine kullanılabilen, taşınması ve kullanılması kolay bir ödeme aracıdır. Bunun yanında nakit para ve çekin özelliklerini de içeren ve ek avantajlara sahip olan kartla ödeme sistemi gibi modern ödeme sistemleri de gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Kredi kartı, kart hamilinin nakit para taşımaksızın alışveriş yapmasına olanak tanıyan yada ATM'lerden nakit para çekme (kredi) kolaylığı sağlayan bir çeşit ödeme aracıdır.

Kredi kartı tüketici işlemlerinde önde gelen bir araç olmakta ve günümüzde borç ödemelerinde çekin yerini almaktadır. Kredi kartının en basit özelliği mal alımında kredi imkanı sunmasıdır.

Türkiye'de kredi kartlarının 1990'lı yıllardan itibaren kullanım oranı artmaya başlamış olup, günümüzde küçümsenmeyecek rakamlara ulaşmıştır. 1992 yılında 1 milyon adet seviyelerinde olan kredi kartları bugün yaklaşık olarak 14 milyon adede ulaşmıştır. Kredi kartları ile yapılan harcama tutarları ise 5.784 Milyar TL'a ulaşmıştır.

Kredi kartları birçok makro ekonomik etkiye sebep olmaktadır. Kredi kartı harcamaları özellikle belirli zamanlarda gelir elde eden (memurlar ve işçiler gibi) kesim tarafından yapılmaktadır. Kredi kartlarıyla yapılan harcamalar daha çok mübadele amacıyla kullanılmakla birlikte ihtiyat ve spekülasyon amacıyla da kullanılmaktadır.

Kredi kartı işlem ciroları ile M1 para arzı arasındaki korelasyon ve regresyon ilişkisinde anlamlılık mevcut olup bu iki değişken arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur.

Gerekli yasal düzenlemeler ve devlet tarafından çeşitli politikalarla desteklendiği takdirde ekonominin kayıtdışılığı azalmış, ekonomik hayatta yeni bir finansal enstrümana kavuşulmuş ve birçok alanda para yerine kullanma olanağı sağlanmış olacaktır.

SUMMARY

Today cheque ,which has measure value like cash and is easy to carry and use, is a payment instrument as a substitution of money. In addition, modern payment systems are becoming widespread gradually like credit card which has specifications of cheque and cash and a lot of additional advantages.

Credit Card is a kind of payment instruments that enables its users to shop without carrying money, and draw cash through Automatic Teller Machines (ATM)

Credit card, is an important instrument for consumer transactions, and it replaces its cheque in payments of loans. The most simple specification of Credit Card is to provide crediting in purchases.

In Turkey, use of credit cards began to increase in 1990 and today it has reached a remarkable number. While the number of credit cards was around 1 million in 1992, it has reached approximately 14 million with consumption amount TL 5,784 billion.

Transactions by credit cards affecting macro economies in many ways are made by especially officers, workers etc. who receive regular wages. Credit card is used not only as a means of exchange but also precaution and speculation.

There is an acceptable linear relation of correlation and regression between transactions turnover and M1 Money Supply.

If use of credit cards supported by both the legal regulations and policies by government, the unrecorded economic transactions will be decreased and a new financial instrument that can be used in many ways will be added to the economical life.

GİRİŞ

Günümüzde paranın önemi gerek iktisadi açıdan gerekse sosyolojik açıdan tartışılmazdır. Sosyolojik açıdan insanların doğası gereği paraları sözkonusu olduğunda tutucu davrandıkları, emek ve zaman sarfederek elde ettikleri varlıklarını değerlendirme olanaklarını kolay benimsemedikleri de bilinmektedir.

İktisadi gelişmelerin teknolojik gelişmelerle desteklendiği zamanlarda bu gelişmelerin bireyler tarafından da destek görmesi durumunda ekonomik hayatta hızlı gelişmeler yaşanmış ve hayat, bireyler için daha kolay bir hal alarak bu teknolojik yenilikler hayatın vazgeçilmez unsurları olmuşlardır.

1990'lı yıllara değin ülkemizde daha çok kurumsal bankacılık alanında faaliyet gösteren bankalar, genellikle büyük firmaların kredi taleplerini yerine getirmişler ve faaliyetlerini bu alanlarda yoğunlaştırmışlardır.

Ancak 1990'lı yıllardan sonra bankaların faaliyetlerini bireysel bankacılık alanlarında da yoğunlaştırması ve gelirlerinin önemli kısmını bu faaliyet grubundan elde etmesi tüm sektördeki çalışmalarını bu yöne kaydırmıştır. Bazı bankalar alanlarını kurumsal bankacılık ve bireysel bankacılık alanları olarak ayırmışlar ve bu yönde ürün çeşitliliğine gitmişlerdir. Aynı zamanda sektöre de yeni bir rekabet anlayışı getirmişlerdir.

Bireysel bankacılık anlamında bankalar öncelikle teknolojik altyapı gelişimine önem vermişler, ardından ürün yelpazelerini halka sunmuşlardır. Elbetteki paranın en fazla işlem gördüğü ve ekonomiye etkisi tartışılmaz olan bankalar; ürünlerini, müşterilerine parayı daha çok kullanılmak amacıyla nasıl çeşitlendirebileceklerini düşünmüşler ve en kolay yol olan ve dünya ile de entegre olabilmek açısından parayı ikame edebilme çalışmalarını yolunu denemişler ve nihayetinde de başarıya ulaşmışlardır.

Bu çalışmada bankacılık sektörünün en aktif ve stratejik finansal enstrümanlarından biri olan kredi kartlarının ülkemizdeki kullanımının mali sektöre ve enflasyona etkisinden bahsedilmiştir.

Mülkiyeti bir banka yada finansal bir kuruma ait olmak üzere bankanın müşterilerine belirli bir kredi limiti dahilinde yurtiçi ve yurtdışı üye işyerlerinden mal ve hizmet satın alma ile nakit ödeme birimleri veya otomatik para ödeme makinelerinden nakit çekimlerde kullanılması için verilen kart, kredi kartı olarak adlandırılmaktadır.

Kredi kartı tüketici işlemlerinde önde gelen bir araç olmakta ve günümüzde borç ödemelerinde çekin yerini almaktadır. Kredi kartının en basit özelliği mal alımında kredi imkanı sunmasıdır. Yani, kart hamili kredi kartını veren kurum ile arasında yaptığı anlaşma çerçevesinde kendisine tanınan limite kadar alışverişini nakit ödemeksizin kredili olarak yapmaktadır. İşyeri, kart hamiline sunduğu mal veya hizmetin bedelini, anlaşmalı olduğu kredi kartı kurumundan tahsil etmektedir. Kart hamili ise, kredi kartı kullanarak yaptığı harcama tutarlarını, belli bir dönem sonunda banka tarafından gönderilen hesap cetvelinde yazılı tarihte kendisine kartı veren bankaya öder.

Kredi kartları başlıca üç ana fonksiyona sahiptir. Bunlar; mal ve hizmetler için ödeme aracı, nakit temin etme aracı, devamlı nitelikli bir kredi kaynağı.

Bu çalışmada cevabını aranan temel soru kredi kartlarının para mı yoksa para yerine geçen “kaime” dediğimiz araçlardan mı olduğudur. Çünkü bu soruların cevabı kredi kartı harcamalarının para politikaları ve enflasyon üzerindeki etkileri üzerinde temel dayanaktır. Kaime olarak adlandırılan çek vs..gibi ödeme araçları ile kredi kartları benzerlik gösteriyor ve bu bağlamda değerlendirilecekse M1 tanımı altında işlenmesi gereken bir konu olacaktır. Zira kredi kartı harcamaları vadesiz mevduat gibi işlem görecektir. Ancak kredi kartlarının vadesiz mevduatlar içerisinde mi yoksa ödeme süreleri gözönüne alındığında vadeli mevduatlar içinde mi olduğu birçok etkene bağlı olarak değişecektir. Burada paranın özellikleri ile kredi kartının özellikleri arasında büyük benzerlikler görünmektedir. Paranın

taşınabilir olması, hesap birimi özelliği gibi özellikleri ile kredi kartının aynı özelliklere sahip olması bizlere daha çok kredi kartının para yerine ikame edilebilecek araçlardan görünümü arz etmekle beraber çalışma içerisinde ayrıntılı bir biçimde incelenecektir. *Eğer kredi kartı harcamaları ekonomide parasal etki yaratıyor ise enflasyona etkisinden söz edilebilecektir.* Bu bağlamda kredi kartı her an harcanabilir dolanımdaki para izlenimi verecektir.

Bütün bunlardan bahsederken öncelikle ekonominin genel yapısını teorik açıdan incelemek, iktisadi literatürde paranın yerini görebilmek ve etkilerini inceleyerek çalışmamızı bilimsel bir temele oturtmak gerekmektedir. Aksi takdirde paradan, para talebi - para arzından, enflasyon ve türlerinden bahsetmeden kredi kartının para olup olmadığı tartışmasını yapmak mümkün olmayacak ve bir dayanak noktası bulunmayacaktır.

Birinci bölümde; iktisadi düşünce okullarının genel çerçevesi, olayı ele alış tarzı ve öngördükleri çözüm önerileri tartışılmıştır. Ayrıca sözkonusu iktisadi okulların görüşlerinin kredi kartı harcamalarına ve tüketim konusuna bakışı incelenmiştir. Para tutmanın güdeleri üzerinde durulmuş, çalışmamız açısından önem arzeden işlem ve ihtiyat güdüsüyle para talebi incelenmiştir. Çünkü, kredi kartlarının, elde edilen kazancın mübadele amacıyla harcanması veya ihtiyat amacıyla tutulması ile yakından ilişkisi vardır. Paranın teknolojik gelişmeler karşısında değişim aracı olarak geçirdiği değişim gözler önündedir.

İkinci bölümde, çalışma konusu olan kredi kartı tanımlanmaya ve mali sektöre etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Kredi kartının özellikleri, fonksiyonları, çeşitli açılardan fayda ve sakıncaları işlenmiş, günümüzde hangi boyutlarda kullanım seviyelerinde olduğu ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise; kredi kartı harcamalarının enflasyona ve mali sektöre etkisi, paranın dolanım hızı, ve kredi kartı harcamaları para talebi ilişkisi incelenmiş, kredi kartlarının ne gibi makro ekonomik etkilerde bulunduğu, para tanımına ne kadar girdiği ve milli gelire ne oranda etkisi bulunduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ana

konularından birini oluşturan enflasyon geniş biçimde incelenmiş, kredi kartı harcamalarının ne tür bir enflasyona yol açtığı ve gerçekten sözü edilen talep enflasyonuna yol açıp açmadığı ele alınmıştır.

4.bölümde ise kredi kartlarının enflasyona etkisi korelasyon ve regresyon analizi çerçevesinde araştırılmıştır. Bu konudaki mevcut tüm veriler toplanmış ve çalışma ekonometrik modellerle de desteklenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde kredi kartı harcamalarının, ne amaçla ve hangi güdüyle yapıldığı araştırılmış, kredi kartı işlem cirolarının diğer değişkenlerle birlikte enflasyonist bir etki meydana getirip getirmediği tartışılmıştır.

Türkiye’de kullanımı itibariyle yaklaşık 10 yıllık bir geçmişi olan kredi kartları hakkında çalışmalar yetersiz bulunmaktadır. Bunun sebebi ise kredi kartlarının henüz yeni olması ve bundan dolayı da istatistiki verilerin yetersiz bulunmasıdır.

1. PARA, ENFLASYON VE KREDİ KARTI HARCAMALARI İLİŞKİSİ

1.1. Düşünce Okulları

Klasiklerin harcama güdüsü ile kredi kartlarının tüketicilerde uyardığı harcama güdüsü benzerlikler göstermektedir. Kredi kartları harcama eğilimini arttırmaktadır. Klasiklerin, ihtiyat ve mübadele amacıyla paranın elde tutulması güdüsü, paranın ileriki zamanlarda karşılaşılabilecek durumlar için elde tutulmasını ifade eder. Kredi kartı harcamaları da bu güdülerin muhakkak ki etkisi altındadır. Kredi kartı harcamalarında tüketiciler kredi kartlarını, daha doğrusu kart limitlerini her zaman için ihtiyat amacıyla elde tutabildikleri bir araç olarak görmüşlerdir. Bunun için de kredi kartı harcamalarının sık yapılması harcama güdüsünü de uyarması anlamına gelmektedir.

Yeni klasiklerin ortaya attığı rasyonel bekleyişler varsayımı günümüzde hemen hemen tüm makro ekonomik görüşlerin ortak noktasını oluşturmaktadır. Robert Lucas, Thomas Sargeant, Neil Wallace, Robert Barro gibi iktisatçılar bu görüşün öncülüğünü yapmaktadır. Yeni Klasik İktisatçılara göre insanlar mevcut tüm bilgileri kullanarak optimal karar alırlar. Rasyonel bekleyişler görüşüne göre insanlar ne kadar çalışacakları yada üretecekleri konusunda sistematik hatalar yapmazlar(Parasız, 1998: 8). İnsanlar yaşadıkları ortamı anlamak için en iyisini yaparlar. Ancak enformasyon eksikliği nedeniyle kısa dönemde doğru karar alamayabilirler. Ama yine de insanlar öngörülerinde sistematik hata yapmazlar. Ekonomide ücret ve fiyatlar esnek olduğu için eksik istihdam sözkonusu değildir.

Yeni Keynesgil İktisatçılara göre tam olarak beklenen politikaların bile ekonomi üzerinde reel etkisi olacaktır. Ücret ve fiyatlar yapışkan olduğu ya da sürekli olarak değişmediği için enflasyon oranındaki değişiklikler insanlarca beklenilse bile enflasyonun kısa dönemde ekonomi üzerinde etkisi olur. Uzun dönemde ise enflasyonun daha da artması mümkün olmayacaktır.

Kredi kartı harcamalarının harcamaları enflasyonu körükleyici etkisi gözönüne alındığında harcamaların sürekli olarak artan oranda devam etmesi kısa dönemde belki etkisi kaçınılmaz olacak ama uzun dönemde etkisinin nispeten azalacağını söylemek mümkün olacaktır. Kredi kartı harcamalarının tamamen azalacağını ve olması gerektiği gibi bekleyişlerin etkisinde kalarak değil, bireylerin planlamalarını kısa döneme yaymak suretiyle enflasyonu ve ekonomide yarattığı olumsuz etkileri azaltmak mümkün olacaktır.

1.2. Para Teorileri

Para teorisinin amacı, paranın değerini ya da aynı anlama gelen fiyatlar genel düzeyinin nasıl oluştuğunu açıklamaktır. Para talebi ve para talebi güdülerine geçmeden önce para teorilerini enflasyon ve kredi kartı ilişkisi içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Bunun için öncelikle para talebi teorisi, ardından da klasiklerde para talebi teorisi ile değişim ve miktar teorilerini ele almakta fayda vardır. Zira kredi kartı limitleri ile elde tutulan para miktarı ve paranın dolanım hızı arasında doğrusal mı yoksa ters bir ilişki mi olduğu gerek teorik açıdan gerekse 4.bölümde korelasyon ve regresyon analizleri çerçevesinde kredi kartlarının yeri tam olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

1.2.1. Para Talebi Teorisi

Para talebi teorisinin ağırlık merkezi, reel olarak tutulan para miktarıdır. Reel para miktarının satınalma gücü olarak ifadesidir. Para talebi teorisi oluşturmanın en zor tarafı: hisse senedi, tahvil gibi gelir getiren alternatifler dururken, kişilerin gelir getirmeyen parayı tercih ettiklerini açıklayabilmektir. Çünkü gözlemlendiği üzere, enflasyon dönemlerinde dahi (yani para tutmanın yüksek maliyeti olmasına rağmen) kişiler gelir getirici aktifler yerine, varlıklarının belirli bir miktarını para olarak tutmayı tercih etmektedirler. Bireyler değişim amacıyla ellerinde daha fazla para tutarak bu paranın maliyetine katlanmaktadır. Oysa ki gerek ihtiyat gerekse spekülasyon açısından para tutmanın maliyetini hesaba katmamakta ve bir anlamda yeni klasiklerin ileri sürdüğü rasyonel bekleyişler teorisinde bireylerin optimum davranacağı savı sekteye uğramış olmaktadır.

Geleneksel para talebi teorileri, kişilerin ellerinde para tutmalarının sebebini, sadece mübadele fonksiyonu ile ilişkili olarak, tek boyutta ele almışlardır. Diğer bir deyişle, kişilerin, mübadelelerini aksatmamak için gelirlerinin belirli bir kısmının nakit olarak tutmak mecburiyetinde olduklarını varsaymışlar ve bu ihtiyacın ötesinde tutulan para miktarının, rasyonel davranış ilkesi ile bağdaşmadığını düşünmüşlerdir(Paya, 1998: 68). Bu bağlamda kredi kartı harcamaları ise kişilerin ellerinde tuttukları parayı mübadele amacıyla tutmalarının yanısıra aynı zamanda ihtiyat amacıyla da nakit tutma ihtiyacını gidermiş olmaktadır. Kredi kartları, sahiplerine istedikleri anda harcayabilecekleri nakit imkanı sunduğu ve her an için harcanabilir bir para¹ olduğundan, klasiklerin ve yeni klasiklerin mübadele ve ihtiyat amacıyla elde para tutma güdülerini desteklemektedir. Ancak, sadece mübadele amacıyla para tutmak kredi kartı harcamalarının enflasyona sebebiyet verdiğini göstermez. Zira enflasyonu ya da konumuzla daha çok ilgili olan talep enflasyonunu oluşturacak sebepleri tek başına ihtiva etmemektedir. Fakat elde tutulan para miktarı, aynı zamanda piyasadaki para miktarını da ifade ettiğinden kredi kartı limitlerinin ancak ve ancak harcama dönemleri ile gelir elde etme dönemleri arasındaki zaman farkının enflasyona ya da talep enflasyonuna sebebiyet verdiği tartışılabilir.

1.2.2. Klasik Para Talebi Teorisi

Günümüzde paranın sadece yansız bir değişim aracı olmadığı, harcamaların büyüklüğünü etkileyerek üretimi, genel fiyat düzeyini ve gelir dağılımını etkilediği açıkça ortadadır. Zira kredi kartları ile yapılan harcamalar hem çok çeşitli ve rahat yapılmakta hem de iradi veya gayr-i iradi bir şekilde büyük oranlarda da yapılmaktadır. Böylece henüz elde edilmeyen bir gelir harcanmış, üstelik büyük oranlarda ve elde edilecek olan gelirden daha büyük kısmı harcanmış olmaktadır. Dolayısıyla mal ve hizmet talebi artmıştır. Şimdi bununla ilgili olarak klasiklerdeki değişim denklemi ve miktar teorilerini analiz edelim.

¹ Kredi kartları ya da kart limitleri burada “para” olarak ele alınmıştır. Kredi kartlarını paranın birçok fonksiyonunu yerine getirmesi ve paranın özelliklerinin birçoğuna sahip olması nedeniyle “para” tanımı altında ele alıyoruz. Zira kredi kartı limitleri bazan tamamen para, bazan kaydi para bazan da tamamen para olgusu dışındadır. Ancak burada para veya para yerine ikame edilebilecek “kaime”lerden olarak ele alınmıştır.

1.2.2.1. Değişim Denklemi

Fisher'in değişim denklemi belli bir dönem içinde bir ülkedeki toplam mal ve hizmet alışlarıyla, toplam mal ve hizmet satışlarının birbirine özdeş olduğunu gösteren bir ifadedir. değişim denklemi, $MV=PT$ şeklinde ifade edilmektedir.

Burada M para miktarını, V paranın işlem dolaşım hızını, P ödemelere temel oluşturan işlemlerin ortalama fiyatını, T ise para ile yapılan tüm işlemleri göstermektedir.

Yukarıdaki denklemin sol tarafı belli bir dönemde yapılan tüm ödemeleri, sağ tarafı da bu ödemelere konu olan işlemlerin toplam değerini verdiğinden, bunlar zorunlu olarak her zaman eşittir(Parasız, a.g.e.: 137).

Kredi kartı harcamaları kişilerin hem ellerinde daha fazla para tuttuklarını hem de henüz elde etmedikleri geliri kullandıklarını göstermektedir. Kredi kartlarının harcama eğilimini yani tüketim harcamalarını artıracığı düşüncesi piyasadaki mal ve hizmetlerin de fiyatlarını artıracığı beklentisini oluşturmaktadır.

Friedman'a göre bu denklemi incelediğimizde henüz elde etmedikleri geliri daha önceden kullanmak suretiyle paranın dolaşım hızının artmasını engelleyecek ve elde tutulan para miktarı artacak, dolaşımdaki para miktarı azalacaktır(Parasız, a.g.e: 137). Bu durumda P'de yukarıya doğru çekilmiş olacaktır. Böylece denklemin sol tarafında bir azalma olacak sağ tarafında ise işlemler gerçekleşmeye, daha doğrusu denklemin sağ tarafı işlemeye devam edecektir. Görüldüğü gibi kredi kartları harcama eğilimini artırmakta, dolayısıyla paranın yerine ikame edilebilecek araçlardan olarak tanımlanabilmektedir. Yapılan harcamalar sonrasında, kredi kartlarının kart sahibine sağladığı elde edilen gelirin tutularak ödemenin geç yapılabilmesi olanağı, kişiye bu gelirini az da olsa vadeli mevduatlarda değerlendirme şansı vermektedir. Böylece kredi kartları M2' nin de artmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumda dolaşımdaki para (M) ve paranın tedavül hızı (V) azalmış olacak M2' ye doğru -kısmen de olsa – bir kayma meydana gelecektir. Çünkü harcamalar mübadele amacıyla

yapılmış ve elde tutulan paralar vadeli mevduata kaymasından ziyade ya ihtiyat amacıyla elde kalmakta ya da başka bir işleme aracılık etmesi amacıyla ikame amaçlı kullanılmaktadır. Bölüm 4’de de görüldüğü üzere yapılan gerek korelasyon analizlerinde gerekse regresyon analizlerinde enflasyonu açıklayıcı değişken olarak kredi kartı ile birlikte vadeli mevduatları ya kısmen görmekteyiz ya da hiç görememekteyiz.

1.2.2.2. Miktar Teorisi

Miktar teorisi, para teorilerinin en eskisidir. İktisatçılar arasında bu teorinin anlamı açısından bazı küçük farklar olmakla birlikte paranın miktar teorisi, para miktarındaki değişmelerin doğrudan doğruya ve aynı oranda fiyat değişmelerine neden olduğunu belirler.

Miktar teorisi üç temel varsayıma dayanır. Bunlardan birincisi, paranın yalnızca işlemlerde kullanılmak üzere talep edilmiş olmasıdır. İkinci varsayım ekonominin sürekli tam istihdam düzeyinde dengede olmasıdır. Yani para miktarındaki değişmelerin üretim ve istihdam düzeyine etki yapmamasıdır. Üçüncü ve son varsayım, paranın ekonomideki nispi fiyatları (bir malın değerine göre fiyatını, malların fiyatlarıyla gelirler arasındaki oranı) etkilememesi, yani yansız olmasıdır. Bu son varsayıma göre para sanki ekonomiye örtülmüş bir peçedir(Gordon, 1993: 138).

Miktar Teorisi’nde ise Para tutumunu sadece ve sadece mübadele gereksinimi ile izah eden Fisher’in çıkış noktası, $MV = PT$ şeklindeki mübadele özdeşliğidir.

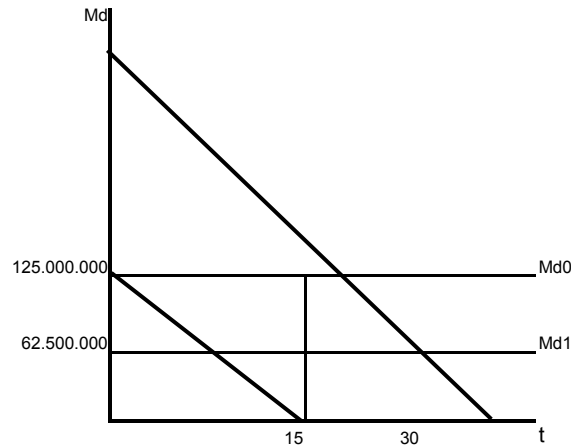
Dolanım hızı (V)’nin sabit kabul edilmesi, ödeme alışkanlıkları ve kurumsal nedenlerle ilişkilendirilmektedir. Ekonomide çek ve benzeri araçların para yerine kullanımı yaygınlaştığı takdirde, paraya olan talep düşecek, aynı miktarda para ile daha çok iş yapabilme imkanı doğacaktır. Aynı şekilde, elektronik bankacılığın gelişmesi, para talebini düşürücü niteliktedir. Kredi kartları da benzer nitelikteki etkilere sahiptir. Kredi kartları elden ele dolaşmayan, limiti dahilinde harcama olanağı veren ve piyasadaki paranın POS ve

ATM sistemleri ile hesaptan hesaba geçmesinden dolayı paraya olan talebi düşüren, nakit taşıma ihtiyacı ve külfetinden kurtaran bir ödeme aracıdır. Böylece kredi kartı ile yapılan ödemeler paranın dolanım hızını düşürecek ve kredi kartı kullanımını yaygınlaştığı takdirde de piyasadaki paranın dolanım hızı çok düşük bir seviyeye inecektir.

Bölüm 4’de üzerinde genişçe durulan ekonometrik analizlerde de görüldüğü üzere paranın dolanım hızını düşürücü etkide bulunarak, işlemler genelde kredi kartıyla gerçekleşmektedir. Kredi kartıyla yapılan işlemler vadeli mevduatlara kaymamakta ve çoğunlukla işlem güdüsüyle yapılmaktadır. TÜFE-KIC ve M1-KIC arasındaki korelasyonun yüksek çıkması da bize bunun doğruluğunu teyid etmektedir.

Para talebini etkileyebilecek unsurlardan bir diğeri, ekonominin mevcut kurumsal yapısını tanımlayan özelliklerinden biri olarak ödeme alışkanlıkları, yani ödemelerin sıklığıdır (Paya, a.g.e.: 72). Bunu bir örnekle açıklayacak olursak, kişinin aylık kazancının 250,000,000.- TL olduğunu ve bu gelirini sadece bir defada elde ettiğini varsayalım. Bu kişinin tüm gelirini harcayacağını ve tasarrufta bulunmayacağını da düşünelim. Hergün eşit miktarda harcama yaptığını varsayarsak bu kişinin ay sonunda elinde hiç parası olmayacak ve ortalama para talebi ayın başı ve sonu itibarıyla ortalama para talebi 125,000,000.-TL olacaktır. Gelirini 15 günlük aralarla aldığını varsayarsak o halde para talebi 62,500,000.- TL olacaktır.

Şekil 1 : Ödeme alışkanlıklarının para talebi üzerindeki etkisi

Bu mantığı ekonominin geneline yansıtırsak ekonomide para talebinin ödeme alışkanlıklarından etkilendiğini söylemek mümkün olacaktır. Yani ödeme alışkanlıkları değişmediği sürece paranın dolanım hızı (V) değişmeyecektir.

Kredi kartı harcamalarının da ödeme alışkanlıkları ile direkt olarak bağlantılı olduğunu söylemek mümkündür. Burada farklı olarak erken talep sözkonusudur. Kişi, elinde tuttuğu parayı harcamayacak, fakat kredi kartını harcamalarda kullanması suretiyle ödeme yapacaktır. Bunun sonucunda paranın dolanım hızı (V) ve miktarı (M) değişecek ancak ödeme sürelerinde toplu ve kısmi ödemeler gerçekleşeceği ve elde edilmeyen gelirden önce harcama yapılacağı için daha sonra ödeme de zorluk çekilecektir. Gelirin elde edilmesinden önce harcamaların yapılması erken talep yaratacaktır. Elinde tuttuğu ve harcamayarak kredi kartını kullanmayı tercih ettiği parayı ise harcamalarının karşılığı olan ödemelerini yapmak üzere elinde nakit olarak tutacak böylece arada geçen süreyi ihtiyat amacıyla değerlendirmiş olacaktır. Arada geçen sürede elinde tutmuş olduğu parayı çeşitli şekillerde değerlendirecek ve kısa süreli de olsa yatırıma dönüştürecektir. Kredi kartı harcamalarının geri ödeme süresi 10 ile 40 gün arasında değişebilir. Her ne kadar bu sürenin önem kazanabilmesi ancak sermaye piyasası çok gelişmiş ve alternatif araçları çok olan ve küçük tasarruf sahiplerine kazanç sağlama imkanı olan piyasaların var olması gerekliliği olsa da bu 40 günlük süre içerisinde meblağın büyüklüğüne göre aylık faiz, repo veya fon gibi yatırım araçlarını kullanabilecektir(Bkz. Bölüm 3).

Friedman'ın talep teorisinde; kişinin mal talep etmesi, talep edilen malın bir fayda sağlaması ile ilişkilidir. Tüketim malları talep edilir; çünkü bunlar belirli ihtiyaçları karşılar. Friedman, herhangi bir malın talebinde söz konusu olan noktaların para talebi için de geçerli olduğunu düşünüp şu sonuçlara varır:

- 1- Kişiler para talep ederler; çünkü para, kişilere fayda sağlar.
- 2- Tutulan para miktarı, kişilerin gelirleri ile yakından ilişkilidir.
- 3- Tutulan paranın bir alternatif maliyeti vardır.

Para tutmanın doğrudan faydasını gözlemek mümkün değildir. Fakat nakit bulundurmanın sağladığı faydayı herkes hisseder. Kişiler açısından nakit tutumu, öngörülmeven acil durumların sorunsuz bir şekilde aşılmasını sağlar. Kredi kartları da kişilere bu olanağı rahatlıkla sağlamakta ve ihtiyat amacıyla para tutma hissini vermektedir. İş dünyasında ise, aniden ortaya çıkan kar fırsatlarının değerlendirilmesini mümkün kılar. Kredi kartları ile harcanmayan elde tutulan nakitler anlık fırsatlarda yararlanma imkanını sağlamaktadır. Bütün bunlar ölçülebilir nitelikte olmamakla birlikte insanlara hissedilir faydalar sağlamaktadır.

Friedman, uzun dönemde, dolanım hızının düştüğünü hesaplamıştır. Eğer ülkede enflasyonist bir ortam var ise, elde tutulan nakit ankeslerin alım gücü, sürekli olarak eriyecektir. Bu bakımdan Friedman enflasyonist ortamlarda, alım gücü kaybını önleyebilmek için kişilerin nakit tutumundan kaçınacaklarını vurgulamaktadır. İşte kredi kartlarının kişilere sağlamış olduğu nakit tutumu ihtiyacının ortadan kalkması olanağı elde daha fazla nakit tutma gereksizliğini ortaya koymuştur. Elde tutulan bu paralar vadeli mevduatlarda ya da spekülasyon amacıyla değerlendirilebilir. Ancak bu oran 4.bölümde yapılan ekonometrik modeller ve korelasyon analizlerinde de görüldüğü gibi çok azdır. Çünkü, kişilere tanımlanmış kredi kartı limitleri vadeli mevduatları arttıracak şekilde çok fazla değildir. Toplam tutar içerisinde çok da göze batacak bir ölçüsü yoktur.

1.3. Para Talebi

Amerika Birleşik Devletleri'nde, nakit para artı çek yazılabilir mevduattan oluşan M1, ödeme aracı olarak tanımlanan paraya en yakın tanımdır.

Para nedir? Paranın anlamının tartışılması basit bir nedenden dolayı açıktır: geçmişte, para, değişimde genellikle kabul edilen bir ödeme aracıydı, fakat aynı zamanda faiz ödememe özelliğine de sahiptir(Dornbusch ve Fischer, 1998: 367).

Her ne kadar para talebini incelerken para tutmanın üç güdüsünü göz önüne alıyorsak da,

bir kişinin elinde tuttuğu parayı, örneğin 500 milyon TL'ı, her biri farklı bir güdüyü gösterecek şekilde üç düzenli kümeye, örneğin 200 milyon, 200 milyon ve 100 milyon diye ayırmayız. Bir güdüyü karşılamak için tutulan para her zaman diğer kullanımlara da açıktır. Spekülatif nedenlerle olağanüstü büyük balanslar tutan bir kişi bu balansları beklenmedik acil durumlarda da kullanabilir. Böylece bunlar ihtiyat balansları olarak da hizmet görür. Her üç güdü de bireyin tuttuğu parayı etkiler(Dornbusch ve Fischer, a.g.e.: 375).

Yukarıda değinilen son cümle çalışmamız açısından son derece önemlidir. Zira kredi kartı yalnızca harcama yapmak amacıyla (işlem güdüsüyle) değil aynı zamanda istenilen her an kullanımı ile (ihtiyat ve spekülasyon amacıyla) de kullanıma açık bir ödeme aracı (para)'dır. Kişilere acil durumlarda kullanıma açık olmasının yanında, ayrıca bir psikolojik rahatlık verdiği de açıktır. Tabii ki rehavete dönüşmemesi kaydıyla.

Kredi kartı ile kişiler rahat olmaktadır; çünkü küçük işlemlerinde dahi kullanabilecekleri para yerine geçen para benzeri bir araçları vardır. Her an işlem yapabilmekte ve düzenli ödemelerini yerine getirebilmekteler. Dolayısıyla bireyler ellerinde daha az para tutabileceklerdir. Rahat olmalarını gerektirecek başka bir sebep ise ihtiyat amacıyla da kredi kartını ikame edebilmeleridir. Zor ve beklenmedik durumlarında da kredi kartlarını hatta limitlerini de aşarak (tabii ki bir komisyon karşılığında) kullanabilmektedirler. Yani kredi kartları bu güdü dolayısıyla para tutmanın gereksizliğini de ortaya koymuş olmaktadır. Üçüncü ve son olarak da kredi kartlarının sık kullanımı ve ellerindeki mevcut parayı değerlendirme yoluyla tutmaları da paranın piyasada dolanıma girmediği anlamına gelmektedir.

1.4. Para Talebi Güdöleri

1.4.1. İşlem Güdüsüyle Para Talebi

İnsanlar gelirlerinin bir kısmını, tüketim veya üretim giderlerini karşılamak için para olarak saklamak zorundadırlar. Buna işlem güdüsüyle para talebi denir. Bu amaçla elde tutulan

paranın miktarı, gelirin elde edilmesi ile harcamanın yapılması arasında geçen süreye ve elde edilen gelirin miktarına bağlıdır. Bir ay süresince bir birey kira, ipotek, yiyecek, içecek, gazete veya diğer mal alımları için değişik ödemelerde bulunur. Bu ayırmda, bu satın alımların finansmanı için bireyin ne kadar parayı elinde tutacağını inceleyeceğiz.

Kredi kartlarının kişiye, kredi kartı limitini işlem güdüsüyle tutma olanağı tanınması sözkonusudur. Kredi kartı sahipleri elde para olarak tutacakları paranın miktarında bir değişiklik yapmayacaklar, kredi kartlarını ellerinde her an hazır para olarak göreceklerdir. Kredi kartlarının kişilere gelirin elde edilmesinden önce harcamaların yapılma olanağı tanınması ve yapılan bu harcamaların ödemesinin daha sonra yapılması işlem güdüsüyle para talebini arttırmaktadır.

Buradaki değiş tokuş, kişinin para tutmakla vazgeçtiği faiz miktarı ile, çok az miktarda para tutmanın sakıncaları arasındadır. Sorunu daha anlaşılır kılmak için, her ay 1,800 milyar (vergiden sonra) kazanan bir bireyi gözönüne alalım. Bu bireyin bir ay boyunca günde 60 milyonluk bir hızla 1,800 milyarı nakit (dolaşımdaki para veya vadesiz mevduat) olarak tutup günde 60 milyonu harcayabilir. Alışık olarak, birey ayın ilk günü o gün harcamak için 60 milyon alabilir ve geri kalan 1,740 milyarı günlük-faizli tasarruf hesabına yatırabilir. Bundan sonra birey her sabah o günkü 60 milyarını çekmek için bankaya gidebilir. Ayın sonunda mevduat sahibi tasarruf hesabında her gün tutulan para üzerinden faiz kazanacaktır. Bu, bireyin her günün başlangıcında elinde 60 milyon gibi az bir para tutmasının faydasıdır. Bu denli az para tutmanın maliyeti ise, günde 60 milyon çekmek için bankaya gidip gelmenin maliyeti ve yorgunluğudur(Dornbusch ve Fischer, a.g.e.: 376).

Birey bu şekilde elinde tuttuğu parayı her gün 60 milyon çekmek yerine cebinde taşıdığı kredi kartını kullanarak harcamalarını yapar ve ihtiyacını giderirse ay başında elinde mevcut olan 1,800 milyar kalacak ve her gün eksilerek kazandığı faiz ay sonuna kadar tüm paraya hem de hiç eksilmeden faiz olarak dönmüş olacaktır. Bu durumun maliyeti ise neredeyse sıfırdır. İşte bu noktada kredi kartlarının elde para tutmanın gereksizliğini gösterdiğini görüyoruz. Ancak şu noktada unutulmamalıdır ki, parayı elde tutarak

harcamaların tamamını kredi kartına yönlendirmek bir erken talep yaratacak ve bu durumda talep fazlası oluşacaktır. Piyasada paranın dolanım hızı düşecek ve enflasyonist etkilere yol açabilecektir. Bu konuyu geniş bir biçimde, ekonometrik modellerle de desteklenerek gelecek bölümlerde incelemek üzere ilgili bölümlerine havale ediyoruz.

Keynes'e göre gelirin giderin tam olarak eş zamanlı olmamaları durumunda, işlem için para talebi artacaktır. Gelir düzeyi ne kadar yüksekse hane halkı ve firmaların işlem güdüsüyle para talepleri o kadar yüksek olacaktır(Parasız, 1998: 140).

1.4.2. İhtiyat Güdüsüyle Para Talebi

İnsanların yapmak isteyecekleri ya da yapmak zorunda kalacakları ödemelerin belirsizliği nedeniyle ortaya çıkan para talebine ihtiyat güdüsüyle para talebin denmektedir. Bireyler işlem güdüsüyle tutmakta oldukları paraya ek olarak, ileride çıkabilecek önemli bir gideri karşılamak veya hastalık gibi bir borcu vadesinde ödeyebilmek için ihtiyat güdüsüyle para tutarlar. İhtiyat güdüsüyle talep edilen para miktarı, bireyin gerektiğinde para bulabilme olanağına, gelir düzeyine ve faiz oranına bağlıdır. Özellikle faiz oranları yüksekse, bireyler bir ölçüde riski göze alıp, ihtiyat amacıyla tuttuğu paranın miktarını azaltabilir(Parasız, 1998: 141).

Gerçekçi bir varsayım, bir bireyin önündeki birkaç hafta içinde ne kadar gelir elde edeceğini ve ne kadar harcama yapması gerekeceğini bilmediğini düşünelim. Kişi pastahaneden kocaman bir çikolatalı pasta satın alabilir, yada yağmurlu bir günde taksiye binmek veya doktorun reçeteye yazdığı ilaçları satın almak zorunda kalabilir. Bireyin bu ödemeleri yapmak için parası yoksa bir kayba uğrayacaktır. Bireyin kaybı durumdan duruma değişir. Birçok etken araya girebilir.

İhtiyat güdüsüyle para talebi ile kredi kartı harcamaları tamamen içiçedir. Bu durumu iki açıdan inceleyelim. Öncelikle ihtiyat güdüsüyle para tutmanın amacı olan anlık ihtiyaçlar, geleceğe dönük planlar anlamına gelmekte olup kredi kartı kişiye elinde her zaman hazır

olan ve belli şartlar dahilinde de artırma imkanı sunan limit tanımlamaktadır. Bir diğer açıdan bakıldığında ise, kişinin ihtiyat güdüsünü karşılayamaması durumunda birçok kayba uğrama riskine karşılık kredi kartı bu gibi riskleri de ortadan kaldırmaktadır.

Bir kişi elinde ne kadar çok para tutarsa, likidite sıkıntısından doğan maliyetle (yani anında hazır parası olmaması) karşılaşma olasılığı o kadar düşüktür(Dornbusch ve Fischer, a.g.e.: 380).

1.4.3. Spekülasyon Güdüsüyle Para Talebi

Para, mübadele ve ihtiyat motifi yanında, spekülasyon amacına yönelik olarak da talep edilebilir. Buna göre parasal ekonomi şartlarında kişiler, bazen geleceği tam olarak değerlendirememekte, zarar edeceği endişesine kapılmakta, tasarruflarını tahvil gibi finansal varlıklara yatırmaktan kaçınıp, nakit olarak tutmaya yönelmektedirler.

Keynes sisteminde, para talebinin iki bölümü bulunmaktadır. Mübadele ve ihtiyat için tutulan aktif ankes ve spekülasyon sebebinden kaynaklanan atıl ankes.

Aktif ankes, para miktarı ve fiyat hareketleri karşısında Neo-klasiklerin öngördüğü şekilde hareket etmekte olup spekülasyon motifinin oluşturduğu atıl ankes ise, piyasa faizlerine göre daralıp genişlemektedir.

1.5. Enflasyon ve Türleri

1.5.1. Enflasyonun tanım ve kapsamı

Latince bir kelime olan “enflasyon” şişkinlik ya da genişleme anlamına gelmektedir. Ekonomik literatürde ise enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin hızlı ve sürekli bir şekilde yükselmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu tanımda iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi: fiyatlar genel düzeyinin hızlı bir şekilde, ikinci ise: fiyatlar genel

düzeşinin süreşli bir şekilde yükselmesidir. Bu durumda, eğer bir ekonomide, fiyatlar genel düzeyi bir defaya mahsus bir şekilde yükselip, yükseldiği seviyede istikrar kazanırsa, bu yükseliş enflasyon tanımına uymayacaktır(Eken, 1994: 9).

Enflasyon, geçerli fiyat düzeyinde toplam talebin toplam arzdan daha fazla olması olarakta tanımlanmaktadır. Bu durumda, fiyatlar genel düzeyi yükselmeye başlayacaktır. Para arzında bir artış olmaksızın enflasyon uzun zaman sürmez. Dolayısıyla enflasyon hem süreklilik arzetmesi hem de para arzındaki artış nedeniyle parasal bir olaydır.

Bu tanımda amaç, enflasyonda toplam harcamaların mal ve hizmet arzından daha fazla olduğunu vurgulamaktır. Bu tanım amaç olarak doğru, fakat kelimelerin seçiliş biçimiyle yanlışır. Çünkü, para hacminin artması, elde para tutmak arzusunun da artmasıyla birlikte gelişmişse, toplam harcamaları arttırmayabilir. Kaldı ki para miktarı artmasa bile paranın dolaşım hızının artması da harcamaları arttırabilir(Parasız, a.g.e.: 259).

Fiyatlar genel düzeyinde gözlenen yükselme enflasyon olarak tanımlanamaz. Çünkü, bazı fiyat hareketleri, örneğın kötü bir hasatın yol açtığı yükselişler, kıtlık ifadeleri olarak piyasa ekonomisinin doğal sonucudur. Bu bağlamda kredi kartlarının harcamalarının düştüğü dönemlerde enflasyonun yok sayılması ya da enflasyonun da düştüğünü söylemek mümkün değildir. Zira yaşanan dönem kriz dönemidir. Gelirlerin düşük olduğu ve istisnai bir durumdur. Zira kişiler harcama yapamamakta ve kredi kartlarını kullanma cesaretini gösterememektedirler.

Enflasyon, ekonomide varolan bir istikrarsızlığın sonucu, örneğın talep fazlası, olabileceği gibi, enflasyonun kendisi de bir istikrarsızlıktır ve yeni istikrarsızlıklara; adaletsiz bir gelir bölüşümü, yüksek faiz oranları v.b. neden olabilmektedir(Eken, a.g.e.: 9).

1.5.2. Enflasyon Türleri

Enflasyona neden olan etmenler düşünülürse, enflasyonun üç şekilde ortaya çıkabileceği

görülebilecektir. Bunlar; (1) Talep artışı nedeniyle doğan enflasyon ya da talep enflasyonu (kredi kartı harcamalarının da erken talep yarattığını düşünürsek bu madde önem arz etmektedir). (2) Maliyet artışlarından doğan enflasyon ya da maliyet enflasyonu ve (3) Bir ekonomi için zorunlu olan malların: örneğin petrolün ithal fiyatlarının yükselmesinden doğan enflasyon ya da ithal edilmiş enflasyon'dur(Eken, a.g.e.: 10). Ancak burada çalışma konusunu yakından ilgilendirmesi nedeniyle sadece talep enflasyonu incelenecektir.

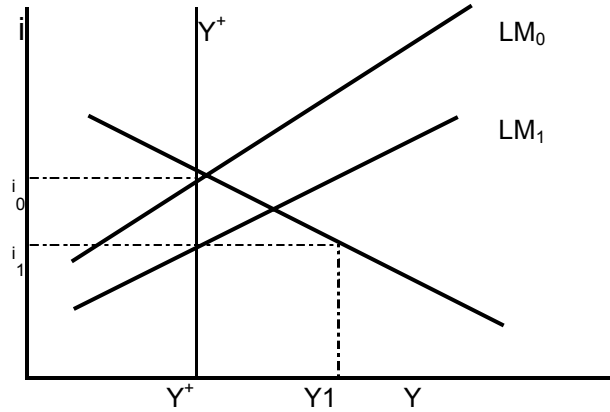
1.5.2.1. Talep Enflasyonu

Cari fiyatlarla toplam talebin toplam arzı aşması talep enflasyonu diye bilinir. Talep enflasyonu teorisini savunanlar toplam talepteki değişmelerin fiyatları yukarı doğru çektiği görüşünü paylaşırlar(Şensöz, 1974: 3).

Keynesgil talep enflasyonu teorisi, fiyat düzeyindeki değişmeleri enflasyonist açıkla izah etmektedir. Tam istihdam durumundaki bir ekonomide, toplam talepteki artış, birçok mala ilişkin piyasada aşırı talep yaratacak ve fiyatlar yükselecektir. Mal ve hizmet talebindeki artış, faktör talebinde bir artışa neden olacak ve bunların fiyatları da yükselecektir. Böylece ekonomi tam istihdamdayken, mal ve hizmet piyasasında hem de üretim faktörleri piyasasındaki toplam talep artışı enflasyona neden olmaktadır(Uluatam, 1978: 260).

Şekil 2'de nominal para arzındaki artışın yaratacağı talep fazlası gösterilmektedir. Şekildeki Y^+ dikey çizgisi tam istihdam düzeydeki toplam arzı göstermektedir. Bu düzeydeki toplam arz sabit olup, talep arttığı zaman arttırılması olanaksızdır. IS eğrisinin Y^+ 'i kestiği noktaya düşen i_0 faiz oranı mal ve hizmetlere ilişkin talebi tam istihdam düzeyi arzına eşitlemektedir.

Şekil 2: Para arzındaki artışın meydana getireceği talep fazlası

Eğer LM eğrisi Y^+ çizgisini i_0 faiz oranına tekabül eden noktada keserse, piyasa faiz oranı ile doğal faiz oranı birbirlerine eşit olacaktır. Şekilde LM_0 eğrisinin IS eğrisini kestiği nokta faktör, mal ve para piyasalarında genel dengenin kurulmuş olduğunu göstermektedir.

Bir an için para arzının M kadar arttığını ve LM eğrisinin, sağa kaydığını düşünelim. LM_1 eğrisinin IS eğrisini kestiği noktadaki faiz haddi i_1 olup, genel denge bozulmuştur. Dengenin bozulmuş nedeni ve sonucu şöyle açıklanabilir: Para arzının artması sonucu, Y^+ noktasında muamele saikiyle talep edilenden daha fazla para kişilerin eline geçmiştir. Çeşitli muamelelerde kullandıkları halde ellerinde hala para kaldığını gören kişiler bu fazla parayı spekülasyon amacıyla kullanmak isteyebilirler(Şensöz, a.g.e.: 4).

Talep enflasyonunu incelerken oluşan talep fazlasının neden kaynaklandığını da düşünmek gerekir. Talep fazlasının göstergeleri:

- Artan siparişler ve ödeme tarihlerinin uzaması,
- Efektif ücretlerin, toplu sözleşme ücretlerinin üstüne çıkması
- İşsizlerin azalması, olarak belirtilebilir.

Talep baskısı neticesinde enflasyonun kronikleşmesi, bazı iktisatçılar tarafından Keynesçi politikaların kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmektedir(Paya, a.g.e.: 375).

Ancak kredi kartı harcamaları paranın daha fazla süre elde tutulmasına neden olabileceği

gibi, plansız yapılan harcamalar nedeniyle elde edilen gelirden daha fazlasının bir anda ödenmesi veya harcamanın ödenmemesi gibi durumlara da neden olmaktadır. Bu ise özellikle belli bir gelir grubunun yaptığı harcamalar ve gelirin elde edilme dönemine göre plansız bir durumu ortaya çıkarabileceği gibi paranın spekülasyon ve tasarruf amacıyla tutulmasına, tahvil, faiz gibi alternatif getiri araçlarından faydalanılmasına da sebep olabilmektedir.

Fiyat artışlarına neden olan talep fazlası, sadece, para miktarındaki artışlardan meydana gelmeyebilir. Harcama kalemlerinden birinde veya birkaçında meydana gelen artışlar da talep fazlası yaratabilir. Ayrıca ayın belli dönemlerinde yapılan harcamalar ve kişilerin özellikle kredi kartı harcamalarını toplu ve akaryakıt, giyim gibi belli başlı bazı kalemlerde yaptıkları düşünülürse talep enflasyonu – kredi kartı harcamaları gözardı edilemeyecek kadar önem kazanmaktadır.

Klasik Miktar Teorisi ile Keynes’ci analiz arasında, talep enflasyonunun kaynaklarını tayinde beliren farklılıklar, klasik miktar teorisinin sadece para arzındaki değişmelerin fiyatları etkilemesi olarak ortaya çıkmaktadır. Klasik Teori’nin, talep enflasyonunu para arzı ile açıklamasına karşın Keynes, spekülatif para talebini de dikkate alan analizinde toplam harcamalardaki artışların talep fazlalığı yaratacağı görüşündedir. Para stokundaki artışların ancak tam istihdam düzeyinde fiyat artışlarına yol açabileceğini belirten Keynes “eksik istidam halinde para miktarının arttırılmasının sadece istihdam seviyesini yükselteceğini ve fakat fiyat düzeyini etkilemeyeceğini” söylemektedir. Böylece Keynes, talep enflasyonu ile para miktarı arasında, Klasik Miktar Teorisi tarafından kurulan bağı zayıflatmaktadır(Şensöz, a.g.e.: 3).

Kredi kartı harcamaları üretimi artırmaktadır. Eğer, ihtiyaçların (talebin) üretimi özendirildiği varsayılırsa, talep enflasyonunun her ekonomide varolacağı kabul edilebilecektir.

1.6. Enflasyon Kuramları ve Çözüm Önerileri

Enflasyonun tanımı ve özellikle talep enflasyonuna değindikten sonra, bu kısımda enflasyon kavramını ve nedenlerini açıklamaya yönelik kuramlar ve bu kuramların ortaya koydukları çözüm önerileri kısaca tartışılacaktır. Bunlar sırasıyla; (1) Klasik enflasyon kuramı ve (2) Keynesgil enflasyon kuramıdır.(Eken, 1994: 12).

1.6.1. Klasik Enflasyon Kuramı

Klasik iktisatçılar enflasyonun tek nedeninin para arzındaki artışlar olduğunu ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki, tam istihdam düzeyindeki bir ekonomide üretilen bütün mallar tüketilmekte ve arz ve talep dengededir. Bu ekonominin sürekli tam istihdamda olacağını düşünen bu iktisatçılar doğal olarak bir talep yada arz fazlalığının mevcut olabileceğini kabul etmemişlerdir. Enflasyonun sadece ve sadece para arzındaki artışlardan kaynaklandığını düşünmüşlerdir.

Bu düşünceler doğrultusunda geliştirilen değişim denklemi de enflasyonun para arzındaki artışlardan kaynaklandığını matematiksel olarak açıklamıştır. Irving Fischer tarafından geliştirilen, $MV=PT$ eşitliği, paranın sadece alışveriş güdüsü ile talep edildiğini ve faiz esnekliğinin olmadığını savunan klasik miktar kuramı aynı zamanda paranın dolanım hızının da sabit olduğunu varsaymaktadır. Bu durumda ancak para arzındaki bir yükseliş enflasyonu yaratabilecektir(Eken, a.g.e: 13).

Bu bağlamda düşünüldüğünde kredi kartı harcamaları para arzındaki artışı düşürmektedir. Kredi kartı ile yapılan harcamaların artması piyasada paranın dolanım hızını düşürmekte ve elde tutulan paranın mübadele amacından daha çok, ihtiyat amacıyla tutulma güdüsünü uyarmaktadır. Klasikler paranın dolanım hızının sabit olduğunu düşünmekle birlikte, kredi kartı harcamaları nedeniyle paranın dolanım hızı (V)'nin düşmesiyle birlikte M'deki aynı seviyedeki bir artış sonucu enflasyon olmayacak, tersi durumda yani M'de yaşanan bir azalışda enflasyona neden olacaktır.

1.6.2. Keynesgil Enflasyon Kuramı

Bir ekonomide tam istihdamın her zaman mümkün olmadığını, paranın sadece alışveriş güdüsüyle değil, ihtiyat ve spekülâtif amaçlarla da talep edildiğini ve nötr bir değişken olmadığını ortaya koyan Keynes'e göre, enflasyonun nedeni de sadece para arzındaki artış olamaz. Ona göre enflasyon, bir talep artışı, maliyet artışı ve yabancı ülkelerden transferi ile ortaya çıkabileceği gibi, para arzındaki artışlardan da kaynaklanabilecektir(Lipsey ve Steiner, 1969: 624).

Kredi kartları, daha önce de değinildiği gibi yalnızca mübadele güdüsüyle değil ihtiyat ve spekülâtif amaçlarıyla da paranın talep edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Kredi kartı sahiplerine tanınan limitlerin elde her an hazır ve önceden öngörülemez durumlarda kullanıma açık olan kart limitleri ihtiyaten paranın talep edilmesi özelliğini korumakta, ayrıca arada geçen harcama ve ödeme süresi zarfında spekülâtif amaçlarla da değerlendirilebilmektedir. Burada sorun, kart limitlerinin oranının tam olarak bilinmemesidir. Bütün bunlara göre kişiler ellerindeki bu parayı gereksiz bir harcama eğilimi şeklinde tezahür eden veya ihtiyacın tezahürü bir talep fazlası yaratması ile bizleri karşı karşıya bırakabilir ve bu durumda da enflasyonun oluşması için gerekli ortamın hazırlanmasına sebep olmuş olabilir.

1.7. Paranın Tanımı ve Fonksiyonları

1.7.1. Paranın Tanımı

Aşağıda da inceleneceği üzere parayı yeni bir tanım yüklersek, para mal alım satımına aracılık eden, genel kabul gören ve bir değer ifade eden, taşınması kolay, bir ödeme aracı olan değişim aracıdır diye tanımlayabiliriz. Bu konuya “kredi kartı - para İlişkisi” kısmında genişçe değinilecektir.

1.7.2. Paranın Fonksiyonları

1.7.2.1. Hesap Birimi Fonksiyonu

Para ekonomide hesap birimi fonksiyonunu üstlenerek, sağlam bilgi temininde ve bilgi işlemede büyük tasarruf sağlamaktadır(Visser, 1974: 2).

Kredi kartı ise elbetteki bir hesap birimi olma özelliğine sahip değildir. Ancak kredi kartları para ile ifade edilebilen her türlü ticari, iktisadi ve nakdi hareketi temsil etme özelliğine sahiptir. “x malının fiyatı y kredi kartı” diyemeyiz ancak, x malını y kadar kredi kartı limiti ile kolaylıkla satın alabiliriz.

Dolayısıyla kredi kartının hesap birimi olma özelliği tam olarak sağlanamamakla birlikte kredi kartının para olma özelliğini engelleyecek değildir. Kredi kartı limitleri dahi ifade edilirken belli bir TL belirlenerek ifade edilmektedir.

Kredi kartının para yerine geçip geçmemesi tartışılırken asıl amaç kredi kartı harcamalarının paranın dolanım hızına ve para talebine olan etkisini ölçmek olmalıdır. Kredi kartı, para yerine ikame edilebilir dediğimiz kaimelerden ve M1 ile M2 tanımları içerisine girmekten, para arzı ve para talebine etkide bulunuyorsa, insanlar artık kredi kartını para yerine çoktan ikame etmişler ve bugün A.B.D.’de olduğu gibi kontrol altında tutulması ve ekonomik etkenler içerisinde değerlendirilmesi kaçınılmaz olacaktır.

1.7.2.2. Mübadele Aracı Olma Fonksiyonu

Trampa ekonomisinde ticari mübadele, sadece malın malla mübadelesi şeklinde mümkündür. Böyle bir ekonomide ticari organizasyonun son derece güç olacağı ortadadır. Paranın mübadele aracı olarak devreye girmesiyle birlikte sadece ticari organizasyon basitleşmemekte, aynı zamanda arz ve talebin fiziki büyüklük olarak uyuşması zorunluluğu da ortadan kalkmaktadır. Paralı ekonomi, ev almak isteyen berber ile traş olmak isteyen

müteahhit arasında doğabilecek sorunları çözerek eşsiz hizmetler sağlamaktadır(Fairchild ve Diğerleri, 1930: 510).

Kredi kartı da bu çerçevede değerlendirildiğinde aynen para gibi işlev görmekte ve bir mübadele aracı olmaktadır. Özellikle büyük tutarlardaki alışveriş veya nakit işlemlerinde kredi kartı kişiye ödeme kolaylığı ve nakit taşıma külfeti yüklemeye gibi çeşitli avantajlar sağlamaktadır.

1.7.2.3. Değer Saklama Aracı Fonksiyonu

Paranın bu iki temel fonksiyonun yanında, tahvil, hisse senedi gibi diğer finansal aktiflerle birlikte gerçekleştirdiği bir diğer ekonomik fonksiyonu, değer saklama aracı olmasıdır.

Kredi kartı bir değer saklama aracı olmakla birlikte, harcamalarının ödeme süresindeki gecikmeden dolayı (tabii zamanında ve eksiksiz, gelire orantılı olan ödemeler) elindeki parayı tasarruf amacıyla tutma imkanı da yaratmaktadır. Para, diğer finansal aktiflerle birlikte, güçlü bir finansal sistemin kurulmasını mümkün kılar. Böyle bir ekonomide kişiler, artık tasarruflarını fiziki varlık olarak tutmak mecburiyetinde değildirlenir. Aynı şekilde tasarrufların kredi olarak devri çok kolaydır(Paya, a.g.e.: 17).

1.7.2.4. Borç Alıp - Verme Foksiyonu

Borçların belli bir dönem sonunda ödenmesi ve dönemin uzunluğuna göre faiz yürütülmesi para sayesinde mümkün olmaktadır(Şimşek ve Aydın, 1999:149)

Beş veya on yıl sonra geri ödenecek miktar TL veya ilgili para birimi cinsinden belirlenir. Türk Lirası ertelenmiş ödemenin ölçüsü olarak hareket eder. Kredi kartları ertelenmiş ödemenin ölçüsü olamaz.

1.7.2.5. Gelirleri Yeniden Dağıtma Fonksiyonu

Para gelir yaratıcı etki oluşturabilir. Banka kredileri bundan yararlanan özel kişi ve işletmelere iş hacimlerini ve dolayısıyla net karlarını arttırmalarına izin vermektedir. Böylece kredi politikası bir yandan doğrudan kredi hacmine müdahale ederken öte yandan da dolaylı olarak işletmelerin kar hacmine müdahale etmektedir. Sonuç olarak her iki şekilde de ulusal gelir üzerinde etkili olmaktadır.

Enflasyon döneminde tasarruf sahipleri ve sabit gelirliler satın alma güçlerinin azaldığını farkederler. Buna karşılık borç alanlar, aldıkları borçları ileride değeri düşmüş olan para ile ödeyeceklerdir. Böylece bu kimse ya da işletmeler lehine satınalma gücü yeniden dağıtılmış olmaktadır.

2. KREDİ KARTLARININ MALİ SEKTÖRE ETKİLERİ VE KREDİ KARTI UYGULAMALARI

2.1. Kredi Kartlarının Dünyadaki Tarihsel Gelişimi

İnsanlık tarihinin ilk çağlarından bu yana toplumlarda ekonomik ilişkilerin oluşmasıyla beraber, kabul gören, güvenilir ve kullanımı kolay bir değişim aracına ihtiyaç duyulmuştur. Bugünkü modern ödemeler sisteminin oluşumuna kadar, çeşitli araçlar bu ihtiyacı karşılamada kullanılmıştır(Yetim, 1997: 1). Yüzyılın başında ne olduğu pek bilinmezken, 1988’de dünyada dolaşımda olan yaklaşık 1,25 milyar kredi kartı vardı. Bugün tüm dünyaya yayılmış farklı ekonomik ve sosyal çevreden gelen ve milyarlarca kredi kartına sahip tüketiciler, tatilden, iş gezisine, beyaz eşyadan, yiyecek içeceğine kadar her şeyi kartla almaktadır.

1978’e gelindiğinde bu kredi ağlarından birine veya her ikisine birden üye olan banka sayısı 11.0000’i aşıyordu. Yıllık satış rakamları 44 milyar ABD Dolarını geçmişti ve 52 Milyon Amerikalı’da en az iki kredi kartı bulunuyordu (Çırpan, a.g.e.: 3).

Nakit para ödemeksizin, mal ve hizmet satın alma olanağı sağlayan kredi kartlarının ilk uygulaması ABD’nde 19. yüzyılda başlatılmıştır. Kredi kartları alanındaki ilk gelişmelerin başladığı yer olan bu ülkede ilk kez 1894 yılında Hotel Credits Letter Company bir kredi kartı çıkarmıştır. Daha sonra 1914 yılında Western Union Bank kısmen kredi imkanını veren bir kredi kartı ihraç etmiştir. 1915 yılında büyük mağazalar tarafından seçkin müşterilere verilen ve “Spoppers Plates” olarak bilinen kartlar ihraç edilmeye başlanmıştır. Herhangi bir kredi imkanını içermeyen ancak ödemelerde para yerine kullanılabilen bu kartlar aslında birer ödeme kartı mahiyetindedir ve mağazanın farklı satış yerlerinin herhangi birini de kullanabilme imkanına sahiptir.

ABD’nde belirli bir bölge ile sınırlı olmayan ve ilave olarak farklı alanlarda faaliyet gösteren işyerlerinde para yerine ödeme aracı olarak kullanılabilen ilk kredi kartı 1950 yılında Diners Club tarafından çıkarılmıştır.

Kart hamiline kredi kullanma imkanı veren ilk kredi kartı, Franklin National Bank tarafından 1951 yılında çıkarılmıştır(Yetim, a.g.e.: 3). 20. yy’ın başında, az sayıda Amerikan oteli, akaryakıt şirketi ve mağazalar tarafından çıkarılan adı geçen işyerlerine özgü kartlar, kredi kartlarının öncüleri olmuşlardı. Bu tür işletmelerin çıkardıkları kartların iki amacı vardı: Kredi hesabı olan müşterileri belirlemek ve satıcılara, müşteri ve satışlarının kaydını tutabilecekleri bir mekanizma sağlamak. Perakendeci işletmeler için kredi kartları, mevcut olan taksitli satışların bir uzantısından başka bir şey değildir. Perakendeci işletmelerin bir kısmı daha varlıklı müşteriler için kartlar çıkararak hem bu müşterilerini kendilerine başlıyor, hem de yüksek fiyatlı mal satışlarını arttırmayı amaçlıyorlardı(Mandell, 1990: 11).

Ödeme kartları alanında Diners’tan sonra ikinci büyük gelişme, 1958 yılında “American Express Card” olarak isimlendirilen kart uygulamasının Amerikan Express Bank tarafından başlatılmasıdır.

1960’ların sonlarında, hem Bank of America, hem Interbank başvurusuz olarak gönderdikleri kredi kartlarını içeren, dikkatlice planlanmış bir dizi kitlesel mektup gönderme kampanyası gerçekleştirdiler ve böylece kredi kartı sektöründe inanılmaz büyüklükte bir büyüme dönemi başlattılar. Bu pazarlama buluşlarıyla, iki şirket de çok kısa bir süre içinde milyonlarca müşteri ile anlaşma imzalamayı başardılar(Mandell, a.g.e.: 12). İlk yaygın ve etkin anlamda uygulaması ise, 1959 yılında “Americard” adı altında başlatılmıştır. Americard’ın uluslar arası düzeyde kabul görmesinden sonra 1977 yılında ismi değiştirilerek VISA kart adını almıştır.

Americard’ın çıkarılmasından sonra, California bankaları arasında başlayan farklı bir kredi kartı çıkarma hareketi 1967 yılında tüm eyaletlere yayılmıştır. Çeşitli eyaletlerde çıkarılan

değişik kredi kartları arasında uyum sağlamak üzere kredi kartı çıkaran bankalar ortak isim olarak “Master Charge” kart üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Master Charge kartın ismi de daha sonra Master Card olarak değiştirilmiştir.

1929 Büyük Dünya Bunalımı ile kredi kartlarına olan talep daralmış, İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise A.B.D.’deki kullanımı yasalar tarafından kısıtlanmıştır(Minibaş, 1992: 1039).

Kredi kartının A.B.D. hızlı ve kapsamlı bir şekilde yaygınlaşmasına karşı Avrupa’da 1960’lı yıllarda A.B.D’deki kadar yoğun bir kullanım organı gerçekleşmemiştir. Bunun nedeni ise diğer bir ödeme aracı olan çek sisteminin farklı bir şekilde uygulamaya tabi olmasıdır. Hatta kredi kartının A.B.D.’de doğmasının temel nedeni olarak çek sisteminin bu ülkede farklı bir yapıya sahip olmasına bağlayabiliriz. A.B.D.’de kredi kartının hızla yaygınlaşması çek sistemindeki farklılık ile açıklanmaktadır(Yılmaz, a.g.e.: 4).

ABD’nde bugün tüm dünyada yaygın olan ve genel kabul gören belli başlı dört kredi kartı kurumu vardır. Bunlar:

- Diner’s Club,
- American Express,
- Bank-Amercarn,
- Master-Card

İngiltere’de Sterling üzerinden ilk defa 1963 yılında American Express ödeme kartı çıkarmıştır. İngiliz bankaları içerisinde ilk kredi kartı 1955 yılında çıkarılan Barclaycard’tır. Amercard (Visa) ile yapılan anlaşma üzerine çıkarılan bu kart uluslar arası düzeyde kabul görmektedir.

Almanya’da ise, Amerikan kredi kartlarının tamamlayıcısı olarak Eurocard sistemi geliştirilmiştir. Alman toplumunun kredi kartlarına karşı çekingen olması ve daha çok garantili çek sistemini tercih etmelerine karşın, halihazırda bu ülkede Amexcard, Diners ve

Visa: Eurocard dışındaki başvurulan sistemlerdir. Ayrıca, bazı Japon kredi kartları kurumlarının kartları da kabul edilmektedir(Yetim, a.g.e.: 3).

Avrupa'da kredi kartı sistemi A.B.D.'de olduğu gibi hızlı bir gelişme göstermemiş, Fransa'da 1960'lı yıllarda "Card Branche" çıkarılmış, uygulama ise 1970'lerden sonra yaygınlaştırılmıştır.

Son yıllarda sektörde, gündeme kredi kartları fonksiyonlarına sahip ancak, alt yapı maliyeti ağır on-line işlemler yerine, her işlem için oluşacak birer birer maliyetleri, off-line işlem yaparak azaltabilecek mikrochip'li kartlar gündeme ağırlığını koymaya başlamıştır. Bu kartlar Avrupa ortak para birimi euro ile çalışabildiği gibi, kartın verildiği ülkenin para biriminde de çalışabilmektedir. Mevduat hesabı ile gerektiğinde bağlantı kurabilen bu kartlar pazara girmiş ve kısmen yaygın hale getirilmiş durumdadır(Dalokay, 1999: 32).

2.3. Kredi Kartlarının Türkiye'deki Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de kredi kartları uygulaması ilk kez 1963-64 yılları arasında "Le Diners Club" ve "Carte Blanche ile başlamıştır(Dünya Gazetesi, 1990: 3). Kredi kartlarının dünyadaki bütün gelişmesine karşılık ülkemizde bu konuda çok geç kalınmamıştır. Burada şunu ifade edelim ki ülkemizde bireysel kredi alanında ilk ortaya çıkan ürün kredi kartı olmuştur. A.B.D. ve Avrupa'da öncelikle bireysel krediler uygulaması başlamıştır, bunu takiben plastik kart uygulamaları geliştirilmiştir. Türkiye'de bireysel bankacılık hizmetlerinin başlangıcı kredi kartı ve ATM'ler (Automated Teller Machines) ile gündeme gelmiştir(Pano Dergisi, Sayı 2: 2).

O yıllarda İstanbul Turizm isimli firmanın Beyrut'taki Ortadoğu temsilciliğine bağlı olarak başlattığı bu çalışmalar, ilk olarak geniş bir biçimde 1968 yılında Koç Grubu'na bağlı olan Servis Turistik A.Ş. tarafından ele alınmış, sözkonusu firma temsilciliği İstanbul Turizm Firması'ndan devralmıştır. Daha sonra Amerika'dan yurtiçi kart çıkarma yetkisini de alarak "Diners Club" kartlarını piyasaya sunmuştur.

1975 yılında, Interbank Grubu'na bağılı olarak MasterCard Eurocard ve Access de piyasaya girmiştir. Daha sonra kredi kartlarının sağladığı döviz girdisi ve piyasada gördüğü ilgi karşısında bankalarda yavaş yavaş bu işe girmeye başlamıştır(Çırpan, a.g.e.: 19). Bu üçlü grubun mümessilliğı daha sonra “Anadolu Kredi Kartları Turizm A.Ş.” ye devredilmiştir.

Finansal sistemde yer alan bankaların topladıkları fonları güvenle fon talep edenlere aktarması mümkündür. Bunların aracı oldukları sistemin, ülke içinde Bankalar Kanunu ve BKM A.Ş., ülke dışında ise Visa ve Mastercard tarafından düzenlenen ve denetlenen bir idari yapısı bulunmaktadır(Dalokay, a.g.e.: 72).

Bu uluslararası kartlar giderek yaygın bir biçimde uygulanmaya devam ederken: Türkiye’de ilk kez Pamukbank tarafından çıkarılan Prestige Card adı verilen bir kart piyasaya sürülmüştür. Bu gelişmeler devam ederken, bu kez de bazı büyük mağazalar kendi müşterilerine hitap eden kredi kartı uygulamasına başlamıştır. Başlangıçta üç banka ile başlayan kart uygulamasında bugün çok sayıda banka faaliyet göstermektedir(Dünya Gazetesi, a.g.m.: 3).

- 1984 Bankalar kart ihracına başladı

- 1987 Aralık ayında, ilk otomatik vezne makinası kullanımı.

- 1990 Bankalararası Kart Merkezi (BKM). kuruldu.

- 1993 Ağustos ayında, BKM Switch Sistemi kuruldu.

1994 Aralık ayında alışverişlerde Banka kartı kullanan iş yeri sayısı yaklaşık 30.000’e ulaşmıştı.

Ülkemizde kredi kartlarının gelişmesi ödeme aracı olmasından çok, yüksek enflasyon nedeni ile faizsiz ucuz kredi niteliğı fonksiyonu görmesine bağlanabilir(Yılmaz, a.g.e.: 7).

Tablo 1: Yıllar İtibariyle Kredi Kartı Adetleri

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
VISA	805.111	1.178.326	1.301.020	1.806.909	2.468.792	3.656.856	5.108.653	6.687.284	8.280.783	8.244.538
MASTER CARD	94.924	142.826	166.112	343.617	668.209	1.126.766	1.948.000	3.306.237	5.068.747	5.309.846
DİĞER	135.153	116.648	96.975	65.484	65.969	63.544	61.705	52.122	58.947	50.483
TOPLAM	1.035.188	1.437.800	1.564.107	2.216.010	3.202.970	4.847.166	7.118.358	10.045.643	13.408.477	13.604.867

Kaynak : www.bkm.com.tr/istatistikler.

(*) Bu veriler ilk 5 aya ait adetleri yansıtmaktadır.

Tablo 2 : Türkiye’de POS ve ATM Cihazı Adetleri

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
ATM	1.012	1.222	2.117	2.770	4.258	4.258	5.220	6.061	9.937	11.911	12.174
POS	996	1.061	2.367	3.119	9.108	29.721	45.372	90.307	188.957	299.950	313.140

Kaynak : İstanbul Ticaret Odası, Türkiye Ekonomisi, İstanbul, 1991-2001 ve Bankalararası Kart Merkezi A.Ş., Faaliyet Raporları, İstanbul, 1991-2001 verileri derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

(*) Bu veriler ilk 3 aya ait adetleri yansıtmaktadır.

2.3. Kredi Kartlarının Tanımı ve Çeşitleri

2.3.1. Genel Olarak Kredi Kartı Tanımları

Kart sahibinin gelir seviyesine göre kartlar klasik kart ve gold kart olarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada temel belirleyici etken kart hamiline verilecek kredi limiti olmaktadır. Genelde 2 milyar TL ve üzerindeki limitler için gold kart verilmektedir.

Genelde, bir banka kredi kartı, Visa International, MasterCard International gibi uluslar arası lisörlere ait bir logoyu taşıyacaktır.

Kredi kartının genişçe anlatımı sonrasında ülkemizde ve dünyada kullanılan çeşitli kart türleri hakkında kısa açıklamalar vermek bu kartların tanınmasına yardımcı olacaktır.

Ödeme kartlarının en önemli ortak özellikleri mal ve hizmet satın alma amacıyla kullanılmaları ve plastik hammaddesinden imal edilmeleridir(Yılmaz, a.g.e.: 8).

2.3.2. Kredi Kartı Çeşitleri

Ödeme kartı veya harcama kartı, tüm ödemelerde kullanılabilen kartlara ödeme kartı (payment card) ya da harcama kartı (charge card) adı verilmektedir. Bu kartlar, kart hamiline diğer kredi kartları gibi mal ve hizmet satın alma imkanı verirken, aylık ekstre borcunun tamamının ödenmesi zorunluluğudur gibi bir fark arzeder. Yani bu kartlarda kredi ve taksit imkanı bulunmamaktadır(Lindsey, 1994: 11).

Debit kart, ATM kartı ve banka kartı deyimleri ile aynı anlamları ifade etmektedir. Bu kartlara banka kartı demek daha doğrudur. Bu kartların temel özelliği kart sahibine bir kredi olanağı tanımaması ve kişinin hesabına ulaşarak hesap bakiyesindeki tutar kadar nakit çekilmesine imkan vermesidir. Banka kartı ya da debit kartlar ATM'lerde bir şifre ile kullanılabilirler. Bankalar müşterilerine kart verirken ayrıca kartla ilgili bir şifreyi de kart hamiline vermektedirler.

Kart hamilleri yönünden bakıldığında banka kartlarının en dezavantajlı yönü paranın kişinin hesabından derhal alınmasıdır. Aylık olarak hesabın kümülatif olarak ödendiği, kısa bir süre için dahi olsa kredi imkanı sunan kredi kartı yada harcama kartlarındaki gibi bu kartlarda hiçbir şekilde kredi sözkonusu değildir(Stephenson, 1993: 6). ancak bu kartlarında kullanımı oldukça yüksek olup, bir anlamda vadesiz mevduatların tutarını göstermektedir. Bu kartlardan çekilen paralar ve bu kartlarla yapılan işlemler bize vadesiz mevduat yani M1 hakkında kısmen de olsa bilgi verir.

Co-branded veya Ortak Kart olarak bilinen bu kart türü, bir banka ile ticari bir şirketin bir araya gelerek, tek başlarına veremeyecekleri bir hizmeti kart sahiplerine sunmalarıdır. Bu

şirketin ya bir çok işyeri (şube-mağaza) ve/veya çok bilinen bir ismi olması co-branding'in başarılı olması için çok önemlidir. Dünyada GM (General Motors) MasterCard ile başlayan bir uygulama her geçen gün hızla yaygınlaşmakta, banka ve tüketicilere ek yararlar sağlamaktadır. Ortak kartlar, kredi kart ile aynı özelliklere sahip olup, yalnızca kart yüzeyinde banka ile diğer kuruluşun logo yada isimleri bulunmaktadır. Kart hamiline ayrıcalık sağlamayan bir ortak kart programı başarısız kalmaya mahkum olabilecektir(Europay International Haberler, 1997, sayı 9: 1).

Smart kart veya akıllı kart da dediğimiz bu kartlar, kredi kartlarının üzerinde manyetik bant yerine yarı iletken chipler (küçük bilgisayar denilebilir) taşıyan kartlar olarak tanımlanabilir. Kartlara akıllı denilmesinin sebebi bu chiptir. Bu mekanizma sayesinde kart herhangi bir yerde alışveriş yaparken kullanıldığında işlem yapıp yapılmayacağına karar verir. Bu kartlarla işlemler daha hızlı, daha güvenli ve çok amaçlı yapılabilmektedir(Yılmaz, a.g.e.: 15).

Klasik Kart, Çoğunluğundaki müşteri portföyüne, gelirleri ile orantılı olarak verilen, genelde düşük harcama limitli kartlardır.

Gold Kart, Gelir düzeyi yüksek kişilere verilen karttır. Pazarlama stratejisi olarak, bu kartlara ek hizmetler eklenmektedir. Örneğin, seyahat biletlerinin bu kartlarla satın alındığı durumlar seyahat esnasındaki kazalara ve ölüme dair sigorta yapılmaktadır.

Mağaza kredi kartları, üretici firmaların, tüketicilere satın alma kolaylıkları sunabilmek ve kredili satışlarını sistematik olarak izleyebilmek amacı ile verdikleri kart türleridir. Ekonomide, talebi canlı tutmak, bankalar ile kredi ilişkisine giremeyen bireyler için kredi veya taksit olanağı sağlamak gibi olumlu yönleri bulunmaktadır.

Geri ödeme günlerinde, kart sahipleri, az şubeli mağazalara ödeme yapmak yerine, bankalara da ödeme yapabilmektedir. Böylece, bankalar bu mağaza kartı sistemine de taraf olarak girmektedir(Europay International Haberler, 1998, sayı 11: 6).

2.4. Kredi Kartının İşlevleri

2.4.1. Ödeme Aracı Olarak Kredi Kartı

Kredi kartı, hamillerine hesabında para olup olmadığına bakılmaksızın alışveriş yapma, nakit kullanma olanağı verir. Kredi kartı aynı zamanda kart sahibine çekin aksine kredi imkanı da tanımaktadır.

Kredi kartı ülkemizde özellikle son yıllarda artan bir şekilde ödemelerde kullanılmak üzere adeta para yerini almak üzeredir. Kredi kartı dünyadaki hızlı ve yüksek oranlarda kullanımına karşın ülkemizde de küçümsenmeyecek ölçüde kullanıma sahiptir. Kredi kartları ülkemizde daha çok ödeme aracı olarak kullanılmakta olup paranın mübadele amacıyla kullanılma fonksiyonunu görmektedir. Birçok işyerinde geçerliliği olan ve küçük miktarlar için dahi kullanılabilen kredi kartları henüz elde edilmeyen bir gelirin harcanmasına sebebiyet vermektedir. Kredi kartları, mübadele amacıyla kullanılmasının yanısıra ihtiyat ve spekülasyon amacıyla da kullanılmaktadır. Ancak en yaygın kullanılış biçimi işlem güdüsüyle kullanılış biçimidir.

2.4.2. Nüfuz Aleti Olarak Kredi Kartı

Kredi Kartı hamilleri seçilirken, ödeme gücü yüksek itibarlı kişiler tercih edilmektedir. Bir kişinin cüzdanında ne kadar kredi kartı varsa, o kadar itibarlı olduğu kabul edilebilir. Her kredi kartı çıkaran kuruluş nezdinde kredi kartı hamiline bir limit tahsis edildiğinden kart hamili bankalar nezdinde itibar görür.

2.4.3. Fon Transferi Sağlaması Açısından Kredi Kartı

Kredi kartları uluslararası düzeyde alışveriş yapma yada nakit çekme olanağı sağladığından, farklı ülkelerde ikamet eden yada farklı ülkelere seyahat eden kişiler tarafından kullanılmasıyla fon transferi sağlar(Çırpan, a.g.e.: 86).

Bu şekilde ÷lkemize bir d÷viz girdisi de sağlanmış olup yaygın ATM ağı ve kullanım rahatlığı nedeniyle de avrupaya entegre olabilme ve sekt÷rel açıdan olumlu işaretler vermektedir. 2001 yılında sağlanan toplam d÷viz girdisi yaklaşık olarak 260 trilyon TL gibi b÷y÷k bir tutara ulaşmış durumdadır.

2.5. Kredi Kartının Taraflar Açısından Değerlendirilmesi

2.5.1. Kredi Kartının Faydaları

Kredi kartlarının kart hamili y÷n÷nden fayda ve sakıncaları açısından incelerken öncelikle kart hamili y÷n÷nden incelemek faydalı olacaktır. Ardından kredi kartlarının faydaları, üye işyeri, kredi kartını çıkaran kurum, kredi kartını kabul eden banka ve kredi kartı kurumları y÷n÷nden değerlendirilecektir.

Kredi kartlarının kart hamiline gerek toplum içerisinde gerekse bireyler arasında kişiye kazandırdığı bir takım avantajlar mevcuttur. Bunlar arasında kişinin bulunduğu topluma g÷re değişkenlik g÷stermekle birlikte genelde saygınlık kazandırmaktadır. Bunun yanısıra en az kredi kartı limiti kadar nakit taşıma k÷lvetinden kurtulma avantajı vermektedir. Ayrıca acil durumlarda ve herhangi bir olumsuz duruma karşın hazırlıksız yakalanma riskini yine kart limiti oranında ortadan kaldırmaktadır.

2.5.1.1. Saygınlık

Kredi kartı sahibi olmak başlı başına kişi açısından prestij kaynağıdır. Bankalar her kredi kartı talep eden m÷şteriye kredi kartı vermemektedirler. Kart taşımak özellikle Batı toplumlarında kart hamili açısından bir g÷ven unsuru sayılmaktadır. Kredi kartı taşıyan kart sahibi yanında para olmadığı için ödeme g÷çlüğü çeken bir kişi olarak değil de, kredibilitesi olan bir şahıs olarak g÷r÷lmektedir(Yılmaz, a.g.e.: 24).

2.5.1.2. Nakit Taşıma Külfetinden Kurtulma

Kredi kartı, kartı sahibini cebinde taşıma külfetinden kurtarmaktadır. Kartlı sistemin geliştiği ülkelerde işyerlerinin tamamına yakını kredi kartını kabul ettiklerinden kredi kartı hamillerinin nakit taşımalarına gerek bulunmamaktadır. Kredi kartı, taşınmasının kolay olması, kart hamilinin para taşımasına gerek bırakılmaması ve para taşımanın getirdiği muhtemel tehlikelerden kart sahibini koruduğu için fevkalade faydalı bir ödeme ve kredi aracıdır. Özellikle Amerika’da bir kişinin saygınlığının cebinde taşıdığı kredi kartlarının sayısı ile orantılı olduğu bilinmektedir(Yılmaz, a.g.e.: 25). Yanında nakit bulundurmanın yanında Kredi kartı bulundurmaya nazaran çalınma, kaybolma rizikosuna karşı korunma riski neredeyse hiç yok gibidir. Oysaki kredi kartı kaybedilse bile çok ufak bir iki önlemlerle yenisini çıkarmak mümkündür(Altuğ, 1989: 2).

2.5.1.3. Faizsiz Kredi Kullanma İmkani

Kredi kartı ile kartın geçerli olduğu tüm işyerlerinden vade farkı ödemeksizin mal ve hizmet alımı yapılmaktadır. Kredi kartı ibraz edilmesi durumunda müşteriden ilave bir ücret ya da komisyon alınması -çok nadir uygulamalar hariç- söz konusu değildir.

Kart sahibi, harcama yaptığı tarih ile kredi kartı borcunu ödediği son ödeme gününe kadar geçen gün sayısı kadar faizsiz kredi olanağından yararlanır. Örneğin bir bankada hesap kesim tarihi her ayın 10’u, son ödeme tarihi ise 23’ü olsun. Kart hamili ayın 1’inde yaptığı harcamayı 23 gün sonra, 7’sinde yaptığı harcamayı 16 gün sonra, 11’inde yaptığı harcamayı ise 42 gün sonra ödeyecektir. Hiçbir ödeme aracında bu şekilde faizsiz kredi olanağı bulunmamaktadır. Burada şunu da hatırlatalım ki, bu imkan yalnızca alışveriş harcamaları içindir. Nakit çekimler ve casinolarda yapılan işlemler ile bazı petrol istasyonlarındaki petrol alımları ilave masraflara (komisyon) tabi bulunmaktadır(Yılmaz, a.g.e.: 26).

2.5.1.4. Alternatif Araçlara Göre Basit ve Kolay Kullanım

Kredi kartı, bir diğer ödeme aracı olan çeke göre daha basit ve kolay bir kullanım olanağı vermektedir. Kredi kartı ile yapılan ödeme çek ile yapılan ödeme sistemine göre daha güvenli, pratik ve hızlıdır.

Çek karnesi taşımak kredi kartına göre daha az sayıda işlem yapma olanağı vermesi yanında fiziksel olarak daha çok yer kaplamakta, kirlenmekte, çabuk deforme olmakta ve kaybolma durumunda uzun bir bürokratik ve hukuki süreç ile iptali söz konusu olmaktadır. Kredi kartını kaybettiğiniz anda bir telefon sizi kurtarmaya yetecektir(Yılmaz, a.g.e.: 27).

2.5.1.5. Yurtdışında Kullanım

Uluslar arası nitelikli kredi kartları rahatlıkla ülke dışında da kullanılabilir. Kredi kartı bu açıdan bakıldığında nakitten daha avantajlı bir korunuma gelmektedir. Yurtdışına yerel para ya da ilgili ülke parası götürme, paranın bilmediğiniz bir ülkede ilgili ülke parasına çevrilmesi, yabancı döviz alırken zarara uğrama tedirginliği kredi kartında bulunmamaktadır. Ülke dışına çıkarken yanınıza hiç nakit almazsanız dahi kredi kartı gittiğiniz yabancı ülkede gerek alışverişlerde gerekse nakit çekimlerde büyük kolaylık sunar. Sisteme üye bankaların ATM'leri 24 saat hizmet verir.

2.5.1.6. Acil Durumlarda Kullanım

Kişiler her zaman yeteri kadar para taşıyabilirler. Hatta sabit geliri olan kişiler gelirlerini ayın son gününe kadar tüketebilmekte maaş alacakları günü sabırsızlıkla beklemektedirler. Kredi kartı bu şekildeki müşteriler için oldukça çekici bir ödeme ve kredi aracıdır. Kredi kartları acil durumlarda (ani hastalık, kaza, felaket ve ölüm gibi). kart hamilinin yardımına koşturmaktadır(Yılmaz, a.g.e.: 28).

2.5.1.7. Nakit Kredi Olanağı

Kredi kartı sahipleri şayet bankaları kendilerine nakit çekme olanağı vermişse gerek kartı veren bankaların şubelerinden, gerek kart kabul etmeye yetkili tüm bankaların şubelerinden gerekse 24 saat hizmet veren ATM'lerden ihtiyaç durumunda nakit avans çekebilirler.

2.5.2. Üye İşyeri Yönünden

Kredi kartının üye işyeri bakımından harcama eğilimini artırdığı da söylenebilir. Üye işyerine tabii en önemli avantajı şu, eğer taksitle mal satması söz konusu olsaydı bu üye işyerinin parayı mutlaka tarafların kararlaştırdıkları belirli dönemlerin sonunda tahsil edebilecekti.

Üye işyeri kredi kartını kabul etmekle hem müşteri sayısını artırmakla hemde mevcut iş hacmini artırmaktadır. Kart hamili, yanında para olmasa dahi kredi kartı ile ödeme yapma imkanına sahip olduğundan kredi kartı geçen işyerlerinden alışveriş yapmayı tercih etmektedir.

Perakende satış yapan işyerlerinden alışveriş yapan çalışan kesim: ücret ve maaşlarını ay başlarında aldığından özellikle ayın ikinci yarısında satış cirosunda bir azalma görölmesi ihtimali söz konusudur.

Üye işyeri, satış hacminin büyük çoğunluğunu kredi kartı ile yaptığından kredi kartı ile yapılan satışların bedeli işlemi takip eden gün, şayet komisyon yerine belli gün hesapta bloke para tutmak şeklinde çalışıyorsa bu sürenin bittiği gün para cari hesabına geçmektedir. Bu nedenle işyerinde parayı muhafaza etme ve çalınma riski ortadan kalkmış olmakta, ayrıca bankada bulunan para değerlendirilmektedir.

Kredi kartı sistemi, vadeli satış yollarını tıkayan bir alternatif olarak şüpheli alacakları ortadan kaldırarak firmayı rahatlatmaktadır. Kredi kartıyla alışverişin yabancı (turistler). müşterileri de kapsaması nedeniyle üye firmanın iş hacminde artış olmaktadır. Kredi kartı

şirketlerinin yaptığı tanıtım ve reklamlar, o kredi kartını kabul eden işyerlerine dolaylı olarak fayda sağlamaktadır(Teoman, 1992: 56).

2.5.3. Kredi Kartını Çıkaran Kurum Yönünden

Kredi kartı bunu çıkararak kuruma faydalı olmamış olsa kart hizmeti vermesinin bir anlamı kalmazdı. Bir bankaya ya da kurum açısından kredi kartı çıkarmanın temel amacı elbette ki bu işlemlerden kar elde etmektir. Söz konusu kar doğrudan ya da dolaylı şekillerde olabilmektedir. Kredi kartı ihraç eden ya da kuruluşlar, müşterilerinden aşağıda belirtilen ücret, komisyon ve faizleri almaktadırlar:

- Müşteriye ilk kez kart verilirken kart ücreti, ayrıca her yenilemede kart yenileme ücreti,
- Ortak nokta üyesi bir bankadan nakit çekim ücreti,
- Takas komisyonu,
- Kendi bankasının kurduğu kredi kartı makineleri için işyerinden üye işyeri komisyonu ya da belli gün sayısında gün hesapta para tutma,
- Gecikme faizi,
- Geç yatırma ücreti,
- Limit aşım ücreti,
- Nakit çekimlerde nakit avans komisyonu,
- Nakit çekim gününden geri ödeme gününe kadar faiz geliri,
- Vadesiz mevduat getirisi,
- Casino komisyonu

Adı altında alınan ücret, komisyon ve faiz gelirleridir.

2.5.4. Kredi Kartını Kabul Eden Banka Yönünden

Kredi kartı sisteminde kredi kartını veren banka ile kredi kartını kabul eden yani işyerlerine POS ya da imprinter cihazı veren banka genellikle aynı banka değildir. Bu nedenle sistemde çoğu zaman iki banka olduğu unutulmamalıdır.

Kredi kartı kabul etmesi için işyeri ile üye işyeri sözleşmesi yapan banka söz konusu işyerinden yapılan işlemler üzerinden bir üye işyeri komisyonu almakta ya da komisyona karşılık anlaşılan gün sayısı kadar bu tutarları bloke hesapta kullanılmaz şekilde tutmasını istemektedir. Kart kabul eden bankanın en temel geliri bu komisyon ya da blokede tutulan gün sayısıdır(Yılmaz, a.g.e.: 35).

2.5.5. Kredi Kartını veren Kurumlar Yönünden

Kredi kartını organize eden dünyada başlıca beş kurum bulunmaktadır. Bunlar Visa, MasterCard, Amex, Diners Club ve JCB isimli kuruluşlar olup, bu kuruluşlara ait dünyada 1 milyar adedin üzerinde kart bulunmaktadır. Bu kuruluşlar bankalara kredi kartı sistemini kurarken ya da sistemin devamı sırasında verdikleri hizmetler nedeniyle ücret ve komisyon adı altında gelirler elde etmektedirler(Yılmaz, a.g.e.: 36).

2.5.6. Kredi Kartının Sakıncaları

Kredi kartının sakıncalarına gelince kredi kartları kişinin bilinçsiz harcama yapması ve çalınma ve kaybolma riski gibi hususlarda sakınca teşkil etmektedir. Gelirler dikkate alınmadan ve savruk yapılan harcamalar gerek kart hamili açısından gerekse toplumsal açılardan sakıncalar doğurmaktadır.

Kart hamili yönünden, kredi kartı kişinin iradesine sahip olmayıp aşırı derecede harcama yapması sonucu borcunu ödeyememesine ve bankanın kart hamili hakkında hukuki takip işlemleri yapmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle kart hamilleri kartlarını kullanırken gelirlerine paralel olarak harcama yapmalı ve iradelerine sahip olmalıdırlar.

Kredi kartlarının mal ve hizmet fiyatlarını artırdığı ve bu nedenle müşterilerin cebinden daha fazla para çıktığı iddia edilmektedir. Kart kabul eden kuruluş bankaya ödediği komisyonu çıkarabilmek için fiyatlara zam yapmakta bu da nihai tüketiciye yansımaktadır. Kredi kartları bu açıdan bakıldığında müşterinin aleyhine bir görüntü vermektedir(Yılmaz, a.g.e.: 36).

Üye işyeri yönünden, bankaların anlaşma yaptıkları işyerlerinden komisyon almaları ya da yapılan işlem tutarlarını belli süre hesapta bulundurma zorunluluklarından dolayı düşük kar marjı ile çalışan işyerleri zor durumda kalabilmektedirler. Günümüzde kredi kartı kullanılan birçok işyeri bu komisyonları dolaylı şekilde fiyatlara yansıtmaktadırlar(Yetim, a.g.e.: 21).

2.6. Kredi Kartı Sistemleri

Kredi kartı çıkarmanın amacı kart ihraç eden kuruma gelir sağlamak, piyasada prestij elde etmek ve müşterilerin diğer bankacılık işlemlerine aracı olabilmek için rakiplerine göre daha avantajlı bir konumda olabilmektir.

Bankalar kredi kartı çıkarmak ve bu hususta sektörlerinde ciddi bir rekabet ortamına girebilmek için avantajlı bir konumda olmaya çalışacaklardır. Bu da bankaların gerek reklam harcamaları gerekse otomasyon harcamaları için ciddi bir yekün tutacaktır. Bankaların kredi kartlarından elde ettikleri en önemli gelir, üye işyerlerinden aldıkları komisyonlar, üye işyeri ile yaptıkları anlaşma gereği bloke gün sayısı geliri ve faiz geliridir. Ülkemizde kart piyasasının bu denli hızlı geliştiği ve işlem güdüsünün ağır bastığı bir ortamda bankaların bu sistem içerisinde yer almaya çalışmaları ve ekonomiye katkıları ve sektördeki devamlılıkları açısından son derece önemlidir.

Kredi kartı işlemi yapan kuruluşlar başlıca iki yönlü işlem gerçekleştirmektedirler. Bunlardan birisi müşteriler adına kredi kartı basarak kullanımlarına sunmak, ikincisi ise kendi kuruluşu ya da diğer kart çıkaran kuruluşlarca çıkarılan bu kartların kullanılabilmesi için kredi kartlarıyla mal ve hizmet satın alınabilecek potansiyel firmalarla anlaşmalar yaparak kredi kartı işlemlerini kabul etmektir.

Kredi kartı sistemine katılan tarafların sayısına göre kredi kartı sistemleri üçe ayrılmaktadır. Bunlar iki taraflı sistem, üç taraflı sistem ve karma sistemlerdir(Yılmaz, a.g.e.: 17).

2.6.1. İki Taraflı Sistem

Kredi kartı çıkaran kuruluşun sadece kendi müşterilerine kart vererek yalnızca kendi işyerlerinde nakit ödemedi mal ve hizmet alma olanağı sunan sistem iki taraflı sistem olarak anılmaktadır. Özellikle mağaza kartlarında sistem iki taraflı şekilde işlemektedir(Teoman, 1996: 47).

İki taraflı sistemin en belirgin özelliği kartı çıkaran ile malı satan tacirin özdeş olmasıdır. İki taraflı sistemde biri mal satan ve aynı zamanda müşterilerine kredili alış-veriş yapma olanağını sağlamak üzere biri kart veren ticari işletme ve diğeri de müşteri olmak üzere sadece iki taraf vardır.

Öğretide basit kart, tacir kartı, satıcı kredi kartı (seller credit card), işletmeye özgü kart diye de nitelendirilen bu kartın gerçek anlamda bir kredi kartı sistemi oluşturmadığı açıktır. Çünkü, ticari işletme bu kartı çıkarmaya gerek olmaksızın da müşterilerine taksitle mal satabilir(Teoman, a.g.e.: 47).

Bu kart kişiye tam bir kredi kartı imkanı sunmamakla birlikte, bu kartı taşıyan müşterilerine daha fazla imkan sunmaktadır. Örneğin taksit yapmak, özel indirimlerde bulunmak ve en önemlisi tacirin müşteriye işletmesini daha cazip bir hale getirmesi. Bu ise bir erken talep oluştuabileceği ve daha fazla mal talebinde bulunulacağı gibi çok yüksek oranda da olmayacaktır.

2.6.2. Üç Taraflı Sistem

Bu sistemde ikili sistemden farklı olarak başka bir taraf daha bulunmaktadır. Üç taraflı sistemde ticari işletme kart ihraç etmemektedir(Çeker, a.g.e.: 8).

Üç taraflı sistemde kredi kartını çıkaran, ticari işletmenin bizzat kendisi değil, bu konuda özel olarak kurulmuş kredi kartı ortaklıkları yada bankalardır. Bu tür bir kredi kartını hamil

sisteme dahil olan ve böylece kredi kartı aracılığı ile yapılacak ödemeleri kabul edeceğini açıklayan tüm üye işyerinde kullanılabilir(Teoman, a.g.e.: 47).

Bu tür bir kredi kartı sisteminde kartı çıkaran kurum, müşteri tarafından yapılan harcama bedellerini üye işyerine ödeme garantisi vererek iki taraflı sistemdeki ödeme riskini üzerine almaktadır. Kart hamili ise bir dönem içerisinde yaptığı alışveriş ve harcama tutarının toplamını kart veren bankaya ödemekle mükelleftir.

Üç taraflı sistemde, kartı çıkaran kurum bir yandan mal veya hizmet sunan ticari işletmelerle üyelik sözleşmesi imzalayarak, onların kredi kartıyla yapılacak harcamalarda nakit ödeme talebinden vazgeçmelerini sağlamakta, öte yandan kredi kartı sözleşmesi imzaladığı kişilere kart vermek suretiyle nakit ödemeksizin alışveriş imkanı sunmaktadır.

Üç taraflı sistem pratikte yerini başka bir tarafında sisteme katıldığı genişletilmiş üç taraflı sisteme bırakmıştır. Genişletilmiş üç taraflı kredi kartı sistemi esasen beş taraflı bir sistem görünümündedir. Çünkü sistemin işleyişinde temel olarak beş taraf söz konusudur. Bunlar:

- Lisans veren kredi kartı kuruluşu (Visa, MasterCard gibi),
- Lisans alan ve kart pazarlamasını yapan banka (Vakıfbank, Pamukbank gibi),
- Yetkili bir bankadan kredi kartını alan kart hamili,
- İşyeri ile üye işyeri sözleşmesi imzalamış bulunan başka bir banka (Yapı Kredi, Akbank gibi).
- Üye işyeri sözleşmesini bir banka ile imzalayan ve başkaca bir bankanın verdiği kart hamilinin kartını kendi işyerinde kabul eden üye işyeri (Migros gibi)

Sistemde asıl olarak işleyen tarafların sözkonusu olduğu sistem burada bahsi edilen üç taraflı sistemdir. Zira bu sistem birçok tarafı içine almaktadır. Hem mağaza gibi finans sektörünün dışında kalan tarafları, hem de finans sektörünü karşıladığından günümüzde en geçerli ve yaygın olarak tercih edilen sistem olmaktadır.

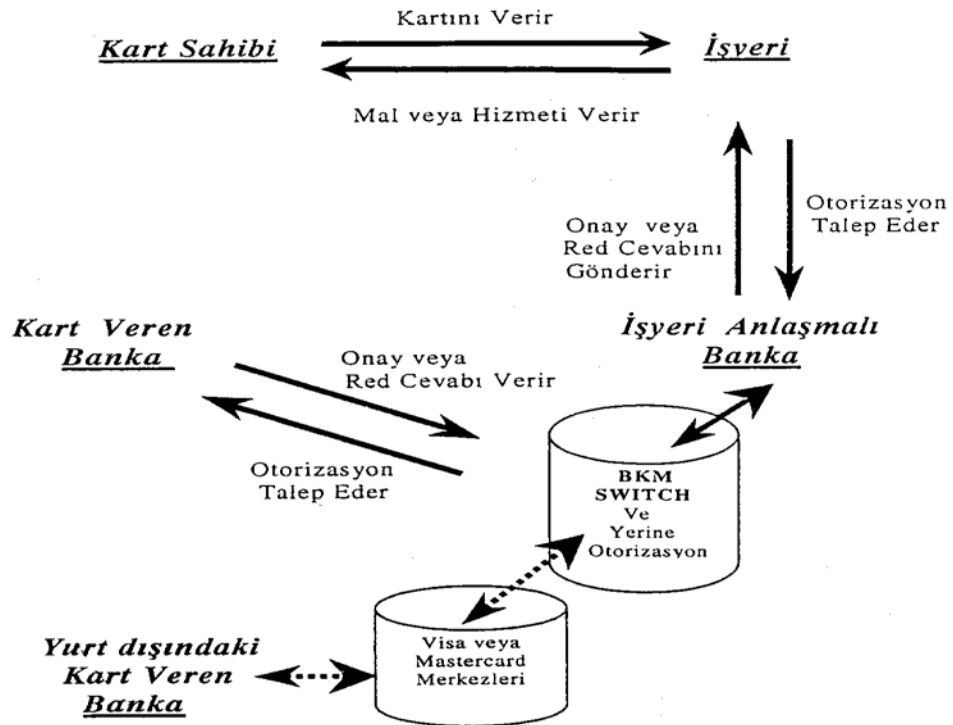
2.6.3. Karma Sistem

Kredi kartı uygulamasında yukarıda açıklanan iki sistemi de içerisinde bulunduran kart sistemleri de bulunmaktadır. Bu sistemde mal ve hizmet sunan bazı şirketlerin kendi aralarında anlaşmak suretiyle ortak kredi kartı çıkardıkları da görülmektedir. Çıkarılan kartların sadece bu kartı ihraç eden kuruluştaki değil, anlaşmaya taraf olan diğer işletmelerde de kullanılması sistemi iki taraflı olmaktan çıkarmakta ve bu sisteme karma bir görüntü vermektedir(Yılmaz, a.g.e.: 22).

2.7. Banka Kredi Kartlarının Otorizasyon (Onay) İşlemi

Otorizasyon (onay) işlemleri, ödeme kartlarını veren banka veya kuruluşların, kartın geçerliliği, kart sahibinin gerçekliği ve satıcı işyerinin uygulama kurallarına uyması, kartlı işlemlerin geçtiği ilk aşama olmaktadır.

Şekil 3 : Banka Kredi Kartlarının Otorizasyon(Onay) Şeması

Kaynak : Visa International, MasterCard ve Bankalararası Kart Merkezi A.Ş., Faaliyet Raporları, 1992-2001 verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2.8. Kredi Kartlarında Sahtekarlık, Dolandırıcılık ve Kötüye Kullanım

Kredi kartlarında ya da daha genel olarak kredi kartlarında uygulamada önemli sorunlara yol açan, dolandırıcılık ve kötüye kullanım halleri görülmektedir. Bu durumlar biri, kartın çalınması yada herhangi bir nedenle kaybolması durumunda, hamilin bunu öğrendiği an kart çıkaran kuruma bildirmesi gerekliliğidir(Yetim, a.g.e.: 27). Ancak, bu ihbarın belli bir süre içerisinde örneğin 24 saat içinde yapılması durumunda zarar ve ziyan riskinin hamil tarafından yüklenimi sözleşmede hüküm var ise sözkonusu edilemeyecektir. Ancak hamil: ihmalkar davranmış veya geç öğrenmiş ve dolayısıyla bildirim yükümlülüğünü de geç yerine getirmiş ise, bu durumda doğacak zararın önemli bir kısmı, sigorta var ise sigorta dışındaki kısım üzerinden hamil tarafından yüklenilecektir.

- Çalınan yada kaybolan kartın üye işyeriyle birlikte hareket edilerek kötüye kullanım
- Kart hamilinin kartı kaybetmediği yada çaldırmadığı halde bu şekilde beyanda bulunması
- Haber vermeksizin gerçek kişiler adına kart basılarak adrese gönderilmesi(Yetim, a.g.e.: 27).

2.9. Dünyada Kredi Kartı Uygulamaları

2.9.1. Avustralya

ATM gittikçe artan bir şekilde 1981'den bu yana kullanılmaktadır. Ulusal ATM ağı, ülke düzeyinde faaliyet gösteren dört büyük banka tarafından işletilmektedir. ATM hizmeti sunan bankalar, ulusal düzeyde yayılmayı sağlamak amacıyla ATM'lerini birleştirmişlerdir. 1985'ten beri süpermarketler, indirimli mal satan mağazalar, hırdavatçılar ve benzin istasyonları da dahil olmak üzere bir çok işyerinde EFTPOS terminali yerleştirilmektedir. Terminal sayısı hızla artmaktadır. 1987 yıl sonu itibariyle, faaliyette olan ve çoğu bankalara bağlı 8000 terminal vardır(Yetim, a.g.e.: 51).

2.9.2. Kanada

ATM, EFTPOS ve Ev/Ofis bankacılığı sistemleri uzun süredir kullanılmaktadır. Ev/Ofis bankacılığı çok sınırlı bir düzeydedir. 1990'lı yılların ortalarına kadar hiç CD kullanılmamıştır. Şuanda ATM, CD'nin yerini neredeyse tümüyle almıştır. Bununla birlikte, benzin istasyonlarında, bazı mağaza ve diğer satış yerlerinde, yeniden CD'nin kullanıldığı görülmektedir. Kanada Ödemeler Birliği'nin üyesi olan mevduat kabul eden bankalarca yerleştirilen ATM sayısı, 1986 Ocak sonu itibarıyla 3628'dir(Yetim, a.g.e.: 53).

2.9.3. Danimarka

ATM sistemi iki kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar, banka şubelerinin içine yerleştirilen ve kurumların kendilerince işletilen ATM'ler ve dışarıya yerleştirilerek Bankalar Ödeme Sistemi, "The Payment System Of The Bank" (PSB). tarafından işletilen ve tüm finansal kurumlarca sunulan ortak bir sistem olan "The Cash"tir.

Dışarıya yerleştirilen ATM'lerin kullanımı büyük ölçüde artmıştır. ATM sayısı 1984 yılında 10 iken, 1987 yılında 150'ye yükselmiştir. Sistemlerden yararlanan hamil sayısı ise 1985 yılında 500.000 iken, 1987 yılında 900.000'e yükselmiştir(Yetim, a.g.e.: 53).

2.9.4. Almanya

1987 yıl sonu itibarıyla, perakendeci tüketicilere sunulan Self-Servis hizmetlerle ilgili rakamlar aşağıdadır.

10.000 ekstre printeri

7.500 ATM ve CD

EFTPOS uygulamasına, "Ödeme Sistemleri Birliği"nin himayesi altında olmak üzere Münih ve Berlin'de, pilot proje şeklinde başlanmıştır. Ayrıca, "Chipcard"ları da kapsayan

bir EFTPOS pilot projeye daha başlanmıştır. Ev/Ofis bankacılığı, Bildsehirtext (Btx). videotex sistemi aracılığı ile ulaşma imkanı olmasına karşın, sadece az sayıda gerçek kişi tarafından kullanılmaktadır.

2.9.5. Japonya

1961 yılında Sanwa Bank tarafından Japan Credit Bureau (JCB) olarak kurulan bu kart kuruluşuna 1968 yılında bazı büyük Japon bankaları da ortak olmuşlardır. JCB'nın ana hissedarları Sanwa, Sakura, Asahi, Daiwa ve Hokkaido Takushoku bankalarıdır(www.lafferty.co.uk).

JCB Japonya dahilinde en çok kullanılan ve kabul gören karttır. 1994 verilerine göre 160 ülkede 4 milyona yakın işyerinde kabul edilen JCB kartların (31 milyon kart sahibi) alışveriş hacmi 36 milyar USD'yi aşmaktadır(Pano dergisi, 1998, 3).

Japonya'da 1990 yılı itibariyle 62.000 CD ve ATM vardır. Kişi başına düşer CD ve ATM sayısı en fazla olan ülke Japonya'dır. Bu durum, aynı zamanda Japonya'nın daha çok nakit kullanma eğilimine sahip bir toplum olduğunu ve bu durumun diğer ülkelere nazaran daha baskın olduğunu göstermektedir. Kırtasiyenin azaltılması amacıyla, finansal kurumlar da CD ve ATM yerleştirme yönünde, teşvik edilmektedir. Son yıllarda ATM'ler CD'lerin yerini almaya başlamıştır(Yetim, a.g.e.: 55).

2.9.6. İngiltere

Tüm EFTS yöntemleri kullanılmaktadır. En önemlileri 1.500'ü yapı kurumlarınca işletilen 11.000 ATM'dir. Bankalarca işletilen her makinadan yıllık ortalama nakit para çekme sayısı 60.000'dir. ATM'ler şu anda otorizasyon bilgisayarına "on-line" la bağlıdırlar. Daha önce faaliyette olan off-line makinalar büyük ölçüde kaldırılmıştır.

Kredi kartlarını olduğu kadar transfer kartlarını da kabul eden on-line otorizasyona sahip 360 ETFPOS terminali faaliyet göstermektedir. Büyük İngiltere bankaları ve bazı önemli yapı kurumları, on-line otorizasyonu içeren ve üç şehirde 2.000 terminalden oluşan ulusal EFTPOS projesini uygulamaya koymuşlardır(<http://www.mastercard.com>).

2.9.7. A.B.D.

1984 yıl sonu itibariyle 4.500 civarında finansal kurum ATM veya CD programına sahiptir. Bu kurumlar, 58.000 ATM işletmektedir. Ortalama olarak ATM başına aylık 5.500 civarında işlem yapılmakta olup, (hesap durumunu öğrenmek için yapılan işlemler hariç), yıllık işlem sayısı 3,9 milyardır.

Uluslararası ölçekte yaygın bankacılık hizmetleri ile iyi işleyen düşük maliyetli ödeme sistemlerinden büyük ulusal yararlar elde edilmektedir. Önemli başlangıç yatırımı gerektiren bu sistemlere de yeni teknolojilerin uygulamaya konması, farklı düzeyde hizmet sunanlar arasındaki yüksek işbirliği derecesi ve tüketicilerin bu sistemleri yaygın olarak kabul etmeleri; sadece Merkez Bankası açısından değil aynı zamanda ilgili diğer taraflar açısından da yasal çerçevenin oluşturulması sonucunu doğurmaktadır (<http://www.visa.com>). Bu ise mali sektörün yapılanmasına etki anlamına gelir.

2.10. Türkiye’de ve Dünyada Kredi Kartı Sektörü

Tablo 3’e bakıldığında hemen göze çarpacağı gibi Türkiye’de kredi kartı harcamaları Avrupa ve çoğu bölgenin gerisinde kalmıştır. Gerek sermaye piyasalarımızın yeterince gelişmemiş olması gerekse gelir seviyemizin düşüklüğü gibi nedenler bizi tabloda son sıralara düşürmüştür. Türkiye, görüleceği gibi kredi kartı adetleri bazında en az adede sahip olan ülkedir. Ancak asıl bakmamız gereken kısım burası değil, işlem adedi ve daha çok işlem hacmidir.

Tablo 3 : Türkiye'de ve Dünyada Kredi Kartı Sektörü

BÖLGELER	Toplam Kart (Milyon)	Toplam İşlem (Milyon)	Toplam Hacim (Milyar \$)	İşyeri (Bin)	ATM(Bin)	POS (Bin)	Kart Başına Gerçekleşen İşlem Adedi (Milyon)*	Kart Başına Gerçekleşen Hacim Miktarı (Milyar\$)*
Türkiye	14,7	307,9	12,3	228,5	9,5	191,9	20,9	837
Avrupa	243,4	10.111,0	866,8	4.300,0	246,1	2.258,0	41,5	3,6
A.B.D.	258,5	4.293,9	371,1	3.800,0	189,1	1.682,0	16,6	1,4
Kanada	23,9	365,3	22,5	6.000,0	20,7	68,6	15,3	0,9
Latin Amerika	47,8	466,0	23,6	1.100,0	36,7	300,7	9,7	0,5
Ortadoğu / Afrika	16,2	111,2	6,5	200,0	6,9	34,4	6,9	0,4
Asya Pasifik	161,2	852,8	145,9	7.300,0	41,5	383,5	5,3	0,9
Toplam	765,7	16.508,1	1.448,7	22.928,5	550,5	4.919,1	21,6	1,9

Kaynak : Europay International Haberler, İstanbul 2000, Sayı:17, s.9

(*) İşaretli Veriler Yazar Tarafından Derlenerek hazırlanmıştır.

Türkiye diğer dünya bölgelerine nazaran işlem hacmi bazında Avrupa, A.B.D. ve Asya Pasifik bölgelerinin gerisinde kalmış, Kanada ve Latin Amerika bölgeleri hacim ve adetlerinden düşük olmasına rağmen yine de pek fazla fark göze çarpmamaktadır. Türkiye ancak Ortadoğu ve Afrika bölgesinden daha fazla bir gelişmişlik göstermiştir. Bu sonuçlara bakıldığında görülen şu ki; kredi kartı kullanımı Avrupa ve A.B.D. gibi sermaye piyasaları, toplum bilinci gelişmiş, gelir seviyesi ve GSMH gibi göstergeleri Türkiye'den fazla olan ülkelerde daha yaygın olduğu görülmüştür. Bu ülkelerin ekonomik göstergelerine bakıldığında ise yine ülkemizden çoğu alanda önde oldukları görülecektir. Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin ise ekonomik panoraması ortadadır ve Türkiye'den daha geride olması yadırganacak bir durum değildir. Zira temel göstergelerimiz bu ülkelerden çok daha öndedir. Dolayısıyla buradan çıkarabileceğimiz ilk sonuç kredi kartı harcamaları ve kullanım oranları ülkelerin ekonomik görüntüsüyle doğrudan ilgili bir durum olup doğrusal bir orantı içerisinde seyretmektedir. Ayrıca bu ülkelerde kullanıma sunulan ATM ve POS cihazları da gerçekten çok fazladır.

Türkiye de kart başına düşen işlem adedi yaklaşık 21 adet iken, kart başına gerçekleşen işlem hacmi yaklaşık 840 Dolar olarak gerçekleşmiş, Avrupa ve diğer bölgelerde gerçekleşen işlem adedi ve işlem hacimlerinin yarısı kadar bir oran teşkil etmiştir. Kanada

ve Latin Amerika gibi ülkelerde ise, kredi kartı harcamaları çok farklı olmamasına rağmen yine de ülkemizden daha fazla olduğu görülmektedir.

Bugün A.B.D.'de harcamaların yaklaşık %40'lık kısmı kredi kartları ile gerçekleşmektedir. Ülkemizde de gelir seviyesi yükseldikçe ve kredi kartı kullanımını daha bilinçli bir hal aldıkça gerek işlem hacmi gerekse kullanım adedinin daha yaygın bir hal alacağı şüphesizdir.

3. TÜRKİYE’DE KREDİ KARTLARININ EKONOMİYE ETKİLERİ

3.1. Kredi Kartlarının Ekonomik Etkileri

Kredi kartları paranın alternatifi olması nedeniyle aynı para gibi ekonomi üzerine etkide bulunmaktadır. Çıkış noktası turizm olan bir ödeme aracının ülke ekonomisine etkisinin olmaması mümkün değildir(Yılmaz, a.g.e.: 39).

Hele hele günümüzde bu denli yaygınlaşan, adeta hayatımızın vazgeçilmez unsuru olan kredi kartının önemi ortadadır. Kredi kartı harcamaları o kadar yaygınlaşmıştır ki, kredi kartı sahiplerinin %21’i cebinde nakit para varsa nakit para kullanmayı tercih ederken, %67’si de 5 milyon ve üstü için her zaman kredi kartı kullanmayı tercih etmektedir(Europay International Haberler, 2000, sayı 17: 10).

Mali piyasa “bir ülkede fon kullananlar ile fon arzedener arasında fon akımını düzenleyen kurumlar, akımı sağlayan araç ve gereçler ile bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan organik bir doku” şeklinde de tanımlanmaktadır(Keyder, 1991: 45).

Ekonomide tasarruf eden ve yatırım yapan birimlerin farklı olması, mali piyasaların temel varlık nedenini oluşturmaktadır. Çünkü bu iki farklı birimin kendileri için uygun şartlarla birbirlerini bulabilmeleri oldukça güç ve maliyetli bir süreci gerektirmektedir. Bu durum mali piyasalara ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır.

Mali piyasa ya da diğer adıyla kredi piyasası, para ve sermaye piyasası olarak iki bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümlendirme, piyasalara fon arz ve talep eden kişi ve kuruluşların kaynakları geri ödeme sürelerine göre yani vadeye göre yapılmaktadır(Yılmaz, a.g.e.: 42).

Para piyasası ise, kısa vadeli kredi arzları ile kısa vadeli kredi taleplerinin karşılaştığı bir piyasadır. Para piyasası, ticari şirketler tarafından mal alım ve satımlarının finansmanı için, finansman şirketleri tarafından tüketici kredilerini finanse etmek için, bankalar tarafından

kısa vadeli nakit eksikliklerini gidermek için, hükümetler tarafından ise, vergi gelirleri ile vergi giderleri arasındaki açıkları kapatmak için kullanılmaktadır(Tuncer, 1985: 3).

3.1.1. Ekonomide Paranın Yaratılması

Para piyasasında, ana aktörlerin piyasadaki işlem hacmini etkilemeleri şöyle sıralanabilir: Ana aktörler; ticari bankalar, merkez bankaları, büyük şirketler, uzmanlaşmış kuruluşlar ve büyük miktarda para kullanan hükümettir. Bankalar para piyasasının en önemli katılımcıları arasında yer almaktadır(Riehl ve Rodriguez, 1983: 4).

3.1.1.1. Ticari Bankaların Para Yaratması

Ticari bankaların banka sistemi içerisinde en önemli faaliyetlerinden birisi de kaydi para (banka parası) yaratmalarıdır. Kaydi para, bankaya yatırılan mevduatın kanuni karşılık miktarı düşüldükten sonra tekrar kredi olarak verilmesi sonucunda oluşur. Kaydi para özellikle çek sisteminin etkin bir şekilde uygulandığı gelişmiş ülkelerde büyük bir role sahiptir(Yılmaz, a.g.e.: 45).

Kredi kartının kaydi para olup olmadığı ise henüz tartışma konusudur. Yukarıdaki tanıma bakıldığında, kredi kartı limitleri veya kredi kartarı ile yapılan harcamaların banka tarafından riski üstlenilerek tanımlanan limitlerinin dolaylı olarak bankaya yatırılan mevduattan karşılandığı söylenebilir. Çek sisteminde hesapta mevcut para dikkate alınır ve hesapta bakiye yoksa çek tutarı ödenmez. Yani kredi niteliği kazanmaz. Ancak kredi kartında kişilere henüz elde edilmeyen bir limiti kullanma imkanı verilmiştir. Bu da kredi kartı hamillerine bir çeşit kredi imkanı tanındığı anlamına gelmektedir.

Bankalar kendilerine yatırılmış mevduata dayanarak kredi verirler. Bu krediler çeke tabi vadesiz mevduat hesabı açılarak düzenlenir. Ancak bankaların bu şekilde para yaratma olanakları sınırsız değildir. Mevduat ile ilgili günlük kasa giriş ve çıkışlarını karşılayabilmek üzere mevduatın belirli oranında bir tutarın kasada ihtiyat olarak

saklanması zorunluluğu vardır. Bankaların mevduatları ile açtıkları toplam krediler arasındaki bu ihtiyat oranı çoğu ülkelerde –örneğin Türkiye’de- yasa ile belirlenmiştir. Bu ihtiyat oranı bankalar sisteminin toplam mevduat limitini belirler(Öçal, 1997: 41).

3.1.1.2. Merkez Bankasının Para Yaratması

Birçok ülkede hükümetler para sistemini kendilerine bağlı olan merkez bankaları aracılığıyla düzenlemektedirler. Merkez bankaları sadece emisyon hacmini düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda para piyasasında para politikası araçlarını kullanarak faal olarak çalışırlar(Yılmaz, a.g.e.: 49).

Parasal yetki kurumu, parasal taban / rezerv para / Merkez Bankası Parası ve/veya para çoğaltanını etkileyerek para arzını (M) istenilen yönde değiştirebilir. Para politikası araçları şunlardır:(Keyder, a.g.e.: 53).

- Mevduat zorunlu karşılık oranı,
- Disponibilite oran ve kompozisyonu,
- Açık piyasa işlemleri
- Reeskont oranı,
- Faiz oranı,
- Bankaların ikna yolu, (moral suasion),
- İthalat teminat oranı ve/veya süresi,
- Asgari ödeme oranı (margin requirement),
- Selektif kredi kontrolü.

Ekonomide para olarak kabul edilen varlıkların sayısının artması ve bunların nitelikleri itibarı ile heterojen bir yapıya sahip olmaları para ile para olmayan aktifler arasında kesin bir ayırımın yapılmayacağını ortaya koyar. Bu olgu, geleneksel parasal büyüklükler ele alındığında açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Çünkü, ekonomide para olarak kabul edilen aktiflerin sayısı artmasına rağmen, bunlar geleneksel parasal büyüklükler içinde yer

almamaktadır. Bunlara örnek olarak, kredi kartları, firmaların kullanmadıkları ve firmalar için kullanılabilir durumda olan kredi hattı anlaşmaları, seyahat çekleri, Euro-currency piyasası ile ilişkilerden kaynaklanan parasal akımlar gösterilebilir(Öçal, a.g.e.: 608).

Paranın herkes tarafından kabul edilebilir olması özelliği gibi, kredi kartlarının da herkes tarafından kabul edilen bir ödeme aracı olması, hatta uluslararası nitelikli kartların da para yerine kullanılması ve bazı durumlarda ülke paralarından daha kolay kullanılabilmesi (efektif ve döviz bozdurmaya gerek duyulmaması nedeniyle) para organlarının bu ödeme aracına gereken önemi vermelerini zorunlu kılmaktadır.

Her geçen gün biraz daha hızla yaşanan teknolojik gelişmeler, yeni finansal hizmet ve araç sağlama maliyetini düşürerek ve bunların halka arzını karlı kılarak finansal yenilikleri teşvik etmektedir. Özellikle bilgisayar teknolojisindeki başdöndürücü yenilikler, finansal işlemlerin satışını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda banka kredi kartlarını rahatlıkla örnek olarak gösterebiliriz.

3.2. Para Benzerleri

Para yerine ikame edilebilecek veya para gibi işlem görebilecek araçlar tarihin ilk zamanlarından bu yana varolmuşlardır. Paranın bütün tarihi süreci incelendiğinde temel fonksiyonun değiş tokuş olduğu görülmektedir. Bu konuyu bir örnek yardımıyla daha da açık hale getirebiliriz. Fatma'nın elinde bir miktar pirinç varsa ve bulgur arzu ediyorsa, Cihan'ın elinde bulunan bulgurla takas etmesi gerekecektir. Takas söz konusu oluncaya kadar pirinci elinde tutmak zorundadır. Ya da pirinci satar. Fatma elde ettiği para ile bulguru Cihan'dan satın alır. Alışlar ve satışlar aynı anda olmadığı sürece, kişiler bu sürede geçici bir kıymeti elde tutma ihtiyacı duyarlar. Değişim aracı olarak işlev yapan herşey elde tutulabilir ve dolayısıyla bunlar geçici olarak elde kıymet biriktirme işlevini yerine getirebilirler. Kıymet saklama işlevini başka aktiflerde yerine getirebilir. Örneğin Fatma, pirinci sattığı zaman eline geçen parayla bankada repo yapabilir. Kendisi için bulgur bulduğunda, repodan parasını çekebilir ve saklamış olduğu parayla faiz geliri elde etmiş olur.

Yukarıda değinildiği gibi kredi kartı sadece bir değiş tokuş aracı mıdır yoksa para benzerleri içerisinde değerlendirilebilecek kaime mi?. Eğer kredi kartları para özelliklerini taşıyor ve paranın işlerini yerine getirebiliyorsa gerçekten para mıdır?. Şimdi bütün bu soruların cevabını aşağıda inceleyelim.

3.2.1. Kredi Kartı - Para İlişkisi

İki yüzyılı aşan bir süredir halkın para olarak kabul ettiği şeyler altın ve gümüş sikkelerden banknot ve üzerlerine çek çekilen mevduatlara kadar yayılmıştır. Yakın zamana kadar birçok ekonomist paranın bu noktada durduğunu kabul etmekteydi. Günümüzde böyle bir yaklaşımda bulunmak olanaksızdır. Çağdaş ekonomilere uygun bir para tanımına ilişkin tartışmalar yapılmaktadır. Paranın değişim aracı olması özelliği üzerinde tartışmalar gelişmektedir.

Bir ekonomide iktisadi olayları ve bunların etkilerini incelerken en önemli unsur para ve etkileri çerçevesinde gelişmektedir. Örneğin enflasyon fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması, piyasadaki para arzı para talebi eşitliği sağlama dengesi, paranın dolaşımında olması ve ne kadar oranda olduğu hep anladığımız anlamda “para” çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Özellikle ekonomik konjunktürde birçok faktöre etki eden bireylerin harcamaları çalışmanın en önemli noktalarından birini oluşturmaktadır. Kredi kartı ile yapılan harcamalar nihayetinde bir harcama, iktisadi bir eylemdir. Kredi kartı ile yapılan işlemlerin hepsi bir çeşit alışveriştir ve ekonomiye etkisinin olması kaçınılmazdır.

Herhangi bir objenin para olarak tanımlanabilmesi için, onun bazı özellikler taşıması gerekmektedir. Kredi kartının da para olarak tanımlanabilmesi için aşağıdaki özelliklere tamamen sahip olmasa da genel itibarıyla sahip olması gerekmektedir. Öyleyse kredi kartının özellikleri ile paranın özelliklerini karşılaştırmalı olarak incelemek faydalı olacaktır.

1- Paranın bölünebilirlik özelliği vardır. Ticarete konu olan malların en küçük birimini dahi kavrayacak özelliktedir. Kredi kartı da aynı şekilde ticari malların tümünü kapsayabilecek özelliktedir.

2- Paranın taklit edilememesi özelliği mevcuttur ancak para pek çok kez taklit edilebilmiş hatta bir yer altı sektörü konumuna gelmiştir. Kredi kartı ise her geçen gün daha güvenli hale gelmektedir ve parayı bu yönüyle fazlasıyla ikame etmektedir.

3- Paranın zaman içerisinde değerini muhafaza edebilmesi özelliği vardır. Ancak her nedense bizler bundan önceki, değil 10 yılın 5 yılın dahi paralarını kullanamaz hale gelmiş durumdayız.

Kredi kartı ise her geçen zamanda limitlerinin yenilenmesi ile her zaman güncel olmuş ve kullanıma açık olmuştur.

4- Paranın homojenlik özelliği vardır. Yani parayı temsil eden objelerin tümünün aynı maddi değeri temsil etmesidir.

Kredi kartı da homojendir. Tüm temsil edilen objelerin tümünü aynı maddi değerinde temsil etmektedir.

5- Genel bir anlayışa göre paranın bozulmama ve taşınmaya elverişli olma özelliği vardır. Ancak para taşınabilir olmakla birlikte, elbetteki bir yiyecek gibi kokup bozulma ihtimali yoktur ama uzun zaman boyunca veya herhangi bir durumda paranın kağıt olma özelliğinden dolayı yıpranma hatta kullanılamaz duruma gelme ihtimali vardır.

Kredi kartı ise bozulmaya karşı dayanıklı ve taşımaya elverişlidir. Kredi kartının taşıma kolaylığı zaten onun en büyük özelliği olmuştur. Para gibi bozulma, yıpranma ihtimali ise paraya oranla çok çok küçük bir orandır. Bu yönüyle Kredi kartlarının paradan daha avantajlı durumda olduklarını söylemek mümkündür.

Bir ülkedeki para biriminin yukarıdaki özelliklerden uzaklaşması halinde; örneğin ülke parasının zaman içerisinde değerini koruyamaması halinde, para ikamesi dediğimiz olay yaşanır. Para ikamesi sürecinde, yerli para yerine artan ölçüde yabancı para kullanılmaya başlanır(Paya, a.g.e.: 18).

3.2.2. Kredi Kartı - Kredi İlişkisi

Mal veya para cinsinden bir değer belirlenir ve belirli koşullarla geri almak üzere verilir veya verilmiş bir varlığın ödenmesine kefil olunması kredi olarak tanımlanabilir(Akyüz ve Ertel, 1987: 193).

Resmi gazetede belirtilen kriterlere göre, kredi kartlarına tahsis edilen limitler gayri nakdi kredi olarak algılanmış, kredi kartlarının kullanımından doğan ve buna ilişkin ödemenin bankalarca gerçekleştirilmesi sonucunda kart sahibinin ödemesi gereken tutar tahsil edilene kadar nakdi kredi olarak değerlendirilecektir. Dolayısıyla kredi kartı limitleri kredi olarak kabul edilmiştir(Resmi gazete, 1995: 22197).

Bankalar kredi kartlarına limit tanımlamak suretiyle belirli bir riski üstlenmiş olmaktadır. Ancak bu limitleri, tam anlamıyla bir kredi olarak tanımlamak mümkün değildir. Burada konuyu kavram kargaşasından kurtarmak gerekir. Kredi, kullandığımız ilk andan itibaren - türüne göre- sabit veya değişir oranlarda faizin yansıtılmış olması demektir. Yani bankalara mudilerin mevduat olarak yatırdıkları kaydi olarak oluşan para yine piyasada faizi ile birlikte dolaşmaya başlamış olmaktadır. Oysaki kredi kartı limitleri, onları kullanmaya başladığınızda ve kullandığınız oranda işlemeye başlamaktadır. Yalnızca nakit avans çekimi ve ödemelerin zamanında yapılamaması durumunda bu tutarlar kredi niteliği kazanmaktadır. Dolayısıyla tamamen kredi kartlarının kredi anlamına geldiğini söylemek doğru değildir. Çünkü kredi kartları limitlerinin sadece nakit avans kullanılan kısmı ve harcamaların ödenmeyen kısımları krediye dönüşmekte ve oranın küçük olması da bize kredi kartlarının kredi olduğu kanısına varmamıza engel teşkil etmektedir.

3.3. Kredi Kartlarının Parasal Etkileri

Kredi kartlarını iktisadi açıdan yapılacak bir “para” tanımına yerleştirmek zor olmaktadır. Kredi kartları mübadele aracı olarak kullanılabilmekte ancak para tanımları arasında direkt olarak yer almamaktadır(Dalokay, a.g.e.: 33).

Kredi kartları işyerlerinden mal ve hizmet satın alınmasında kullanılırken aynı nakit gibi kullanılmakta ve kabul görmektedir. Kredi kartı bir bakıma para yerine kullanılan ödeme aracıdır. Bu açıdan bakıldığında kredi kartları, para yerine kaim olan ödeme araçları konumundadırlar.

Para, değişim aracı veya işlem amacı ile tutulan varlık olarak tanımlandığında bile çözümsüz kalınmaktadır. Çünkü, varlık kullanmadan işlem yapabilen, kredi kartları gibi sistemler vardır. Bireylerin, işlem için kullanacağı değer para olarak tanımlandığında, kredi kartı üzerindeki kullanılmamış ama her an kullanıma hazır bakiyelerin tanımı güç olmaktadır. Bundan dolayı kredi kartı limitlerini bazı görüşler M1 para arzı tanımı içerisinde görmekteler.

Paradaki gelişmelerin önemli bir dönüm noktası, harcamaların gelirden fazla olması olanağını sağlayan kredi kartları oldu. Bugün kart savaşları sadece Visa ve MasterCard gibi şirketler arenasında olmuyor; aynı zamanda şirketler de bu tür kredi kartı çıkarmaya başladı. Otomatik vezne makineleri ATM ’ler paranın kredi kartları aracılığıyla tam deyimiyile ışık hızıyla hareket etmesine olanak sağladı. Değer yüklü kartın nakit paranın doğal alternatifi olduğu söylenebilir.

3.3.1. Kredi Kartı Harcamalarının Para Talebine Etkisi

Ufak değerlere bölünebilmesi, kabul edilebilir olması, kartlı işlemler ile bireyin elinde tutacağı para miktarının değişmesi, para talebi üzerinde izlenecek etki olacaktır(Vane ve Thompson, 1993: 70).

Fertlerin paralarını likit yani her an diledikleri gibi kullanmak üzere el altında tutma yolundaki tercihinin “likidite tercihi” denir. Zira parasını kullanmaktan, hazır likiditeyi tercihten vazgeçebilir. Faiz, şu hali ile likiditeyi tercihten vazgeçmenin bir bedeli olduğu kadar parayı likit halde tutmanın da maliyeti demektir.

Kredi kartlarının kullanılması kişilerin nakit para bulundurma yani likidite tercihinin olumsuz yönde etkilemiştir. Kredi kartları yoluyla kişiler nakit paralarını bankalardan çekmemekte yada gelecekte elde edeceklerini bugünden harcamaktadırlar. Kişi dilediği zaman ihtiyacı olan parayı 24 saat hizmet veren otomatik para çekme makinaları olan ATM’lerden alabilmekte ya da paralarına hiç dokunmadan kart sistemleri ile mal ve hizmet alımlarını gerçekleştirebilmektedirler.

Piyasada taksitli satışların artmasının kısa vadede nakit talebini düşürdüğü bilinmektedir. Burada iki faktör vardır. 1- Peşinat miktarı, 2- Taksitlerin oluşumu. Bir satış işleminin peşinat oranının fazla olması para talebini arttırır. Taksitlerin uzun aralıklarla veya geniş bir zamana yayılması ise para talebini düşürür. Öte yandan, vade farkı dolayısıyla uygulanacak faiz oranının düşük olması taksitli satışları teşvik eder ve dolayısıyla para talebi düşer(Güneş, 1990-9: 24).

Günümüzde 30 milyonu aşkın banka kartı sahibi olduğu düşünülürse (dolayısıyla banka hesabı da var demektir) her iki kişiden birinin cebinde kredi kartı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır ki; bu da bizlere ekonomide kredi kartının etkilerini tartışmanın kaçınılmaz olacağı anlamına geldiğini göstermektedir. Kredi kartları da bir anlamda taksitli satış aracı olarak değerlendirilebilir. Nitekim banka kredi kartları da faizli olarak taksit imkanı sağlamakta, mağaza kartlarının tamamına yakın kısmı faizsiz alışveriş ve taksitlendirme imkanı vermekte, ortak kartlarla ilgili mağaza yada mağaza gruplarında yine taksitle alışveriş yapılabilmektedir. Yeni yürürlüğe sokulan taksit kart uygulamaları ise kredi kartlarını tam anlamıyla taksitli ödeme aracı haline de getirmektedir.

Banka kredi kartlarında da son ödeme tarihlerinin işlem tarihinden itibaren 15 ile 45 gün

sonra olması yanında faizsiz ve geç ödeme olanağı sağlaması nedeniyle kısa vadeli de olsa peşinatsız taksit olanağı sözkonusudur. Bu anlamda kredi kartlarının tamamına yakın kısmı ekonomide para talebini son derece azaltan bir rol üstlenmektedir. Bu uygulamaların daha da yaygınlaşması durumunda para talebi çok düşük seviyelere inecektir(Yılmaz, a.g.e.: 77).

Kredi kartlarının yaygınlaşması kişilerin ihtiyat saiki ile para tutmalarına gerek bırakmamıştır. Para talebini etkileyen faktörlerden birisi olan ihtiyat amaçlı nakit tutma zihniyeti kredi kartları ile azalmıştır. Kişiler bankalardaki hesap bakiyelerine gece gündüz demeden her an ulaşabildikleri ve belli bir limite sahip olduklarından dolayı yanlarında büyük tutarlarda para bulundurmamaktadırlar. Kredi kartı sistemi gerek tüketiciler gerekse tüm işyerleri açısından benimsenip yaygınlaştıktan sonra ihtiyat güdüsü ile para talebi sıfır seviyesine inebilecektir.

3.3.2. İşlem ve İhtiyat Güdüleri İle Para Talebi ve Kredi Kartı Harcamaları İlişkisi

Bireylerin işlem ve ihtiyat güdüleri ile ellerinde para bulundurmalarının, gelir ve harcama dönemlerinin birbir eş zamanlı olmaması ile ilgisi bulunmaktadır. Gelir ve harcama dönemleri gibi, gelir ve harcama miktarları da para talebini etkileyecektir(Vane ve Thompson, a.g.e.: 78). Örneğin, gelir artışı olduğunda para talebi de artacaktır.

Bireyler belirli gelire sahip olduklarında, yapacakları harcamaları için nakit para veya çek yerine, kredi kartlarını kullanmaları, alternatif bir ödeme olanağının varlığını vurgulamaktadır. Kartlı bir işlem, paranın bir ödeme aracı olarak ikamesi durumunda olmaktadır. Dünya’da, 187 ülkeye ait para tedavülüdür ve MasterCard açıklamaları ile bu kartın 161 para biriminde işlem yapabildiği yer almaktadır. Bu durumda, dünya ülkeleri para birimleri arasında %86 oranında, bu kart tipinin mübadele aracı olarak kabul edilebilme gerçeği vardır(Europay International Haberler, 1998, sayı 10: 9).

Mal ve hizmet alımları para ile yapılır ve piyasada işlem adedi arttığında para talebi de

artacaktır. Bireylerin gelir düşüklüğüne, nakit para, çek kullanımının gerektirdiği asgari olgularda eklendiğinde, kart kullanım tercihi açıklık kazanacaktır. 1994 yılında A.B.D.'nde yapılan bütün ödemelerin %19 oranında kartlı ödeme sistemleri aracılığıyla yapıldığı açıklanmıştır. 2000 yılında %34 olmuş, öngörülere göre de bu oran 2005 yılında %42 olabilecektir(Yılmaz, a.g.e: 196).

Bireyin gelir elde ettiği dönemler arasındaki sürede, işlem güdüsü ve ihtiyat güdüsü ile elde tutulacak atıl fon miktarı azalabilir. Bu durum, işlem ve ihtiyat güdüsü ile para talebi modellerini etkileyebilecek olup, en azından bu modellerde, kartlı harcamalar ikameler olarak yer alacaktır. Birinci bölümde teorik açıdan incelediğimiz klasik iktisatçıların Miktar Teorisi olarak bilinen görüşlerinin Mübadele Yaklaşımı ve Para Tutumu olarak iki görüş halinde geliştiği kabul edilmekte olup, Irving Fisherin $MV = PT$ eşitliğini bir örnek yardımıyla biraz daha açmak konunun daha anlaşılır hale gelmesi açısından faydalı olacaktır.

Ülkedeki para hacmi 20 katrilyon Türk Lirası ise, ve bu para miktarı 100 katrilyon TL tutarında işleme aracılık edecek ise, her TL birimi ortalama 5 kez el değiştirecek ve beş ayrı işlemde kullanılacaktır. Bu, klasik teori'de, ekonominin bütün kaynakları tam kullanımda olduğunda T, işlem hacminin belli bir dönemde değişmeyeceği ve V, dolanım hızının sayısal değerini, halkın sosyo-psikolojik davranışları ve kurumsal yapının etkileyeceği düşünülmektedir. Böylece, bu iki değer değişmesinin olağanüstü durumlar haricinde gerçekleşmeyeceğine inanılmakta ve para miktarındaki artışların, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine neden olacağı, bunun sonucunda da paranın değerinin düşeceği söylenebilmektedir.

Bireylerin işlem güdüsü ile kart kullanma taleplerinin bir göstergesi olarak Europay tarafından yapılmış MasterIndex isimli anketin verileri kullanılabilir. Araştırmaya, Türkiye genelinde 570 kişi katılmış olup, katılanlara alışverişlerinde ödemeyi nasıl yaptıkları sorulduğunda alınan yanıtlar, tablo 7'de özetlenmiştir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi araştırmanın yapıldığı koşullar, soruların içerikleri, cevap alternatifleri gibi kriterler önemli olmakla birlikte, genel olarak bu araştırma sonuçlarında gözlemlenen sonuç; kredi kartlarının gıda ihtiyaçları için yapılan alışverişlerde kullanımının çokluğu olmaktadır. Bu orana yakın bir kullanım oranı, giysi satın alımlarında görülebilmektedir. Giysi alışverişlerinin %19 oranında kredi kartı kullanarak yapılıyor olması, kartlı işlemlerin bireyleri tüketime yönelttiğini düşündürülebilir. Ancak, gıda alışverişlerinin de %20 oranında kart kullanımı ile yapılması, genelde kart kullananların bilinçsiz davranmadığını gösterebileceği gibi aynı zamanda gıda harcamalarında plansız bir harcama eğilimi olduğu görülmekte ve her nedense yine aynı araştırmaya göre bu harcamanın çoğunluğunu da belirli bir gelir grubu yapmaktadır. Yine aynı araştırmaya göre en fazla harcama kalemlerinden birini de benzin istasyonları oluşturmaktadır. Ancak benzin istasyonlarında kredi kartı kullanımı kimi istasyonların işlem komisyonu alması nedeniyle bazan farklı olabilmektedir.

Kredi kartı harcamalarının tüm sektörlerde yapılabilmesi son yıllarda gerçekleşmeye başlamıştır. Tablo 4'den de görüleceği gibi kredi kartlarının en çok kullanıldığı alanlar giysi alışverişleri ve süpermarket alışverişleridir. Bilindiği gibi bu harcama kalemleri toplumun temel ihtiyaç maddeleridir. Bu harcama kalemlerinde meydana gelen artışlar birtakım enflasyonist etkilere yol açabilmektedir. Kredi kartlarının en az kullanıldığı harcama alanları ise seyahat işlemleri, Restaurant ve otel harcamaları alanları olmaktadır. Çünkü araştırmanın yapıldığı yıl olan 1997 yılı henüz kredi kartlarının çok fazla geçerlilik alanına sahip olmadığı yıllardı.

Son yıllarda yaşanan gelişmeler Şekil 8 yardımıyla incelenirse kredi kartlarının kısa sürede ne denli boyutlara ulaştığı görülecektir. POS cihazları ve ATM ağının daha yaygın hale gelmesiyle birçok alanda kredi kartı kullanılabilir, nakit kullanımı azalacak ve artık günlük hayatımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelecektir.

Tablo 4 : Bireylerin Alışveriş İçin Kart Kullanımı

Alışveriş Türü	Kredi Kartı Kullanarak	Nakit Para Kullanarak	Diğer Araçlarla
Giysi Alışverişleri	% 19	% 79	% 2
Seyahat İşlemleri	% 8	% 91	% 1
Süpermarket Alışverişleri	% 20	% 79	% 1
Restaurant ve Otel Harcamaları	% 8	% 91	% 1
Benzin İstasyonu Alışverişleri	%13	% 86	% 1

Kaynak: Europay International Haberler, İstanbul 1997, Sayı:8, s.9

Bireyin para talebi ile kart kullanımı ilişkisinde:

- Bireyin işlem ve ihtiyat güdüsü ile elde tutacağı para miktarı azalacaktır. Çünkü, elde tutulması gerekmeyen para ile finansal diğer araçlarla gelir kazanma olanağı vardır.

- Bireyin işlem ve ihtiyat güdüsü ile aktifleri arasında yapacakları transfer adetleri de azalabilecektir. Alternatif bir ödeme aracı olan kartın, birey tarafından ihtiyaç duyulan herhangi bir zamanda, özellikle de beklenmedik bir durumda harcama yapabilmesi konuyu güçlendirmektedir. Bütçe yaparak hareket eden birey, her gelir-harcama döneminin başında kartla yapacağı harcamaların, toplam harcamalarına oranını bilebilir(Dalokay, a.g.e.: 36).

Tablo 5 : Türk Bankacılık Sisteminde Kredi Kartı İşlem Adetleri (Milyon adet)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	**1998	**1999	**2000	(*)(**)
A. Türk Kartları Türkiye'de	5,2	8,2	13	21,5								
1. Alışveriş Adedi	4,3	6,3	9,6	16,1	21,8	35,8	69,9	120				
2. Nakit Çekim Adedi	0,9	1,9	3	5,4								
B. Türk Kartları Yurtdışında	0,7	0,8	1,2	1,7								
1. Alışveriş Adedi	0,7	0,7	1,1	1,6	1,2	1,6	2,9	2,9				
2. Nakit Çekim Adedi	0	0,1	0,1	0,1								
Alışveriş Adedi (Y.İç+Y.dış)	5	7	11	17,7	23	37,4	72,8	122,9	202,1	0	0	0
Nakit Çekim Adedi (Y.İç+Y.dış)	0,9	2	3,1	5,5	6,5	8,6	14,8	22,6	37,6	0	0	0
TOPLAM	5,9	9	14	23,2	29,5	46	87,6	145,5	239,7	268	376,7	172,1

Kaynak : Bankalararası Kart Merkezi A.Ş., Faaliyet Raporları, İstanbul 1991-2000 verileri derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır. (*) Bu veri 2001 yılı ilk 5 ayı itibariyledir.

(**) Bu yıllara ait verilerin tamamına ulaşamamıştır.

Tablo 5’te görülen kredi kartı işlem adetleri, kredi kartlarının henüz yeni yeni ülkemizde kullanılmaya başladığı 1990’lı yıllarda dahi ülkemizde ne kadar benimsendiğini göstermiş ve adeta bugünkü rakamların habercisi olmuştur. 1990 yılında 5,9 milyon adet olan işlem sayısı bir yıl sonra yaklaşık %50’lik bir artışla 9 milyona ve daha sonra yine artış oranı olan yaklaşık %50-55’lik oranlar dahilinde her yıl artarak henüz daha ilk beş ayda olmamıza rağmen 172.1 milyon adede ulaşmıştır. Enflasyon oranları ise aynı şekilde artış göstermiş ancak gerek yaşanan kriz gerekse beklentilerin zayıflığı bireylerin kart kullanımını önceki yıllara göre azalmış, enflasyondaki artış hızı, kredi kartı işlem adetlerindeki artış hızından daha yüksek olmuştur. Bu da şunu göstermektedir ki kredi kartı kullanımı ülkemizde gerçekten çok ciddi anlamda benimsenmiştir ve bugün hakikaten hayatımızın neredeyse vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Bu rakam yıl başına olan birim / adet olarak düşünüldüğünde yaklaşık 17.1 milyon adet işlemin gerçekleştiğini görürüz ki bu işlem bize ayda 1.4 milyon adet işlem olduğunu göstermektedir. Biraz daha sağlıklı ve meselenin daha anlaşılır hale gelmesi için aylık işlem adedini günlük bazda ne olduğunu görmek faydalı olacaktır. Ayda 1.4 milyon adet olan kredi kartı işlem adedi günde ise 475 bin adet olmaktadır. Zannedirim sadece bu bilgi bize ne kadar kredi kartı kullandığımızı ve günde 475 bin adet işlemin olduğu bir bölgeyi düşürsek ekonomimiz açısından ne kadar incelenmeye değer olduğunu göstermektedir.

Tablo 6 : Türkiye'de Kredi Kartı Adetleri Mart 2001

	Y.İÇİ	U.ARASI	TOPLAM
VISA	1.200.704	7.043.834	8.244.538
MASTERCARD	488.881	4.820.965	5.309.846
DİĞER KARTLAR	13.599	36.884	50.483
TOPLAM	1.703.184	11.901.683	13.604.867

Kaynak : www.bkm.com.tr/İstatistikler

Türkiye’de günümüz itibariyle kredi kartı adetlerini incelediğimizde 13.6 milyon adede ulaştığını görmekteyiz. 65 milyon nüfus içerisinde kredi kartı sahibi olanların yaklaşık %70’lik bir oran teşkil ettiğini söyleyebiliriz.

Bu rakamlar kredi kartı kullanımının bireyleri daha çok tüketime yönelttiğini göstermektedir. Bu durumda bilinçsiz kullanıma müsait hale gelecek ve kriz ve gelir seviyesinin düşük olduğu dönemlerde harcama tutarları artacaktır.

3.1.3. Kredi Kartı Harcamaları ve Paranın Dolanım Hızının Etkilenmesi

Para ünitesinin bir sene içinde, ortalama olarak, el değıştirme sayısına paranın tedavül hızı denir. Paranın tedavül hızı, ülkedeki para stokunun satılma gücünü belirlemek bakımından, bizzat para miktarı kadar önemlidir. (Aren, 1998: 103)

Fisher'in Mübadele Denkleminde, T işlem hacmi yerine reel milli gelir yani üretim hacmi kullanılabilir.

$MV = PT$ yerine konulabilecek

$MV_y = P_y Y$ denkleminde M para miktarı
 V_y paranın gelir dolanım hızı
 P_y nihai malların fiyatlar genel seviyesi
 Y milli gelir olmaktadır.

Fiyatlar genel seviyesi ile reel gelirin çarpımı nominal milli geliri (Y) verdiğiinden;

$MV_y = Y$ şeklinde Fisher denklemi veya

$M = k_y Y$ şeklinde Cambridge denklemi yazılabilir.

Buradan hareketle, para talebi ve gelir ilişkisini ifade eden formül, paranın dolanım hızı ile ilişkili olarak aşağıdaki gibi de ifade edilebilecektir

$$1 / k = Y / M$$

Gelirin, para talebine olan oranı yüksekse, para biriminin değerinin süratle dseceği beklenmektedir. Gelirin, para talebine olan oranı ile paranın el değiştirmesi hızı arasındaki ilişki sonucu, gelirin para talebine olan oranına Paranın Dolanım Hızı adı verilmektedir. Para Hızı, gelirin para olarak elde tutulan atıl kısmına olan oranı olarak tanımlanır;

Paranın dolanım hızı, bireyler işlemleri haricinde atıl para stoğu bulundurduklarında dsecektir. Gelir tamamen harcandığında ise dolanım hızı yüksek olacaktır.

Paranın dolanım hızı, gelir miktarı ile ilgili olduğu gibi gelirin elde ediliş sıklığı ile de ilgilidir. Gelir, aylık veya haftalık alındığında, paranın dolanım hızının değişeceği açıklanabilir.

Birey haftada 35 milyon kazanıp, hergün 5 milyon harcayabilir. Bu durumda ilk 5 milyon cebinde 6 gün, yedinci 5 milyon sıfır gün bekleyecektir. 5 milyonun ortalama bekleme süresi 3 gün olup, 1 birim ortalama 3 gün beklemektedir. Haftalık 5 milyon x 3=15 milyon para stoğu tutulmaktadır. Para stoğu, 15 milyon, toplam gelir 35 milyon iken tedavül hızı, haftalık 2, yıllık 52 x 2 = 104 olmaktadır.

Birey haftalık gelir elde ettiğinde 104 olan yıllık tedavül hızı, 4 haftada gelir elde ettiğinde 24'e düşmektedir. Gelir, elde edilme sıklığı azaldıkça, dolanım hızı düşmektedir. Kart ile harcama yapan birey, gelir ve giderlerini hem miktar hem harcama sıklığı açısından dengeleyebilecektir. Kartların kullanımı gelir dönemlerine göre yapıldığında homojenlik sağlanacak ve sağlanan bu homojen dolanım hızı ile paranın değerinin düşmesini önlenebilecektir.

Kartlı sistemde mal ve hizmet alışverişlerinde nakit para kullanılmaması sebebiyle tüketiciler para talebinde bulunmamaktadırlar. Fiziki para ihtiyaı bulunmayan tüketicilerin paraya ihtiyaç duymaması paranın da kullanılmamasını ve dolaylı olarak paranın tedavül hızının düşük olması sonucunu doğurmaktadır.

3.3.4. Tasarruf ve Tüketim Eğilimleri Üzerinde Etkileri

Bireylerin gelir düşüklüğüne bağlı olarak tasarruf olanağının azlığı, mevduat faiz oranlarının yükseltmesine neden olabilir. Kartlı işlemlerde, ana amaç işlem güdüsünün karşılanması olduğunda, kısa vadede faiz oranları üzerinde etkiler olması beklenemeyebilir. İstisnai olarak, kredi kartı limitleri yüksek olan kart sahipleri, ticari veya tüketici kredisi işlemlerini tamamlamak için uğraşmak yerine, ihtiyaçlarını süratle kredi kartları ile nakit çekerek giderebilecektir. Bu tür istisnai işlemler, sektörde kartlı işlemler ile diğer bireysel krediler faiz oranları arasında denge kurulmasını gündemde tutmaktadır.

Tablo 7 : Kredi Kartı İşlem Ciroları (Milyar TL)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
Alışveriş cirosu	5,3	7,5	17,7	39,9	99,7	284,8	779,9	1.877,2	3.100,0	4.638,0	4.601,0
Nakit çekim cirosu	1,1	2,7	7,2	12,3	36,0	110,1	314,9	834,8	2.215,0	1.567,0	1.183,0
TOPLAM	6,4	10,2	24,9	52,2	135,7	394,9	1.094,8	2.712,0	5.315,0	6.205,0	5.784,0

Kaynak : Bankalararası Kart Merkezi A.Ş., Faaliyet Raporları, İstanbul, 1991-2001 verileri derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

(*) Bu veriler ilk üç aylık ciroları yansıtmaktadır.

Kredi kartlarının bireyleri aşırı ve gereksiz tüketime yöneltip, tasarrufları azaltacağı, gelecekteki tasarrufların bugün harcanmasının sorunlar yaratacağı ve diğer tasarruf alanlarına yapılacak yatırımların azalacağı düşünülebilir. Bu konu ile ilgili olarak Europay International tarafından, Türkiye’de 7 bölge, 11 il merkezinde, 570 tüketici ile Mayıs 1998 tarihinde yapılan MasterIndex isimli araştırma sonuçları aydınlatıcı olabilir. Araştırma sonucunda, tüketicilerin kartlarını en çok süpermarket ve giyim alışverişlerinde kullandıkları anlaşılmıştır. Aynı bireylere, ellerinde fazladan geçen 5 milyar TL ile ne yapacakları sorusunun cevabı, % 85 oranında konut ve taşıt alımı olarak gelmiştir.

Tablo 8 : Kredi Kartı Harcamalarını Ödeme Şekli

	YAŞ						GELİR GRUBU *					BÖLGE				
	TOPLAM	25-29	30-34	35-44	45-54	55+	A	B	C1	C2	DE	Marmara	İç And.	Akdeniz	K.deniz	Doğu/ G.Doğu And.
Kredilen-	453	67	75	101	76	44	50	115	172	84	32	198	103	62	44	46
dirmeyen	79.3	82.7	79.8	74.2	81.7	81.5	73.5	83.3	81.9	72.4	82.1	78.5	78.6	74.7	83.0	88.5
Arasıra	102	13	16	30	13	8	18	20	34	26	4	45	24	20	9	4
Kredilen.	18.0	17.3	17.0	22.1	14.0	14.8	26.5	14.5	16.2	22.4	12.8	17.9	19.1	24.1	17.0	7.7
Genellikle	15	-	3	5	4	2	-	3	4	6	2	9	3	1	-	2
Kredilend.	2.6	-	3.2	3.7	4.3	3.7	-	2.2	1.9	5.2	5.1	3.6	2.3	1.2	-	3.8

Kaynak : Europay International MaterIndex, İstanbul, Mayıs 2001: s.18

(*) Ayrıca Gelir grubu belirlenirken eğitim,meslek,eşya sahipliği gibi faktörlerde dikkate alınmaktadır.
Gelir grubu olarak ifade edilen ayrımlarda kriterler şöyle alınmıştır:

-125.000.000 / 125.000.000-150.000.000 >> **DE grubu**

150.000.000-200.000.000 / 200.000.000-250.000.000 / 250.000.000-300.000.000>> **C2 grubu**

300.000.000-350.000.000 / 350.000.000-400.000.000 / 400.000.000-500.000.000>>**C1 grubu**

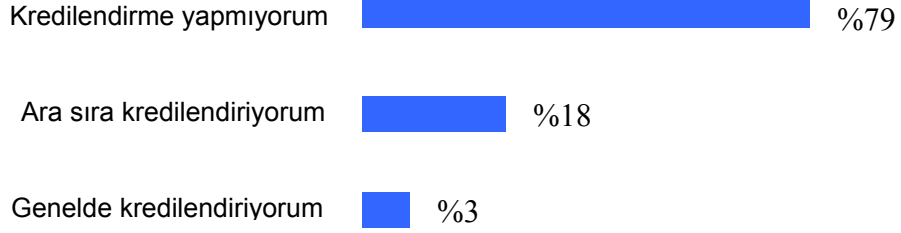
500.000.000-750.000.000 / 750.000.000-1.000.000.000>> **B grubu**

1.000.000.000-1.500.000.000 / 1.500.000.000+ >>**A grubu**

Kredi kartını kredilendirerek ödeme yapanlara bakıldığında ise(Tablo 8), kredi kartı kullanıcılarının %79'u kredi kartı kullanırken kredilendirmeyi tercih etmiyor. Ödemelerinde kredilendirmeyi ara sıra tercih edenlerin oranı %18, genellikle kredilendirenlerin oranı ise %3. Sonuçlar gösteriyor ki kredi kartıyla ödemeleri genelde tek seferde yapıyoruz. Ödemelerini parça parça, yani bir kısmını ödeme yapmak ve kalanını kredilendirmek suretiyle ödeme yapanların oranı ise daha çok düşük düzeyli gelir grubu olan memur, işçi kesimlerini temsil eden C1 ve C2 gelir grubunda meydana gelmektedir. Bu da şunu göstermektedir ki bu kişiler ihtiyaçlarından fazlası oranında kredi kartını kullanarak kredi kartı harcama oranlarını yüksek oranlara çıkarmaktadır. Dolayısıyla aşırı tüketim efektif talebi arttırmakta, erken talep oluşmakta ve mevcut arz piyasada oluşan bu talebi karşılayamamaktadır. Dolayısıyla karşımıza bir talep enflasyonu modeli çıkmakta ve kredi kartlarının harcamaları artırdığı düşüncesi daha da açıklık kazanmaktadır.

Kredi kartlarını en çok kredilendiren bölgemiz ise Akdeniz. Akdenizli kredi kartı kullanıcılarının %24'ü ara sıra kredi kartlarını kredilendiriyor. Doğu ve Güneydoğulu kredi kartları ise tek slipte ödeme yapmayı en çok tercih eden bölgelerimiz. Bu bölgelerde kredi kartını kredilendirmeden kullananların oranı %83.

Şekil 4: Harcamaları Kredilendirme Oranları

Kaynak : Europay International, MaterIndex, İstanbul, Mayıs 2001: s.1

3.3.5. Kredi Kartı Harcamalarının Para Arzına Etkisi

Para arzının temel olarak artış nedeni sadece bütçe açıkları değildir. Özel sektörün kredi talebindeki artış bankaların kredi arzını artırır, bu da doğal olarak para arzını artırır. Para arzının bu mekanizma ile artışı bankaların topladıkları mevduat hacmine bağlıdır. Mevduatlar yükseldikçe bankalar daha fazla kredi verebilecek ve böylece da para arzı artacaktır. Verilen kredinin bir kısmı mevduat halinde tutulduğundan, bir mevduattan birkaç kredi (her seferde azaldığından) marjinal artışlar ile para arzını arttırmaktadır ve bu ilişkiye mevduat çarpanı denilmektedir.

Kredi kartı sisteminde de ekonomik sistemdeki nakit paralar kişilerin cebi yada işyerlerinin kasaları yerine bankalarda mevduat olarak kalmakta bu da bankaların kredi verebilecek fonlarını artırarak dolaylı olarak para arzının artmasına neden olmaktadır. (Yılmaz, a.g.e.: s.66)

Kredi kartı sisteminde kişiler ellerinde para tutmamakta, kredi kartı kendileri için bir güvence olmaktadır. Ne ihtiyat ne de işlem güdüsüyle ellerinde para tutmanın kendileri için bir dezavantaj bile olabileceğini düşünmektedirler. Kredi kartıyla elde tutulan para miktarı azaldığı, bireyler gerek ödemelerini, gerekse ihtiyat amacıyla tuttukları paraları bankada mevduat olarak bıraktıkları için piyasada paranın dolanım hızı düşmekte ve para arzını etkilemektedir.

3.3.5.1. Kredi Kartı Harcamaları – M1 Değerlendirmesi

M1 para arzı aşağıdaki bileşenlerden oluşmaktadır.

1. *Dolaşımdaki para*: Dolaşımdaki madeni paralar ve banknotlar. Dolaşımdaki kağıt para ile dolaşımdaki madeni paradan oluşur ve çoğunluğu kağıt paradır.
2. *Vadesiz Mevduat* : Ticari bankalardaki faizsiz hesaplardır.
3. *Seyahat Çekleri* : Bu çekler bankadışı kurumlar tarafından piyasaya çıkarılmaktadır.
4. *Diğer Çek Yazılabilir Mevduat*: Çek yazılabilir mevduat, adından da anlaşıldığı gibi üstüne çek yazılabilen mevduatlardır(Dornbusch ve Fischer, a.g.e.: 370). NOW ve ATS (tasarruftan otomatik transferler- automatic transfers from savings). hesaplarını da kapsayan faiz kazandırıcı çek hesapları. Mevduat sahibi ATS ile varlıklarını bir tasarruf hesabında tutmakla birlikte, bir ödeme yapacağı zaman banka otomatik olarak bu hesaptan çek hesabına aktarma yapmaktadır(Dornbusch ve Fischer, a.g.e.: 372).

İşlemler yaklaşımında nakit paranın yanında diğer önemli bir araç da vadesiz mevduatlardır. Vadesiz hesaplar ticari bankalardaki vadesiz mevduat hesaplar ile üzerlerine çek yazılabilen diğer hesaplardan oluşmaktadır. (Güneş, 1990-8; 7)

Vadesiz mevduatlar para olma özelliğini, uygulama geleneğinden ve halkın gösterdiği güvenden alır. Çekle işlemlerin yapılmasından dolayı vadesiz mevduatlara para olarak bakılmaktadır. Çekle mevduatların transfer edilmesi vadesiz mevduatları bir değişim aracı yapmaktadır. Böylece vadesiz mevduatlar M1 para tanımı kapsamına girmektedir. (Parasız, 1998: 128).

M-1'deki değişmelerin ekonomideki harcama eğilimlerini yansıtabilecek özellikler içerdęi açıktır. M-1'deki yükseliş, piyasada paraya olan ihtiyacın ve dolayısıyla harcama eğiliminin arttığını ve bu nedenle de milli gelirin, bir süre sonra yükseleceği mesajını verir. M-1'de artış olabilmesi için, para arzının genişlemesi lazımdır(Classen, a.g.e.: 102).

Kredi kartı limitlerinin Merkez Bankası nezdinde belirlenmesi, bilançosunda bu limitlere kaynak ayrılması sözkonusu olmadığından dolayı kredi kartını M1 dışında bırakmak sözkonusu değildir.

Kredi kartı limitleri bankada vadesiz mevduatlar gibi işlem gördüklerinden ve harcama yapıp ekstreleştiği andan itibaren de bankanın beklenen gelirler kaleminde işlem gördüğünden dolayı M1 tanımına rahatlıkla sokmaktayız. Ayrıca kredi kartı piyasa da çoğu yerde kabul gördüğünden dolayı nakit para gibi de muamele görmekte ve piyasada M1 para arzına etkide bulunmaktadır.

Kredi kartlarını çek gibi bir finansal enstrüman olarak düşünecek olursak para tamamen banka hesapları, Switch sistemi aracılığıyla dolaşımda olmakta ve fiili dolaşıma girmemektedir. Piyasadaki paranın dolanım hızı düşmekte ve M1 miktarında azalış olmaktadır.

M-1 para tanımını paranın “Mübadele Fonksiyonunu” vurgulaması açısından ele alındığında ödeme yapmak için dolaysız, anında ve herhangi bir kısıtlama olmaksızın kullanılabilir haklardan oluşur. Bu haklar likittir. Bir varlık, ödeme yapmak için anında, kolaylıkla ve ucuz olarak kullanılabiliriyorsa likittir. M1, parayı ödeme aracı olarak niteleyen geleneksel tanıma en yakın olanıdır. Dolayısıyla

Kredi kartı harcamaları veya bir diğer ifadeyle kredi kartı limitlerini de M1 para tanımı içerisine girmektedir. Çünkü kredi kartı ile yapılan harcamalar dolaysız, anında ve kısıtlama olmaksızın yapılan harcamalardır. Bundan dolayı kredi kartı limitlerini de likit olarak görmekte herhangi bir sakınca sözkonusu değildir.

Parasal genişlemenin kaynağı ne olursa olsun M-1'deki yükseliş, harcamaların arttığı şekilde yorumlanır. Diğer şartlar sabit kalmak kaydı ile (örneğin paranın dolanım hızı), bu genişleme ekonomideki büyüme hızının üzerinde ise enflasyonist gelişmeler beklenmelidir(Paya, a.g.e.: 24).

Kredi kartı harcamaları çoğu zaman kontrolsüz olduğundan dolayı harcama oranları yüksek olmakta ve M1 içerisindeki tutarı çok büyük olmaktadır. Özellikle kredi kartlarının çek karnesi gibi hizmetlerin yerine ikame edilmesi, ödemelerin kredi kartıyla kolayca yapılabilmesi M1'i arttırmakta ve değişik koşullarla birlikte asıl olarak talepte meydana gelen değişmelerle birlikte enflasyonist açıklar meydana getirebilmektedir.

3.3.5.2. Kredi Kartı Harcamaları–M2 Değerlendirmesi

M1 para tanımına vadeli mevduatları kattığımızda M2 para tanımına ulaşılır. Vadeli mevduatlar da vadesiz mevduatlara benzer şekilde yaratılmaktadır.

Parayı tanımlamada kesin bir sınır çizilememektedir. M2, M1'de değişim aracı olarak kullanılabilmeye yakın varlıkları ilave eder. M2'nin en büyük kısmını tasarruf ve bankalarla tasarruf ve kredi kurumlarındaki küçük hacimli vadeli mevduatlar oluşturur. Bunlar, ödeme yapmada herhangi bir zorlukla karşılaşılmadan kullanılabilir(Johnson, 1976: 118).

M2, en dar para arzı tanımı olan M1'e göre daha az likit olan para ve benzerlerini içermektedir. Aslında, kişilerin harcama yapma arzuları toplam likiditelerine bağlıdır. Dolayısıyla para arzına para benzerlerinin katılması, ekonomik faaliyetlerdeki değişimleri açıklamada daha iyi bir para arzı tanımı sağlamaktadır. (Parasız, 1991; 14)

Kredi kartı harcamalarının aslında M1 içerisinde mi yoksa M2 içerisinde mi değerlendirilmesi gerektiği veya M1 içerisinde olduğuna kesin kanaat getirip M2 para

tanımına da acaba girer mi düşüncesi sürekli tartışılan ve henüz kredi kartları konusunun ilmi açıdan da incelenmesinin yeni olması dolayısıyla muallakta kalan bir konu olmuştur.

Ancak şurası var ki; kredi kartı harcamalarının ödemeleri zamanında yapıldığında M1 tanımı içerisinde kalmakta, ödemelerin zamanında yapılamaması ve daha sonra bir kredi niteliğini kazanması dolayısıyla M2 tanımı içerisine katılmasında da fayda görülmektedir. Ancak Europay tarafından yapılan MasteIndex adlı bir araştırmada, harcamalarını kredilendirenlerin oranları yaklaşık % 21 olarak belirlenmiştir. Bu oran çok yüksek olmamakla birlikte, kredi kartlarının M2 içerisinde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusunda bir çelişki yaratmaktadır. Ancak oranın küçük olması ve M2 içerisinde değerlendirebilmek için başka unsurlarından gerekliliği düşünceleri M2 para arzı içerisinde değerlendirilemeyeceği yönüne kaydırmaktadır.

Görüldüğü gibi harcamalarını kredilendirenlerin oranları düşüktür. Kişi harcamalarını ödemediği zaman kredi kartını çıkaran banka tarafından kendisine bir nevi kredi kullanılmış gibi olmaktadır. Bu kredilendirilen kısım kart sahibine küçük oranlarda da olsa bir çeşit kredi kullanmasını sağlayacağı ve sözkonusu tutar kısa bir müddet sonra tahsil edileceği için uzun dönemde M2 tanımı içerisinde değerlendirilmesine imkan yoktur. Ancak kısa dönemde olabilir ki, bu da gerek bu oranların küçük olması gerekse ülkemizde henüz Avrupa ülkelerinde olduğu gibi çok büyük oranlarda ve yaygın kullanılmaması nedeniyle M2 tanımı içerisinde değerlendirilme ihtimali M1 ihtimaline göre daha zayıf kalmaktadır.

Kişilerin ellerindeki gelirlerini vadeli mevduata yatırmaları gelirlerini elde ettikleri dönem ve ödeme dönemleri ile yakından ilgilidir. Değerlendirebilecekleri en fazla süre ise 10-40 gün arasındadır. Bu süre içerisinde yatırım araçlarını kullanabilir. Ancak ülkemizde bu oran çok fazla olmamaktadır. Zira kişilere tanınan kart limitleri çok fazla değildir. Kredi kartını kullanarak gelirlerini tasarruf ettikleri miktar kart sahiplerinin ancak gelirleri oranı veya yakın bir tutarı kadardır. Bu ise vadeli mevduatlarda (M2) bir etki yapacak derecede değildir.

Bir diğerk konu ise kredi kartının nakit çekim amacıyla kullanılması dolayısıyla direk olarak kredi niteliğı kazanmasıdır. Nakit çekim oranının 1.183 trilyon liraya ulaşması (1992'den bu yana) kredi niteliğine dönüşen tutarı göstermektedir. Yine nakit çekim oranlarına bakıldığında kredi kartlarını M2 içerisine katmanın mümkün olabileceğini göstermektedir.

Ancak bölüm 4'de de görüldüğü gibi kredi kartları vadeli mevduatlarla olan korelasyon analizi sonucu bize vadeli mevduatların kredi kartı işlem ciroları ile birlikte aynı etki derecesiyle enflasyona sebep olduğunu söylemek çok zor görünmektedir. Korelasyon analizlerinde görüldüğü gibi vadeli mevduatlardaki değişim oranı ile kredi kartı işlem cirolarındaki değişim oranları arasında ilişki görülmekle birlikte yukarıda da belirttiğimiz gibi kredi kartlarının M2 tanımı içerisinde sokulması çok güçtür. Aynı şekilde lnKIC ile lnM1 arasında yapılan korelasyonlara da baktığımızda her ne kadar bir ilişki görülse de M1'e nazaran çok daha düşük bir ilişki görülmektedir. Regresyon analizine de bakacak olursak (M2-M1)'in bağımsız olarak katıldığı modellerde sonuç olumlu çıkmasına rağmen grafik ve korelasyon analizleri ile birlikte düşünüldüğünde asıl yüksek oranda etken olan değişkenin vadeli mevduatlarında etkisi olmasıyla birlikte asıl olarak kredi kartı işlem cirolarının ve M1'in etken olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak kredi kartlarını M2 para arzına katamadığımız gibi tamamen de ayırmak mümkün değildir. Kredi kartı ile yapılan harcamaların süresinde ödenmemesi sonucu kredi niteliğine dönüşmesi, nakit avans çekimi ve ödeme süresine kadar geçen zamanda gelirin spekilasyon amacıyla değerlendirilebilmesi özellikleri ve korelasyon analizlerinden de düşük çıkan sonuçlar bize M2'ye kısmende olsa katabileceğimizi göstermektedir.

Kredi kartlarının M2 tanımı içinde olup olmadığı hususunda kesin bir kanıya varmak mümkün değildir. Ancak tartışma düzeyinde bu konu irdelenebilecek ve kısmen de olsa bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır. Çünkü kredi kartlarının vadeli mevduat mı yoksa vadesiz mevduat mı olduğu, eğer vadeli mevduatsa her zaman vadeli mi yoksa belli bir aşamadan sonra mı vadesizden vadeliye bir dönüşüm gösterdiği henüz netlik kazanmış değildir. Kredi kartları harcamaları yapıldıktan sonra daha önce de değinildiği gibi 10 ile 40 gün arasında

ödeme süresi gelmekte ve bu süre sonunda ödemesi mutlaka yapılmalıdır(bu yalnızca kredi kartı ile yapılan alışveriş harcamaları ile ilgilidir. nakit avans dediğimiz bire nevi kredi kullandırımı özelliği ile ilgili değildir). Eğer yapılmaz ise harcamalar kredilendirilmiş olur ki, bu da yapılan harcamaları kredi niteliğine dönüştürür. M2 tanımı içerisine krediler de girdiğine göre kredi kartının kredilendirilen kısmı ve nakit avans olarak kullanılan kısmı M2 içerisinde değerlendirebiliriz. Ancak buradaki asıl sorun nakit avans çekilen kısım değildir. Çünkü nakit avans kullanım oranı kişiye tanımlanan limitin belli bir yüzdesidir. Asıl sorun kart sahiplerinin ne kadarının harcamalarını kredilendirdiği ve yüzde kaç oranında kredilendirdiğidir. Ancak bu oranın çok fazla olmadığı, sadece kriz dönemlerinde nispeten arttığı gözlenmektedir(bkz.tablo 6).

3.3.5.3. Kredi Kartlarının Türkiye'deki Para Arzı Tanımlamalarındaki Yeri

Para arzı tanımları içinde en önemlisi M1, M2 ve M2Y'dir. Bu üç tanım takip edilerek piyasalardaki gelişmeler izlenebilir. Emisyon ile dolaşımdaki para aynı şeyi ifade etmemektedir. Emisyon, Merkez Bankası'nın çıkardığı banknot tutarını göstermekle birlikte piyasada dolaştığı anlamına gelmektedir. Bir kısmı bankaların kasasında durduğundan dolayı dolaşımdaki para deyince yalnızca piyasadaki nakit para anlaşılmalıdır. Öyleyse, emisyon / M1 oranı, ekonomideki parasallaşma anlamına gelir ve bu oran ekonomide para kullanımı ve para benzeri ödeme araçlarının kullanımının artıp artmadığını gösterir.

Türkiye Merkez Bankası Parası aşağıdaki şekilde formüle edilmektedir :

(Emisyon + Munzam Karşılıklar + Bankalar Serbest Tevdiatı (TCMB'deki) + Fonların Mevduatı + Diğer Mevduat)= Rezerv Para + (Açık Piyasa İşlemlerinden Borçlar) = Parasal Taban + Kamu Mevduatı = Merkez Bankası Parası (Uzunoğlu, 1995: 39).

1990'lı yılların başlarında Merkez Bankası aşağıdaki para arzı tanımlarını benimsemiştir.

M1 =Dolaşımdaki Para + Vadesiz Mevduat (resmi mevduat dışında)

M2 =M1 + Vadeli Mevduat (resmi mevduat dışında)

M2Y =M2 + Döviz tevdiat hesapları

M3 =M2 + Resmi Kuruluşlar mevduatı + MB'sındaki diğer mevduatlar

M3Y =M3 + Döviz Tevdiat hesapları

Kredi kartları bankacılık kesiminin diğer sektörlerle olan yükümlülüğüdür. Banka, elinde kredi kartı bulunan kart hamilinin yaptığı harcamanın ödenmesini işyerine karşı garanti etmektedir. Kredi kartı da senet, çek, taksitli satışlar ve tüketici kredileri gibi ödemeyi sonraya (şimdi al sonra öde) erteleyen ve ödemenin bir banka tarafından garanti edildiği ödeme araçlarıdır. Kredi kartları özellikle batılı toplumlarda nakit, çek, senet yerine kullanılmakta, yakın gelecekte elektronik ticaretin gelişmesiyle kağıt ve plastik yerine sanal para kullanılacaktır.

Kredi kartları ve tüketici kredileri geniş tanımlı para arzına² dahil edilmeli ve politikalar buna göre oluşturulmalıdır. Kredi kartları için yapılan ödemelerin geniş tanımlı M1 para arzına ilavesi gerekmektedir.

Kredi kartları Merkez Bankası'nın para arzı yaratma gücünü azaltırken, bankaların para yatırma gücünü artırıyor. Buradan da ilginç bir sonuca varmak mümkün. Belki şu an değil ama önümüzdeki on yıl içinde Merkez Bankalarının bankalar üzerinde hakimiyeti kalmayacak. Nakit kartlar diye tanımlanan kredi kartlarının da yaygınlık kazanmasıyla tüketiciler en ufak alışverişlerini bile nakit para olmadan alabilecekler(Finansal Forum, 1998: 1).

Kredi kartlarını para benzerleri içerisine ilave edersek, Merkez Bankasının para arzını piyasayı kontrol etme olanağının yanısıra görünmeyen işlemler dediğimiz çek-senet vb.. işlemlerle birlikte kredi kartını da vadesi ileri olan işlemler kategorisinde değerlendirebiliriz. Dolayısıyla para yokluğundan efektif talebe dönüşmeyen bir bölüm talep para yerine geçenler aracılığıyla efektif talebe fiilen dönüşür.

² “Geniş tanımlı para arzı”; mevcut para arzı tanımlamalarında M1 ve diğer para arzı tanımları içerisinde belirtilmeyen kredi kartlarının ileri ki dönemlerde para arzı tanımları içerisinde yerini alması düşüncesidir.

Son on yıldan evvel potansiyel talebi efektif talebe dönüştüren enstrümanlar (nakit para hariç) sadece kambiyo evrakları (bono-poliçe-çek) iken geçen son on yıl içinde bunlara plastik para-kredi kartı da ilave olmuştur(Şener, 1993: 13).

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı kredi kartları para arzını artırıcı bir etki yaratmakta ve Merkez Bankası bilançosunu etkilemektedir. Yakın gelecekte akıllı kartların yaygınlaşması, kredi kartlarının toplumun tüm bölge ve kesimlerine yaygınlaşması ve özellikle elektronik ticaretin internetten yaygın olarak yapılması durumunda siber yada görünmeyen para dediğimiz sanal paranın toplumun bütün bölgelerinde kullanılması durumunda para politikası yapımcıları zorlanacaklardır. Merkez Bankaları para politikasını yönlendirirken birkaç araçtan yararlanmaktadır. Sözü edilen yeni tekniklerin Merkez Bankasının gündemine girdikten sonra geniş tabanlı para arzına (M) dahil edilmesi yerinde olacaktır(Yılmaz, 2000: 69).

3.4. Kayıtlı Ekonomi Faktörü - Kredi Kartı İlişkisi

Bireyler ekonomik işlemlerini gizleme ihtiyacı hissetmediklerinde, en ince detaya kadar kayıt altında gerçekleşen kartlı işlemleri yapmakta sakınca görmeyecek ve harcamalarını kartla yaptığında pek çok fayda elde edebilecektir.

Yasa ve toplumsal etiklere uygun davranan bireyler, harcamaların iz bırakmasını arzu etmeyecek, bu nedenle, mal veya hizmet alımları için nakit para kullanmayı tercih edecektir. Böylece nakit para yerine kredi kartı kullanım tercihinde, işlemlerin kayıt altında olması her zaman teşvik edici olmamaktadır.

Yasal vergilerin denetiminde, yürürlükte olan bankalar kanunu ve diğer kanunların bilgi alışverişi ve denetim kısıtları dahilinde, dolaylı vergiler (Katma Değer Vergisi gibi) ve dolaysız vergilerin (Gelir Vergisi gibi) takip ve denetimi için kartlı işlemler geniş olanaklar sunmaktadır. Türkiye’de yasal bir zeminde yerini bulamamış kartlı ödemelerin, henüz denetim ve takip amacı ile yeterli etkinlikte ve verimde kullanılmadığı düşünülebilir.

3.5. Kredi Kartı Harcamalarının Kayıt Dışı Ekonomiye Etkisi

Ekonominin çok ciddi bir sıkıntısı olan kayıtdışı ekonomi A.B.D.'de yalnızca %9'larda seyrederken ülkemizde bu oranın %50'lerde olduğunu görmekteyiz. Oysaki kart sistemi kullanılarak yapılan tüm işlemlerin banka sistemi içerisinde kalması kayıt dışı ekonomiyi engellemektedir. Ülkemizde kayıt dışı ekonomi oldukça yüksek tutarlara ulaşmış, hatta kayıtlı ekonomi kadar bir büyüklüğün kayıtdışı ekonomide bulunduğu tahmin edilmektedir.

Kredi kartları ile yapılan işlemlerin fatura yada perakende satış fişlerinin kesilme zorunluluğu kayıt dışı ekonomiyi azaltmaktadır. Ayrıca, kredi kartı hamilleri ceplerinde para olsa dahi kredi kartı ile alışveriş bazı yönleriyle daha avantajlı olması nedeniyle tercih etmekte, hiçbir şekilde fatura yada fiş vermeyen işportacı gibi yerlerden alışveriş yapmamaktadır.

Bugün kredi kartı uygulamasının üye bakımından, müessese ve ülke ekonomisi bakımından birçok faydası vardır. Ülke bakımından döviz girdisi sağlaması ve vergi kaybını azaltma fonksiyonu ve paranın ekonomik çember içinde korunması gibi birçok fayda sıralanabilir. Bu bakımdan kredi kartı uygulaması A.B.D. ve birçok avrupa ülkesinde olduğu gibi mali mevzuat ile korunmalı ve teşvik edilmelidir(Altuğ, a.g.e.: 2).

3.6. Kredi Kartı Harcamalarının Merkez Bankası Para Politikalarına Etkileri

Gerçekte Merkez bankalarının gündeminde, “elektronik veya kaydi para” kavramı çok yeni sayılmamalıdır. Büyük finansal kuruluşlar ve bankalararası işlemler yıllardır “elektronik fon transferleri” adı altında yapılmaktadır. Kartlı uygulamaların sektöre girmesi ile bu tür “elektronik veya kaydi para” olanakları artık küçük kurumlar ve bireylerin kullanımına da sunulmuş olmaktadır(Dalokay, a.g.e.: 53).

Para politikası açısından, Merkez bankaları ödeme aracı olarak ne miktarda paranın banka dışı iktisadi araçların elinde olduğunu kontrol etmek, bilmek ihtiyacındadır. Kredi kartı, paranın bir formu yerine diğer bir formu ile ikame edilmesi olduğundan, para politikası

üzerindeki etkisi sınırlı olabilir. Yine de kredi kartlarının gelecekte çok fazla kullanılması para politikası yönetimi üzerinde bazı etkiler yapabilir.

Kredi kartları formundaki para, paranın dar tanımları içinde kabul edilebilir. Özellikle, “Ön Ödemeli” kart tipleri, banknot ve ufaklık para için birer ikame olabilir. Bu tür kart paranın istatistiklerde yer alabilmesi, sadece kredi veya mevduat toplama yetkilerine sahip, yasal para organına rapor veren kurumlar tarafından verilmesi ile mümkün olabilir.

Kağıt ve ufaklık paranın azalması, merkez bankalarının bazı işlemlerdeki (örneğin; faiz oranları) etkilerini azaltabilir. Zamanla parasal tabanı kontrol için merkez bankaları çözüm bulabilecektir. Örneğin; karşılık rakamlarının artırılması veya yeni karşılıklar ayrılmasını istemek gibi yetkilerini kullanabilir(Dalokay, a.g.e.: 54).

Özellikle ön ödemeli kart tipleri, küçük rakamlı harcamaların nakitsiz yapılmasının alternatifidir. En uç noktada bir proje uygulaması, Finlandiya Merkez Bankası'nın, birbirleri ile uyumsuz münferit projelerin uygulanmasını önlemek amacı ile kendisinin bu ön ödemeli tiplerini vermesi ile gündemdedir. Bu uygulamada göz önüne alınan diğer bir gerçeğin, tedavüldeki kağıt paraya oranla ufaklık paranın daha çok etkilenmesi olduğu tahmin edilebilir. Sonuçta, kağıt paranın dolaşımındaki azalmanın, bir değer azalması değil, adet azalması olacağı beklenebilir.

Kart kullanımının toplum tarafından benimsenmesi ile Merkez Bankaları farklı boyutlarda etkilenebilir(Working Group on EU Payment systems, 1994: 18).

1. Durum: Merkez Bankası konu ile hiç ilgili bir yetki kullanmayabilir. Ancak bu durum, Merkez Bankası'nın, ülkedeki ödeme sisteminin bütünlüğü, istikrarını temini, para politikalarını yönetimi gibi görevlerine ters düşmektedir.

2. Durum: Merkez Bankası kart verecek kurumların niteliklerini kısıtlamayıp sadece denetim yapabilirler. Bu durum da, yetersiz ve anlamsız olacaktır.

3. *Durum:* Merkez Bankası kart verecek kurumların niteliklerini kısıtlayabilir.

4. *Durum:* Merkez Bankası'nın, bizzat kendisi, özellikle Ön Ödemeli kart tipini verebilir. Bu durumda, özel sektörle rekabet edilecek ve dağıtım için mevcut bankacılık alt yapısı kullanılabilir. Bu senaryo ise, merkez bankalarını bizzat sektöre girmeye yöneltecektir. Ayrıca, diğer kart veren bankalara oranla haksız bir üstünlük oluşacaktır, çünkü merkez bankasının vereceği kartların riski sıfır olacaktır.

5. *Durum:* Merkez Bankası, özellikle Ön Ödemeli kart tiplerini sadece kendisi verebilir. Özel sektör rekabeti olmayacaktır ve bu tür kartlar yasal paraya dahil olacaktır. Bu durumda da, merkez bankaları, sadece kendileri, geçmişteki diğer nakitsiz ödeme enstrümanlarından değişik olmayan bu tür kartları verecek olup, sistem doğal bir tekel piyasasına dönüşecektir.

Sonuç olarak 3. durum, en kolay gerçekleşebilecek senaryo olmaktadır. Merkez Bankasının muhtelif fonksiyonlara sahip kart verebilecek kurumların niteliklerini belirlemesi, ödeme sisteminin bütünlüğünü koruyabilecek ve sistemi denetim altına alabilecektir. Bankalar ile merkez bankaları arasındaki gelişmiş bilgi iletişimi, yeni ödeme enstrümanlarının gelişimine de olanak tanıyabilir

3.7. Kredi Kartlarının Harcama ve Enflasyon Etkileri

3.7.1. Kredi Kartlarının Enflasyona Etkisi

Kredi kartlarının piyasada yaygın kullanımının fiyatlar genel seviyesini yükselttiği yönünde fikirler vardır.

Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli tırmanışlar, enflasyon diye ifade edilen iktisadi bir hastalığı dile getirmektedir. Fiyatlar genel düzeyindeki bu artışların ilk alevlenişi bazen aşırı talepler bazen ücret ve maaş artışlarından kaynaklanabilmektedir. İlkine talep enflasyonu, ikincisine de maliyet enflasyonu denilmiştir. Enflasyon üzerine geliştirilen Kurumsal ilkeler, hep bu iki temel kaynak üzerine yorum ve açıklamalarda getirilebilmişlerdir(Kargül, 12 Ocak 1990: 3).

Kredi kartı hamilleri mal ve hizmet alımında kredi kartlarını kullanmaları durumunda bu işlemlerden dolayı işyerine yada bankaya borcunu son ödeme tarihinde ödemesi kaydıyla herhangi bir ücret, komisyon yada faiz adı altında herhangi bir ödenti yapmamaktadırlar. Hatta yapılan işlemlerin bedelini ortalama bir aya yakın bir süre sonra ödemektedirler. Bu işlem nedeniyle kart kabul eden banka üye işyerinden en az takas komisyonu kadar bir komisyon almakta ve aldığı bu komisyonun takas komisyonu kadar kısmını kredi kartını çıkaran bankaya yani kart sahibinin bankasına ödemektedir. Kart kabul eden banka, sözleşmede anlaşılan komisyonu kesip işlem tutarını işyerine öder, takas işlemlerinden sonra da bu bedeli kart hamilinin bankasından komisyonu düştükten sonra tahsil eder. Kısaca açıklanan bu işlemde en avantajlı, kart sahibi olmaktadır. Çünkü bir aylık bir dönem kadar faizsiz kredi kullanmış olmaktadır.

Kredi kartları ile harcama eğiliminin artışının aynı zamanda enflasyonist etkiler yarattığı da öne sürülmektedir. Zira, paranın dolanım hızının artışı para miktarı artmasa bile, diğer koşullar veri iken, enflasyonu artırabilecektir. Ülkemizde politika yapıcıları hazırladıkları enflasyonla mücadele politikalarında göz önünde bulundurmaları gereken ve fakat 8-9 yıllık bir geçmişe sahip olmalarına karşın son yıllarda önemli ölçüde yaygınlaşan ve yeni olmaları nedeniyle de gözden kaçan iki konu vardır. Bunlar:

- Repo ve ters repo işlemleriyle swap, forward, options gibi türev ürünlerin mevduat karakterli olarak ve asıl amaçları dışında kullanılması durumunda enflasyonist etkilerde bulunmaları

- Kredi kartları ve tüketici kredilerinin efektif talebi körükleyen ve kaydi para yaratarak enflasyonu artırma şeklinde olumsuz etkilere sahip olmalarıdır(Yetim, a.g.e.: 23).

Kartlı işlem, bireyin borçlanma olanaklarını genişletebilir, ihtiyaten elde tutulan para miktarını azaltabilir, gelir düzensizliği nedeni ile değişen para dolanım hızını dengeleyebilir ve toplam piyasa talebini canlı tutabilir. Üretim yetersiz, talep fazla olduğunda, kartlı işlemlerin enflasyonu körükleyeceği yorumuna örnek olarak; mal ve hizmetlere olan talep

artıp, üretim talebi karşılamadığında oluşan talep enflasyonu ortamında, kredi kartlı işlemlerin enflasyona etkileri arz ile ilişkili olacak, arz tıkanmadıkça sorun beklenmeyecektir.

Türkiye dışındaki ülkelerde, kart adedi ve işlem hacmi fazlalığına karşın, bu ülkelerdeki enflasyon oranı Türkiye'den düşük seyretmektedir(Şenel, 1992: 4).

Kredi kartları tüketiciye büyük bir mal talebi cüreti kazandırmaktadır. Üstelik bu kartların yurtdışında kullanılabilenleri ülke içindeki döviz dengesine de yansımaktadır. Bu kartların üstelik banka hesabınızda para yoksa krediye dönüştürülebilirleri yaygın alım gücü zincirini sınırsız boyutta yaymaktadır. Taksitli satış kampanyaları bu talebi ayrıca genişletmektedir. Hızlı nüfus artışı ve nüfus kesiti içinde gençlerin çoğunlukta oluşu bu aracın yüksek kullanılmasına yol açmaktadır. O halde yeterli mal arzının bulunmadığı bir bilanço, aktiflerine pozitif yazarken, ekonomide fiyatları yukarı iten bir ivme kazandırmaktadır(Kargül, 6 Şubat 1990: 3).

Kredi kartının kullanımı, mal ve hizmetlere olan talebi artırır. Artan talep, yeterli kaynak olması halinde üretimi artırır. Ancak, enflasyonist ortamlarda, artan talep, fiyatları yükselterek enflasyonun daha da artmasına neden olur. Kredi kartı kullanımının yaygınlaşması, çağa uygun bir davranış biçimi olmakla birlikte, kart hamillerinin kart kullanımına ilişkin yeterli bilgiye sahip olmamaları nedeniyle, aşırı tüketime yönelmelerine sebep olmaktadır.

Günümüzde kredi kartları kullanımı ve işlem adetleri, işlem hacimleri ve kart çeşitliliğinin (Taksit Card) artması nedeniyle kart hamillerini tüketime yönelttiği görülmektedir. Sözkonusu artan veriler nedeniyle de kart kullanımının daha da artacağı şüphesizdir. Ancak kart kullanımında harcamalar yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta harcamaların gelir düzeyini geçmemesi, ödeme güçlüğü ile karşılaşılmamasıdır. Aksi takdirde kredi kartları ile sürekli artan harcamalar, belli bir müddet sonra ödeme güçlüğü ve gelirden azalma meydana getireceğinden azalacaktır. Bu durumda ise talebin artması sözkonusu olmayacağı gibi talebe bağlı artan bir arz da olmayacaktır.

Tablo 9 : Kredi Kartı İşlem Ciroları, Tüfe ve M1 Veri ve Değişim Oranları

YILLAR	Kredi Kartı İşlem Cirosu (Milyar TL)	Kredi Kartı İşlem Cirosu D.O.	TÜFE *	ENF.ORANI*	M1 (Milyar TL)	M1 D.O.	M2-M1 (Milyar TL)	(M2 - M1) D.O.
1991	6,40	33,33	123.817,50	59,20	36.245,91	52,38	54.168,08	54,47
1992	10,20	59,38	210.956,10	70,40	55.072,53	51,94	93.885,40	73,32
1993	24,90	144,12	325.829,70	54,50	92.941,49	68,76	136.409,75	45,29
1994	52,20	109,64	828.806,50	154,40	162.778,62	75,14	287.557,06	110,80
1995	135,70	159,96	1.330.488,60	60,54	309.044,67	89,86	648.939,40	125,67
1996	394,90	191,01	2.361.022,60	77,50	536.437,80	73,58	1.357.888,30	109,25
1997	1.094,80	177,23	4.441.944,60	88,10	1.086.169,30	102,48	2.839.561,26	109,12
1998	2.712,00	147,72	6.572.114,80	48,00	1.890.002,26	74,01	5.984.244,85	110,75
1999	5.315,00	95,98	10.238.990,50	55,80	3.199.509,74	69,29	12.686.945,33	112,01
2000	6.205,00	16,75	14.220.214,30	38,90	5.833.605,67	82,33	19.119.882,75	50,71

Kaynak : Bankalararası Kart Merkezi A.Ş., Devlet İstatistik Enstitüsü ve İstanbul Ticaret Odası verileri derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır. (*) Aralık Ayı sonu itibariyle 1968=100

Yukarıdaki tabloda (Tablo 9) sırasıyla kredi kartı işlem ciroları, tüketici fiyatları endeksi, ve para arzı (M1) verileri ile bu verilere ait değişim oranını gösteren verilere yer verilmiştir. Bu tablodan da görüldüğü üzere kredi kartı işlem ciroları 1991 yılında 6,4 Milyar TL olarak gerçekleşirken bir önceki yıla göre %33,3 oranında artış göstermiş ve yine aynı yılda enflasyon oranı bir önceki yıla göre %59,2 den %70,4'e yükselerek bir artış göstermiştir. M1 para arzı ise sözkonusu yılda 36,246 Milyar TL olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla göre %52 oranında artış göstermiştir. Kredi kartı harcamaları 1993 yılında 10.2 den Milyar TL'den %145 artarak 24.9'a çıkmış, enflasyon ise bir önceki yıla göre 70,4 den 54,5'e düşmüş, M1 ise 1992 yılına nazaran %52,1'den %68,7'e yükselerek sürdürdüğü artış oranı devam etmiştir. Bu yıllar kredi kartlarının henüz gelişmeye başladığı, ancak gerek ATM ağının gerekse POS sisteminin çok yaygınlaşmadığı bir dönem olmasına rağmen yine de ciddi rakamlara ulaştığı yıllar olmuştur. 1994 yılına kadar genelde yükselme eğilimi gösteren kredi kartı harcamaları ve enflasyon oranları 1994 yılında yaşanan ciddi ekonomik krizin de önemli etkisiyle zıt bir gelişme göstermiş ve bir önceki yıla göre daha düşük bir artış oranı olan %110'luk bir değişim göstermiştir. Azalarak artan bir artış oranı olarak ifade edilebilecek bu değişimden sonra enflasyon oranları bir önceki yıla göre aşırı bir şekilde artarak %154 gibi bir seviyeye ulaşmış ve aynı şekilde M1 para arzı da %75 gibi bir oranla gerçekten küçümsenmeyecek oranda bir artış olmuştur.

Korelasyon ve regresyon analizlerinde de görüldüğü gibi kredi kartı işlem ciroları(KIC) arasındaki ilişki oldukça yüksek çıkmıştır. Yani korelasyon analizinde sonuc %97'lerde çıkmış ve modellerde de M1 ve KIC, TÜFE'yi açıklamaya yeterli etkenler olarak görülmektedir.

1994 ekonomik krizinin tüm etkilerine rağmen kredi kartı işlem ciroları 1995 yılında, 1994 yılına nazaran %160 gibi aşırı bir artış görülürken, uygulanan hükümet politikaları ve ekonomik programlarla enflasyon %61 seviyelerine düşmüştür. 1996 yılında ise kredi kartı işlem cirolarında görülen sürekli artış devam etmiş, enflasyon bir önceki yıla göre %77,5'e çıkmıştır. Krizin etkisinden yavaş yavaş kurtulan ve gelir seviyelerinde de kısmen bir iyileşme görülen kredi kartı sahiplerinin yapmış olduğu kredi kartı harcamalarının yüksekliğinin yanısıra piyasadaki para miktarı da bir önceki yıla oranla %74 oranında artış göstermiştir. 1997 yılında ise işlem ciroları yine artmış–normal bir oranda-, enflasyon oranları ise %88 gibi bir oranda artış göstermiştir. Tüm bu artışlarla birlikte para arzı da aynı yıl gerçekten büyük bir rakam olan %102 gibi çok yüksek bir seviyeye gelmiştir. Yıldan yıla artış gösteren ve daha önceki bölümlerde de ele aldığımız gibi piyasada ki para arzının kısa dönemde değişmeyeceği ancak uzun dönemde değişeceği varsayımı ile para arzı, her yıl kredi kartları oranı ile birlikte doğrusal bir artış göstermiştir. (bkz.bölüm 4). 1998 yılında ise kredi kartları ile yapılan işlem ciroları %148 artmış (değişim oranında yaklaşık %17'lik bir düşüş var), enflasyon ise %88 gibi nispeten yüksek bir rakamdan %49'a düşerek bir düşüş göstermiştir. 1998 yılında M1, 1997 yılındaki M1 (dolaşımdaki para+vadesiz mevduat) miktarına göre %74'e düşmüştür. Yıllar ilerledikçe veriler daha da enteresan bir hal almaktadır. Korelasyon analizinde de görüldüğü gibi kredi kartı işlem cirolarında meydana gelen değişmeler ile para arzında meydana gelen değişmeler arasındaki ilişki %54 gibi orta düzeyli etkiye sahiptir. 1999 yılında %96 artış gösteren, fakat yine bir önceki değişim oranına göre %-35'lik bir düşüş gösteren işlem cirolarının yanında enflasyon oranları %55,8 değişim göstermiş, piyasadaki para miktarı ise %69 gibi bir değişimle bir önceki yıl itibarıyla düşüş göstermiştir. 2000 yılında ise kredi kartı kullanımı yaşanan 1998 krizinin de etkisiyle çok fazla düşmüş ve sadece %17'lik bir artış göstermiş, enflasyonda ise bir düşüş görülmüştür. 2001 yılında kredi kartları işlem ciroları

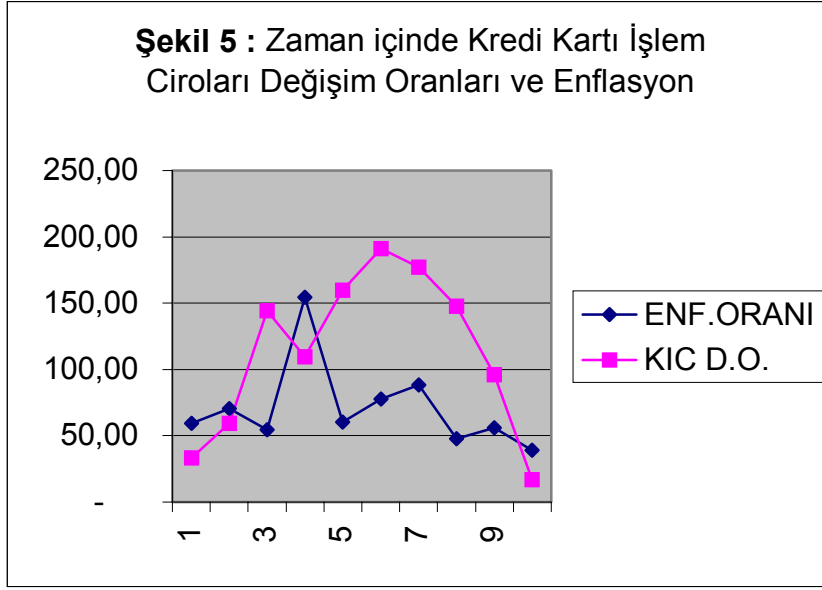
2000 yılı son 3 aylık dönemine oranla % -7.7 oranında bir düşüş yaşamıştır.

Tabii ki tabloda görülen istikrarsız trendler kriz dönemleriyle ilgilidir. Zira kriz dönemlerinde kişilerin gelir seviyelerinde bir düşüklük meydana gelmekte, paranın reel satınalma gücü, psikolojik ve gelecek adına olumsuz etkenler harcamaları düşürmekte ve enflasyonda da bir yükselme olmaktadır.

Görüldüğü gibi kredi kartı işlem ciroları ilk olarak ülkemizde kullanılmaya başladığı yıllar olan 1992'lerden itibaren neredeyse 1997 yılına kadar hızlı bir artış trendi izlemiştir. Kredi kartının ülkemizde henüz kullanılmaya başlandığı ve kredi kartı adetlerinin sadece bir milyonu biraz aşkın olduğu dönem olan 1992 yılları 1997 yılında yaklaşık beş milyon adede ulaşmış ve dolayısıyla işlem ciroları da hızla artmıştır. Ancak 1994 yılında yaşanan kriz ve onu izleyen yıllarda ülkede ekonomik istikrarın bir türlü sağlanamamış olması enflasyonda meydana gelen sık iniş ve çıkışa sebep olmuştur. Zira toplum krizden yeni çıkmış ve harcama yapma eğilimi düşük seyretmektedir. Ayrıca değişim oranları arasındaki fark bizlere her yıl kredi kartı kullanımının her ne kadar artarak gittiğini gösteriyor gibi olsa da, aslında dikkatlice bakıldığında yalnızca azalarak artan bir eğilim göstermektedir. Her yıl artış göstermekle birlikte ancak bir önceki yıla göre daha az bir artış veya ondan biraz daha fazla bir artış olmaktadır. Regresyon ve korelasyon analizlerinde de görüldüğü gibi kredi kartları ve para arzındaki değişimler enflasyondaki değişimleri tam olarak açıklayamamaktadır. Reel olarak görülecektir ki (bkz.bölüm 4.2) bu bağımsız değişkenler arasında basit yüksek doğrusal bir ilişki vardır. Ancak enflasyondaki değişimler ise kriz dönemleri ve krizlerden çıkış dönemlerinde bir artış göstermekte, genel seyir itibariyle kredi kartı harcamaları ile birlikte düşüş trendi içerisine girmektedir. Ülkedeki para arzı ise kredi kartı işlem ciroları ile doğrusal bir trend izlemiştir(bkz.bölüm 4) ve sürekli artış göstermiştir. Bütün bu veriler kredi kartı harcamalarının enflasyonist etkilere yol açıp açmadığı hususunda net bir bilgi vermemekle birlikte benzer bir trend izlediği görüntüsündedir. Bu konuda bir sonraki bölümde inceleyeceğimiz korelasyon ilişkileri ve ekonometrik modeller de çalışmamızın seyri hususunda kısmen de olsa bir bilgi verecektir.

Kredi kartı enflasyon ilişkisi kredi kartı harcamalarını yapan gelir grubu açısından son derece önemlidir. Çünkü bu çalışmada bahsedilmeye çalışılan enflasyon, talep enflasyonudur. Ülkemizdeki enflasyonun bir talep enflasyonundan ibaret olduğunu ve bunun tek başına kredi kartı harcamalarından kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Ancak bir gerçek vardır ki kredi kartı harcamaları bir talep enflasyonunu ortaya çıkartmaktadır. Aşağıdaki şekilde de (Şekil 5) görüldüğü gibi, kredi kartı harcamaları artarken enflasyon oranlarında da bir artış görülmekte, ancak belli bir dönemden sonra da ters orantılı olarak enflasyon oranları artarken kredi kartı harcamaları düşmektedir. Bunun sebebi ise kredi kartı harcamalarının en yoğun olarak kullanıldığı tutarlar olan 20.000.000.-50.000.000.-TL ile bu tutarları kullanan memurlar ve belli bir gelir seviyesine sahip gruptur. Çünkü kredi kartı harcamalarını en çok yoğun olarak kullanan kesim tablo 10 da da görüldüğü üzere 150.000.000.-500.000.000.-TL arasında gelire sahip olan gruptur ki ; bu grup ekonomik konjonktürden çok çabuk etkilenen gruptur. Kriz dönemlerinde harcamaları azalan grubun gelir seviyesinde düşüşler meydana gelmiş demektir. Enflasyon tüketici fiyatları bazında ele alınmıştır. Zira kredi kartı harcamaları genelde işlem güdüsüyle yapılmakta ve direkt olarak tüketici fiyatlarına etkide bulunmaktadır.

Ayrıca kredi kartı harcamalarının yoğun olarak gerçekleştiği harcama grubu C1 ve C2 grubu görülmekte olup, en fazla harcama alanı süpermarket harcamaları ile akaryakıt ve giyim harcamaları olmaktadır. Bu harcamalar ise enflasyon üzerinde tek başına etken olmamakla birlikte tüketici fiyatlarına etkileri gözardı edilemeyecek kadar büyük olan harcama kalemleridir. Bütün bunlar gözönüne alındığında enflasyon ile kredi kartı harcamaları arasında çoğu zaman negatife yönlü bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Bu kişiler, harcamalarını kısıttığı zaman enflasyonda gözlenen artışlar ise enflasyondaki artışın üzerinde etken olan diğer kalemlerdeki artıştan kaynaklanmaktadır.

Kredi kartları borçlanma imkanlarını genişletmek suretiyle toplam talebin artması sonucunu doğurur. Şayet ülkedeki fiyat istikrarsızlığı “üretim yetersizliği - talep fazlalığı” yönü ağır basan ve talep enflasyonu denilebilecek bir yapısal özellikte ise kredi kartlarının yaygınlaşması enflasyonu daha da yükseltici etki doğurabilir. Kredi kartları tüketim kalıplarının zorlaşmasını ve hatta yeni kalıpların ortaya çıkmasına yol açarak “gösteriş etkisi” ve “göstermelik tüketimi” kamçılayabilir. Sosyal yapı ile değişik gelir gruplarının tüketim kalıpları ve alışkanlıkları arasındaki ilişki bu etkinin boyutlarını belirler.

Kredi kartlarının yaygın kullanılması halinde ülkede fiziki para kullanımı azalacak, dolayısıyla kağıt para yıpranmasının maliyeti artacak ve banknot üretiminde kullanılan kağıdın daha az ithal edilerek ülke dışına döviz çıkmamış olacaktır(Yılmaz, a.g.e.: 82).

Kredi kartı kullanımının fiyatları yükseltici etki yaptığı şeklinde görüşler vardır. Bu konuda yapılan çalışmalardan biri Inter-Bank Research Organisation tarafından gerçekleştirilmiştir. Belirli mallarda sepetteki fiyatlar kredi kartı kabul eden mağazalar ile kabul etmeyenlerde kıyaslanmıştır. Perakende fiyatlarda büyük farklar olmasına karşılık farkların kredi kartından geldiğine dair açık bir eğilim tespit edilmemiştir. Buna karşılık düşük değerli mallarda mağazaların müşteri çekmek için kredi kartı kabul etmelerine ihtiyaç yoktur ve

nakit ödeyen müşterilerden yeterli satış hacmi elde edilebilir. Diğer yandan yüksek değerli malları satan mağazalar kredi kartı kabulü ile yeni müşteri çekilmesi arasında korelasyon bulunmaktadır. Bu konu üzerinde başka bir çalışma ABD’de Federal Reserve System tarafından 1983 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma kredi kartları ile satışların artışı arasında tutarlı bir ilişki bulunmadığı gibi kredi kartlarının fiyatlar üzerindeki etkisinin %1’den daha az olduğunu bulmuştur(Karacan, 5 Şubat 1988: 7).

Türkiye’de ise konunun henüz yeni olması nedeniyle, yapılan herhangi bir ekonometrik çalışma henüz olmamasına ve verilerin yetersizliğine rağmen 4.bölümde konu regresyon ve korelasyon analizleri çerçevesinde incelenmeye çalışıldı. Analizler neticesinde görüldü ki kredi kartları para gibi işlem görerek mübadele amacıyla kullanılmakta ve satışları kısmen de olsa arttırmaktadır.

Satışların artması üretimin de artması anlamına gelmektedir. Daha önce de değinildiği gibi bugün itibariyle dünyanın pekçok ülkesinde kredi kartı kullanımı yaygın bir hal almaktadır. Özellikle A.B.D. ve Avrupa ülkelerinde kredi kartı kullanımı teşvik edilmektedir. A.B.D.’de yaklaşık olarak harcamaların % 40’lık kısmı kredi kartları ile gerçekleştirilmektedir. Gittikçe ilerleyen kredi kartı adetlerine bakıldığında bu ülkelerde kredi kartı kullanımına ne denli önem verildiğini göstermektedir.

Gelişen dünya ekonomisinde yeni yeni fikirler ortaya atılmakta ve uygulanabilirliği tartışılmaktadır. Ülkelerin yetersiz talep karşısında üretimin de durma noktasına gelmesi veya çok düşük seviyelerde seyretmesi bu ülkeleri yeni politikalar üretmeye zorlamaktadır. Bu politikalardan biri de halkın gelir düzeyini artırmak olmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek için de en önemli araçlardan biri olarak kredi kartları (Ön Ödemeli Kartlar) olarak görülmekte ve teşvik edici politikalar uygulanmaktadır. Böylece kişiler harcamalarını arttıracak, harcamaların artışıyla birlikte üretim de artacak ve ekonomide bir canlılık görülecektir. Aşağıdaki tablo da (Tablo 10) bize kredi kartı kullanımının yaygınlığı ve tercih edilirliliği hususunda önemli bilgiler vermektedir.

Tablo 10 : Kredi Kartı Harcamalarının Kullanıldığı Tutarlar, Kredi Kartlarını Kullanan Gelir Grupları ve Bölgeler

	CİNSİYET			YAŞ					GELİR GRUBU					BÖLGE				
	TOPLAM	Kadın	Erkek	15-19	20-24	25-29	45-54	55+	A	B	C1	C2	DE	Marmara	İç And.	Akdeniz	K.deniz	Doğu/G.Doğu
Nakit kullanmayı tercih ederim	123	66	57	11	15	20	23	14	7	22	51	32	11	47	35	19	21	
	21.5	23.4	19.7	24.6	22.1	24.7	24.7	25.9	10.3	15.9	24.3	27.5	28.2	44.0	26.7	22.9	39.6	1.9
1,000,000 TL ve üstü	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-
	.2	-	.3	2.2	-	-	-	-	-	-	-	.9	-	.5	-	-	-	-
2,000,000 TL ve üstü	18	8	10	2	3	3	2	-	-	3	12	1	2	8	3	4	1	2
	3.2	2.8	3.5	4.4	4.4	3.7	2.2	-	-	2.2	5.7	.9	5.1	5.3	2.3	4.8	1.9	3.8
5,000,000 TL ve üstü	85	39	46	9	14	10	14	11	7	18	33	23	4	27	14	19	6	11
	14.9	13.8	15.9	20.0	20.6	12.3	15.1	20.4	10.3	13.0	15.7	19.8	10.3	27.4	10.7	22.9	11.3	21.2
10,000,000 TL ve üstü	150	77	73	11	16	25	32	12	20	39	53	26	12	70	35	20	12	13
	26.3	27.4	25.3	24.4	23.5	30.9	34.3	22.2	29.4	28.3	25.2	22.4	30.7	56.0	26.7	24.1	22.6	25.0
20,000,000 TL ve üstü	143	66	77	9	14	17	18	12	17	45	50	25	6	55	38	20	11	19
	25.0	23.4	26.7	20.0	20.6	21.0	19.4	22.2	25.0	32.7	23.8	21.6	15.4	45.8	29.0	24.1	20.8	36.6
50,000,000 TL ve üstü	39	19	20	1	4	4	4	4	15	7	8	5	4	25	6	1	1	6
	6.8	6.7	6.9	2.2	5.9	4.9	4.3	7.4	22.1	5.1	3.8	4.3	10.3	15.3	4.6	1.2	1.9	11.5
100,000,000 TL ve üstü	8	5	3	1	2	-	-	1	2	2	2	2	-	7	-	-	1	-
	1.4	1.8	1.0	2.2	2.9	-	-	1.9	2.9	1.4	1.0	1.7	-	3.6	-	-	1.9	-
200,000,000 TL ve üstü	3	1	2	-	-	1	-	-	-	2	1	1	-	4	-	-	-	-
	.5	.5	.7	-	-	2.5	-	-	-	1.4	.5	.9	-	2.1	-	-	-	-
500,000,000 TL ve üstü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak : Europay International MasterIndex, İstanbul, Mayıs 2001: s.17

Yukarıda Europay İstanbul Ofisi tarafından yapılan bir araştırma görülmektedir(Tablo 10). Yapılan araştırma 11 il ve 7 bölgede yapılmış ve araştırmada 1,200 kişi kullanılmıştır. Araştırma gerçekten çok geniş, verileri itibariyle özellikle çalışmamız açısından savımızı destekleyici mahiyette olmuştur. Tamamen temel veri olarak alamamakla birlikte çalışmamızın bundan sonraki konularına ışık tutacaktır.

Tablo 10’da kredi kartı harcamalarını kimler, hangi tutarda ve hangi bölgelerde daha yoğun olarak kullanmakta oldukları görülmektedir. Tabloda harcamaların en fazla 10.000.000. ile 50.000.000.-TL arasında olduğu gözlenmektedir. Bu harcamaları en fazla yapanlar ise genellikle erkekler olarak görülmektedir. Kredi kartını kullanan yaş grubu açısından, genç nüfusu yoğun olan bir ülkede yine en fazla kullanan 25-29 arası yaş grubu olmakla birlikte 45-54 yaş arası da kullanma oranı fazla olan grup arasında görünmektedir. Aslında burada 45-54 yaş arası kredi kartı kullanım oranının fazla olması bize toplumda daha çok harcama yoğunluğu olan, belli bir gelir seviyesi olan, yaşam ve harcama tarzı yerleşmiş bir grubu yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu grubun harcamalarının çok olması bizlere kredi kartının ekonomi üzerinde ne denli etkin olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Tablonun çalışmamız açısından en önemli kısmı ise “ses” grubu olarak ifade edilen gelir grubu oluşturmuştur. Araştırmada gelir gruplandırmaları yapılırken A, B, C1, C2 ve DE ayrımlarına gidilmiştir(Bkz.: s.68). C1 ve C2 olarak ayrımlandırılan gelir grubu toplumda 150.000.000 ile 500.000.000.- TL arasında gelire sahip olan gruptur. Daha öncede belirttiğimiz gibi en fazla harcama tutarları olarak görünen tutar 10.000.000 ile 50.000.000.- TL arasındaki tutardır. Tabloda en çok harcama tutarını yapanlar toplumdaki belli bir gelir seviyesine sahip, ve harcamaları enflasyon üzerinde etkin olan kalemleri etkileyen grup olarak görünmektedir. Bu grup, hemşireler, memurlar, öğretmenler ve işçiler gibi toplumun belli bir kesimi ve özellikle ülkemizdeki gelir gruplarının en önemlilerinden meydana gelmekte olup gelirlerini sürekli olarak belli zamanlarda elde etmektedirler.

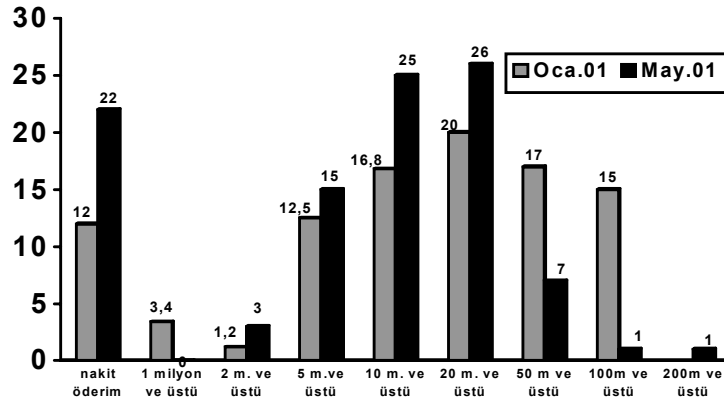
Bu grup harcamalarını yaparken henüz elde etmediği geliri kullanmakta olup erken talep yaratmaktadır. Tüketim harcamalarındaki gecikmelerin talep enflasyonuna neden olduğunu

düşünürsek karşımıza başka bir ayrıntı daha çıkmaktadır. Kredi kartı sahipleri harcamalarını yaparken henüz elde etmedikleri geliri kullandıklarından dolayı ödemelerde bir gecikme sözkonusu olmakta ve piyasada paranın dolanım hızı düşmektedir. Böylece kredi kartı harcamaları kredi kartı sisteminden dolayı kredilendirilmiş olmakta ve M2 para arzı tanımına girmektedir. Zaten yapılacak olan kredi kartı ödemesi banka sistemine gireceğinden dolayı düşecek olan paranın dolanım hızı bu şekilde biraz daha düşmüş olacaktır. Ancak daha önce de değindiğimiz gibi bu rakam para arzı miktarını etkileyecek boyutta bir büyüklüğe sahip değildir.

Ayrıca kredi kartının harcamalarda tüketicileri bilinçsiz bir tüketime yönelttiği de bilinmektedir. Zira kredi kartı sahipleri ceplerinde yeterli veya hiç nakit olmadığı ve gerçekte de ihtiyaçları olmadığı halde kredi kartının verdiği rahatlıkla mal veya hizmeti kredi kartı sayesinde alabilmekteler. Kişiler limitlerini aşmamış olsalar bile kredi kartının “önce al sonra öde” işleyiş felsefesi ile yine de gereksiz ve rahat harcamalar yaptıkları bilinmektedir.

Tabloda incelenmesi gereken başka bir bulgu ise kredi kartı kullanımının yaygın olduğu bölgeleri gösteren oranlardır. Kredi kartı harcamalarında en çok göze çarpan bölge ülkemizin de en fazla gelire sahip olan bölgesi olan Marmara Bölgesi olmuştur. Marmara Bölgesi her kullanım miktarında en fazla orana sahip olan bölge olmuş ve %45 ve %56 gibi oranlara kadar çıkmıştır. Onu izleyen bölge ise İç Anadolu bölgesi olmuştur. Başka enteresan bir bulgu ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde 10 ve 20 milyon tutarlarındaki kredi kartı harcamalarının Akdeniz ve Karadeniz Bölgelerindeki kullanım oranlarından fazla olduğudur. Ancak bu sonuç bize reel bir sonucu vermemektedir. Yani Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri bir önceki döneme göre kredi kartı kullanımlarını %29 oranında azaltmışlardır. Bunun nedeni de ülkemizde yaşanan mevcut ekonomik krizdir. Doğu ve güneydoğu bölgeleri ise zaten düşük olan kredi kartı kullanımlarını değiştirmemişler, ancak harcama oranlarında diğer bölgelerin seviyesine gelmişlerdir. Marmara Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi memurların ve belli gelir seviyesinde olan grubun yaşadıkları bölgedir.

Şekil 6 : Kredi Kartı Harcama Tutarları

Kaynak : Europay International MasterIndex, İstanbul, Mayıs 2001: s.4

Şekil 6’da da belirttiğimiz gibi kredi kartını gerek harcamalarında gerekse nakit avans için en fazla kullanan grup memurların vb. oluşturduğu grup ve bu harcamaların yoğun olarak yapıldığı yer ise yine bu grubun yoğun olarak yaşadığı Marmara ve İç Anadolu bölgesindedir. Bu ise bize enflasyonun hesaplanmasında tüketim harcamalarının olduğu yoğun bölgeler ve harcama gruplarını göstermektedir. Hele hele bu harcamaların gıda, akaryakıt, giyim gibi kalemlerden oluştuğunu ve bu kalemlerin enflasyon üzerinde doğrudan etkisi olduğunu düşünürsek kredi kartı harcamalarının enflasyona etkisinin varlığı kaçınılmaz olacaktır.

Yine Mayıs 2001 sonuçlarına göre 5 milyon liranın altında genelde kredi kartı kullanılmadığı görülüyor. 5 milyon ve üstünde kart sahiplerinin %15’i kredi kartıyla ödeme yapıyor. Bu oran 10 milyon ve üstünde %26’ya, 20 milyon ve üstünde ise %25’e yükseliyor. Ocak ayı sonuçlarında, ödeme tutarına göre kredi kartı kullanma oranları 20 milyon ve üstünde %20,6, 50 milyon ve üstünde %17, 10 milyon ve üstünde %17 olarak saptanmıştı. Asıl önemli değişim ise, yüksek tutarlı ödemelerde görülüyor. Ocak ayında 100 milyonu aşan ödemelerde kredi kartını tercih edenlerin oranı %15’ti. Mayıs sonuçlarında ise bu oran sadece %1. 200 milyon ve üstü harcamalarda da bu oran değişmez iken, 50 milyon ve üstü harcamalarda kredi kartı kullanım oranı %7.

Tablo 11 : Kredi Kartı Kullanım Sıklığı

	TOPLAM	CİNSİYET		YAŞ					GELİR GRUBU*					BÖLGE					
		Kadın	Erkek	15-19	20-24	35-44	45-54	55+	A	B	C1	C2	DE	Marmara	Ege	İç And.	Akdeniz	K.deniz	Doğu/G.Doğu And.
Ayda birden az	44	20	24	4	6	9	8	3	-	4	23	14	3	18	-	11	6	6	3
	7.7	7.1	8.3	8.9	8.8	6.6	8.6	5.6	-	2.9	11.0	12.1	7.7	9.4	-	8.4	7.2	11.3	5.8
Ayda bir	138	60	78	15	22	24	24	17	6	19	69	28	16	42	14	32	24	13	13
	24.2	21.3	27.0	33.3	32.4	17.6	25.8	31.5	8.8	13.8	32.9	24.1	41.0	21.9	23.3	24.4	28.9	24.5	25.0
Ayda iki	215	111	104	18	22	49	40	19	13	67	79	44	12	65	24	55	27	20	24
	37.7	39.3	36.0	40.1	32.4	36.1	43.0	35.1	19.1	48.5	37.4	37.9	30.8	33.8	40.1	42.1	32.6	37.8	46.1
Haftada birden fazla	30	15	15	1	3	9	5	2	9	5	6	8	2	22	2	2	2	1	1
	5.3	5.3	5.2	2.2	4.4	6.6	5.4	3.7	13.2	3.6	2.9	6.9	5.1	11.5	3.3	1.5	2.4	1.9	1.9
Haftada bir	126	64	62	5	13	39	13	11	30	39	31	22	4	38	17	29	18	13	11
	22.1	22.7	21.5	11.1	19.1	28.7	14.0	20.4	44.2	28.3	14.8	19.0	10.3	19.8	28.3	22.1	21.7	24.5	21.2
İki günde bir	17	12	5	2	2	6	3	2	9	4	2	-	2	7	3	2	5	-	-
	3.0	4.3	1.7	4.4	2.9	4.4	3.2	3.7	13.2	2.9	1.0	-	5.1	3.6	5.0	1.5	6.0	-	-
Hemen hemen hergün	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
	.2	-	.3	-	-	-	-	-	1.5	-	-	-	-	-	-	-	1.2	-	-

Kaynak : Europay International MaterIndex, İstanbul, Ocak 2001: s.16

(*)-125.000.000 / 125.000.000-150.000.000 >> **DE grubu**

150.000.000-200.000.000 / 200.000.000-250.000.000 / 250.000.000-300.000.000>> **C2 grubu**

300.000.000-350.000.000 / 350.000.000-400.000.000 / 400.000.000-500.000.000>>**C1 grubu**

500.000.000-750.000.000 / 750.000.000-1.000.000.000>> **B grubu**

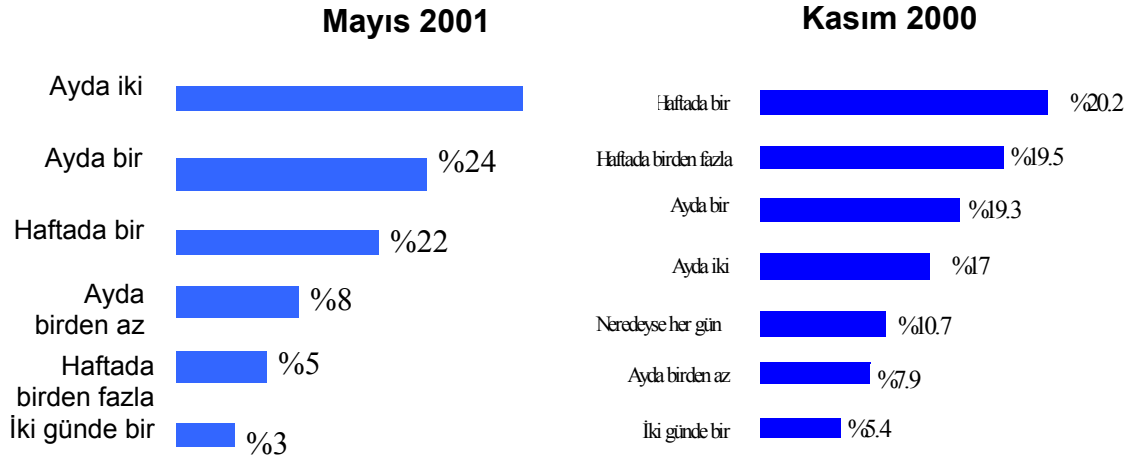
1.000.000.000-1.500.000.000 / 1.500.000.000+ >>**A grubu**

Kredi kartlarının kullanım sıklığıyla ilgili sonuçlarda son dört ay içinde oldukça önemli bir değişimin yaşandığını görüyoruz. Ocak 2001 tarihinde MasterIndex Kasım 2000'nin bir devamı niteliğinde yapılan araştırmada, kredi kartlarımızı ayda ortalama yedi kez kullandığımız ortaya çıkmıştı. Mayıs 2001 sonuçlarında ise, kredi kartı sahiplerinin %38'inin kartlarını ayda ortalama üç kez kullandığı görülüyor. Bu sayı A sosyo ekonomik grubunda 6'ya yükseliyor. Kredi kartı sahiplerinin %24'ü ayda bir kez, %22'si haftada bir kez, %8'i ayda birden az, %5'i haftada birden az, %3'ü ise iki günde bir kredi kartlarını kullanıyor. Kasım 2000 sonuçlarında kredi kartlarını hemen hemen her gün kullananların oranı % 11'di. C1 ve C2 grubu olarak tasnif ettiğimiz daha çok memur, hemşire gibi belli zamanlarda ve sürekli aşağı yukarı benzer ücretleri alan kesimi temsil etmektedir. Görülen o ki bu grup kredi kartını en fazla ayda iki, haftada bir ve birden fazla kullanan grup içerisinde. Kredi kartını hemen hemen hergün kullanan sosyo-ekonomik gruba bakıldığında ise gelir düzeyi en yüksek olan grup göze çarpmaktadır. En sık kullanan bölge Marmara bölgesi olurken en az kullanan bölge ise Doğu ve G.Doğu Anadolu bölgeleri olmuştur.

Kredi kartı kullanımını gerek POS kabul eden işyerlerinin yaygın olması gerekse sosyal hayatın daha yoğun olarak yaşanan bölge olması nedeniyle en fazla Marmara Bölgesi'nde kullanılmıştır. Buradaki kişilerin gelir seviyelerinin de Doğu ve G.Doğu Anadolu Bölgelerine nazaran daha yüksek olması buralarda kullanımın Marmara Bölgesi ve diğer bölgelere göre daha düşük olmasını sağlamıştır. Buradan kredi kartlarının kullanımının kriz önceleri ve gelir seviyesinin ortalamanın üstünde olduğu dönemler ve bölgelerde daha sık kullanıldığı görülmektedir. Kriz dönemleri ve gelir seviyelerinin düştüğü dönemlerde ise kredi kartı kullanım sıklığı da yarıdan daha fazla düşmüştür. Görüldüğü gibi ülkelerin ekonomik görüntüsü kredi kartı harcmalarına doğrudan aksetmektedir.

Bayanlar, erkeklere oranla kredi kartlarını daha sık kullanıyor. İki günde bir kullanım seçeneğinde bayanların oranı %4 iken, erkeklerin oranı %2. Ayda birden az ve ayda bir seçeneklerinde ise erkek kredi kartı kullanıcılarının oranları daha yüksek.

Şekil 7: Kredi Kartı Kullanım Sıklığı

Kaynak : Europay International MasterIndex, İstanbul, Mayıs 2000-2001: s.2

3.7.2. Kredi Kartı Harcamalarının Milli Gelire Etkisi

Para politikası, genel olarak, para arzını ve para talebini, ekonominin genel gidişine paralel olarak, denetlemek suretiyle fiyat istikrarını sağlamayı hedefleyen bir ekonomi politikası çeşididir. Para politikasının temel amacını, para ve kredi genişlemesinin, büyüyen bir ekonominin uzun dönemli ihtiyaçlarına uygun oranda ve fiyat istikrarı ile paralel olarak yürütülmesi olarak ortaya koymak mümkündür. Bu politikanın para arzına ilişkin bölümü, piyasaya sürülecek para miktarını, fiyat istikrarını bozmayacak şekilde fiziksel büyümeyle orantılı tutmak olup para talebinin denetimine ilişkin kısmı ise, piyasada fazla likiditeyi gerçekleştirmek amaçlarına yönelik bir haldedir.

Her iki araç sonuç olarak piyasadaki fazla paranın aşırı talep yaratması nedeniyle enflasyonist baskılara yol açmasını gidermek nihai amacını taşır(Eğilmez, 1996, 43).

Ekonomideki parasal büyüklükleri ve milli gelirin ölçülmesi konusu paranın miktar teorisi ile açıkladıktan sonra ekonomide milli gelir denklemin açıklayarak kredi kartlarının bu faktörlere etkisine yer verilecektir.

Paranın miktar teorisi, bir ekonomide para miktarının veya paranın dolanım hızının, fiyatlar genel düzeyi ile ilişkilerini ortaya koymaya çalışan bir teoridir. Teorinin temel dayanağı Irving Fisher tarafından geliştirilmiş olan ve değişim denklemi adı verilen basit bir denklemdir.

$$MV=PQ$$

Bu denklemde M, belirli bir dönemde, ekonomide mevcut para arzı (genellikle M1 denilen ve emisyon + madeni para + vadesiz tasarruf mevduatından oluşan dar para arzı kavramıyla karşılanmaktadır) V, belirli bir dönemde paranın el değiştirme (tedavül veya dolanım) hızı P, ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları Q, ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin miktarını ifade etmektedir. Dikkat edilecek olursa, denklemin sağ tarafı, belirli bir dönem için ekonominin ürettiği mal ve hizmetlerin parasal değerini vermektedir.

Plastik para olarak da adlandırılan kredi kartlarının yukarıdaki denklemin M bölümüne etki yapması kaçınılmazdır.

Kredi kartları tüketim eğilimini artırarak toplumun harcama miktarlarını artırmakta toplam arz aynı seviyede kaldığı için fiyat artışlarına yol açabilmektedir. Ancak üretim imkanlarının elverişli olduğu ekonomilerde fiyat artışı olmaksızın üretim artışına sebep olmakta bu da dolayısıyla gelir düzeyini artırmaktadır.

Efektif Talep = Tüketim Talebi + Yatırım Talebi

Milli Gelir = C+ I

Burada; Tüketim Talebi = C, Yatırım Talebi = I'dır(Parasız, 1991: 201). Kredi kartlarının milli gelir seviyesine olan etkisini tespit edebilmek için yukarıda açıklanan milli geliri yani efektif talebi oluşturan kalemlerden hareket etmek daha doğru olacaktır.

Kredi kartlarının milli gelire etkisi iki açıdan ele alınabilir. Bunlar; kredi kartlarının tüketim talebine ve yatırım talebine etkisidir. Aşağıda kredi kartlarının her iki talebe etkisi açıklanacaktır.

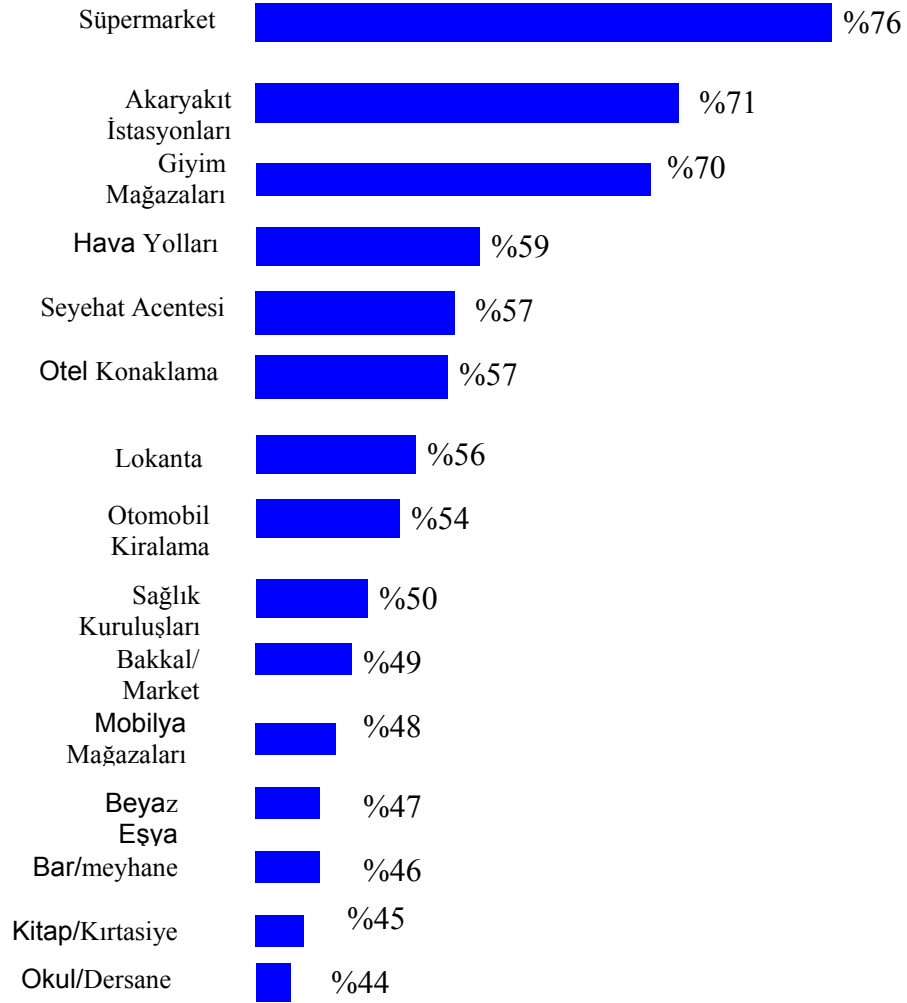
Tüketim talebi açısından bakıldığında kredi kartı işlemlerinin kredi kartı sahiplerinin harcama eğilimlerini artırdığı bir gerçektir. Kredi kartı hamilleri kartlarıyla, almayı hiç planlamadıkları bir malı alabildikleri gibi kartlarını kredili kullanmak suretiyle kendilerine ilave bir satın alma potansiyeli oluşturmaktadırlar. Kişiler ellerinde hiç para olmadığı halde daha sonraki aylarda elde edecekleri gelirlerini bugünden tüketerek ekonomide toplam efektif talebin yükselmesine katkıda bulunmaktadır(Yılmaz, a.g.e.: 58).

Kartlı ödeme sistemlerinin tüketim eğilimini artırdığını söylemek mümkündür. Çünkü kart hamilinden nakit çıkışı yoktur. Ancak bu yargıyı genel tüketim eğilimi ile açıklamak daha doğru olacaktır. 1980'li yıllardan sonra gelişen Pazar ekonomisi, halkın genel kesiminde bir tüketim eğilimi yarattı. Bu durum ekonomik olarak üretim karşılığı olmadan tüketmek yönünde bir eğilim olup, muhtelen pazarlama tekniklerindeki gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Tüketici ve tüketim kampanyaları (üreticilerde satış kampanyaları olmaktadır) şahısların gelecekte kazanacağı varsayılan maaş, gelir ve diğer parasal kazanımların ipotek altına alınarak harcamaya yönelmesi ancak ekonomi uzmanlarının konusu olabilecek nitelikte genel bir olgudur.

Kredi kartı harcamalarında dikkat edilmesi gereken en önemli husus; kullanıcıların ödeme güçlerini aşmamasıdır. Ancak kredi kartının ilk yarattığı psikolojik etki de maalesef parayı ikame etmesi yönü. Bu nedenle tüketim eğilimini artırmaktadır. Buna karşılık nakit darlığı durumunda piyasayı canlandırıcı etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Kredi kartı ile harcama eğiliminin artışı, efektif talebi körüklemesiyle koşulların uygun olması durumunda üretim artışına neden olmakta böylece de ulusal reel gelir artmaktadır. Europay İstanbul Ofisi tarafından yapılan bir araştırma kredi kartlarının hangi çeşit mal ve hizmet alımlarında kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Şekil 8: Kredi Kartı Kullanım Alanları

Kaynak : Europay International, MasterIndex, İstanbul, Mayıs 2001: s.8

Bu sonuçlara göre kart sahiplerinin hangi işyerlerinde kredi kartlarını daha çok kullandıklarına bakıldığında süpermarketlerin, akaryakıt istasyonlarının ve giyim mağazalarının ön sıralarda olduğu görülüyor. Araştırmaya katılanların %76'sı kredi kartlarını süpermarketten yaptıkları alışverişlerde kullanırken, %71'i akaryakıt istasyonlarında kredi kartıyla ödeme yapmayı tercih ediyor. Giyim mağazalarında kredi kartlarını kullananların oranı ise %70.

Kredi kartı sahiplerinin %59'u havayolu, %57'si de seyahat acentelerine ödemelerini kartlarla yapıyor. Otel konaklamasında kredi kartı kullananların oranı %57 iken, lokanta ve restaurantlarda bu oran %56 olarak görülüyor. MasterIndex'e katılanların %50'si sağlık harcamalarını kredi kartlarından yaparken, %49'luk bölüm de market/bakkal alışverişlerinde kredi kartlarını kullanıyor. MasterIndex sonuçları elektrik, su, doğalgaz gibi tüketim faturalı ödemelerimizde henüz kredi kartlarına alışmadığımızı ortaya koyuyor. Kredi kartı kullanıcılarının %29'u tüketim faturalarını kartlarıyla öderken, cep telefonu faturalarını kartlarıyla ödeyenlerin oranı %30.

Yukarıdaki bilgiler bize kredi kartlarının nerelerde kullanıldığı hakkında bilgiler vermekte ve elde edilen sonuçlar harcamaların öncelikle temel maddelerde kullanıldığını göstermektedir. Tabii ki bu temel maddelerin alımında kredi kartının yarattığı psikolojik alım etkisi de etkindir.

Milli gelirin yatırım talebi ögesinden bakıldığında da kredi kartlarının olumlu sonuçlar verdiğini görmek mümkündür. Kredi kartına sahip kişiler genellikle fazla paralarını hesaplarında tutmaktadırlar. Banka kartı sahipleri ise, maaşlarının tamamını bankadan çekmeyip ihtiyaç halinde bu paraları şube ya da ATM'lerden çekmektedirler. Bu durum paranın banka sisteminde kaldığını, kaydi para hükmünü kazandığını göstermektedir. Kişiler kredi kartı ödemelerini bankada tuttıkları vadesiz mevduatları (genellikle) veya kısmen de olsa vadeli mevduatları ile yaptıklarından paranın dolanım hızının düşmesine etkide bulunmaktadır. Ayrıca, üye işyerleri kredi kartı cirolarını-ihtiyaçları oluncaya kadar hesaplarında tutmakta, günlük ihtiyaçları dışındaki nakitlerinin kasalarından bulunmasını güvenlik ve verim açılarından tercih etmemektedirler. Günlük ihtiyaçlar dışında kasada bulunan paranın işyerine külfetten başka hiçbir kazancı bulunmamaktadır. Tam tersine bu paranın banka hesabında bulunması durumunda kısa vadeli fon alınabilmekte, para dövize - çevrilebilmekte ve repo yapabileceği olanağı bulunmaktadır. Hiçbir yerde değerlendirilmemiş olsa dahi işyerinin ticari vadesiz mevduatında ortalama hesap yükselecek yıl sonunda az da olsa belirli bir faiz getirisi sağlanabilecektir.

Kredi kartı ile alışveriş yapılması durumunda fiziki paranın tedavülü kısmen ortadan

kalkmakta ve ödemeler kaydi olarak gerçekteştiğinden bankadan para çıkmamaktadır. Kartlı alışveriş sebebiyle, işyerinin kasasında ya da müşterinin cebinde bulunacak para banka sisteminde kalmaktadır. Bu şekilde bankacılık sisteminde kalan para hem daha az maliyetli hatta maliyetsiz mevduat olmakta, bu da ülke için kullanılabilir tasarrufun bankalarda toplanmasına neden olmaktadır(Yılmaz, a.g.e.: 60).

3.8. Bankaların Kredi Kartı Gelir Kalemleri

Otorizasyon ve takas işlemleri, yurt içinde telefon hattı benzeri olan ve yerel alt yapı kalitesinden etkilenen “data hatları” ve telefon hatları ile yapılırken, yurtdışı işlemler uydular aracılığı ile yapılabilmektedir. Sistemin maliyetlerinin karşılanabilmesi için BKM, MasterCard ve Visa gibi kuruluşlar bankaların kart adetleri, ciroları, riskleri gibi büyüklüklere orantılı olarak çeşitli ücretler almaktadırlar. Bu konuda sektörel rekabet nedeni ile bilgilerde gizlilik esas olduğundan, sisteme üye bankaların ödeyecekleri bu tür ücretlerin tutarı tam olarak belirtilemeyecektir.

Sistemin aracıları olan, kart veren bankaların gelir kaynakları kısaca:

- Kredi ve Gecikme Faizi gelirleri
- Kart Ücreti, kart yenileme ücretleri,
- Nakit Avans Çekim sabit ücretleri ve günlük kredi faizleri,
- Yurtiçi, İşyeri Anlaşmalı Bankalardan alınan Takas Komisyonu geliri,
- Yurtdışı, İşyeri Anlaşmalı Bankalardan alınan Takas Komisyonu geliri,
- Arizi Ücretler, normal işlemlerden farklı işlemler için alınmaktadır(satış belgesi kopyası, aslı talep ücreti, el koyulan kart ücretleri, limit aşımı, gecikme sabit ücreti gibi).
- Mevduat artışı gelirleri, olarak özetlenebilir.

Görüldüğü gibi kredi kartları, ekonomik konjonktürde küçümsenmeyecek ölçüde etkiler meydana getirmektedir. Gerek bankalar, kredi kartının tarafları, gerekse kredi kartı sahipleri açısından çeşitli faydalara sahip, gelir getirici etkilere sahip olan kredi kartları artık günümüz ekonomik ve sosyal hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.

4. KORELASYON VE REGRESYON ANALİZİ

4.1. Genel

Tüm çalışma boyunca kredi kartlarının enflasyon üzerinde bir etki yaratıp yaratmadığı konusu teorik açıdan mevcut veriler ve grafikler kullanılarak tartışılmaya çalışıldı. Teorik açıdan verilerin de desteklemesiyle kredi kartı işlem hacmi talep enflasyonu yaratıcı bir görünüm arzederken acaba ekonometrik açıdan modeller yardımıyla irdelediğimizde karşımıza nasıl bir tablo çıkacak? Bu bölümde kullanılan ekonometrik modeller yardımıyla kredi kartları ile yapılan harcamaların enflasyon üzerinde etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışma, verilerin çok eski tarihlerden bu yana bulunamaması ve aylık veriler yerine yıllık verilerin kullanılması zorunluluğuna ilave olarak kredi kartları kullanımının henüz ülkemizde gelişmiş ülke seviyesine erişememiş olması nedeniyle bahsi geçen ekonomik araştırmanın sonuçları tam bağlayıcı olamamaktadır. Bununla birlikte korelasyon analizi ve modellerden elde edilecek sonuçlar bize kredi kartı harcamalarının enflasyon üzerinde nasıl bir etki yarattığını hiç değilse bir eğilim olarak verebilecek ve gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutacaktır. Burada regresyon analizine geçmeden önce değişkenleri tanıtarak değişkenler arasındaki korelasyon analizi yapılacaktır.

4.2. Veri ve Değişkenler

Ekonometrik model ve korelasyon analizlerinde aşağıda tanımlanan değişkenler kullanılmıştır. Bu değişkenler Bankalararası Kart Merkezi A.Ş., T.C. Merkez Bankası verileri derlenerek elde edilmiştir.

KIC : Yıllar itibariyle gerçekleşen kredi kartı sahiplerinin yapmış oldukları harcamaları gösteren işlem ciroları, (Milyar TL)

KIC D.O. : Yıllar itibariyle gerçekleşen kredi kartı sahiplerinin yapmış oldukları harcamaları gösteren işlem cirolarının bir önceki yıl itibariyle göstermiş olduğu değişim oranı.

- TÜFE : Tüketici fiyatları endeksi, (1968=100)
- ENF.ORANI : Yıllar itibariyle gerçekleşen tüketici fiyatlarında meydana gelen değişim oranı.
- M1 : Piyasadaki para miktarı, (Dolaşımdaki Para, Vadesiz Mevduat, Seyahat Çekleri ve Çek yazılabilir mevduat), (Milyar TL)
- M1 D.O. : Piyasadaki para miktarında bir önceki yıla oranla meydana gelen yıllık artış oranı
- M2-M1 : Vadeli mevduatları gösterir.M2 ile M1 para arzı farkı. (Milyar TL)

4.3. Korelasyon Analizi

Tablo 12 : Orijinal Gözlem Değerlerine Göre Basit Korelasyon Matrisi

	TÜFE	KIC	M1	M2-M1
TÜFE	1,000000	0,98	0,98	0,99
KIC	0,98	1,000000	0,97	0,99
M1	0,97	0,97	1,000000	0,99
M2-M1	0,99	0,99	0,99	1,000000

$$t_{TÜFE, KIC} = 9,29 > 5,041$$

Yukarıdaki korelasyon ilişkilerinden de görüleceği gibi TÜFE-KIC-M1 değişkenleri arasında ayrı ayrı basit korelasyon ilişkisi oldukça yüksek görülmektedir. $t_{0,05,8} = 5,041$ seviyesinde bu ilişki istatistiksel olarak korelasyon analizi bağlamında anlamlıdır.

KIC-M1 ve KIC-TÜFE arasındaki korelasyon %97-98 gibi bir sonuç çıkmıştır. Pozitif yönlü bir ilişki vardır. Kredi kartı harcamalarının TÜFE üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Fakat bu tablodan KIC'ın M1 ve M2-M1 ile birlikte hareketliliği de görülebilir. Gerek tablo 12 ve gerekse tablo 13'de, KIC ve (M2-M1) arasındaki ilişki, KIC ile M1 arasındakinden ve KIC D.O. ile (M2-M1) D.O. arasındaki ilişki KIC D.O. ile M1 D.O. arasındaki ilişkiden daha yüksektir. Burada KIC ile paranın tasarruf fonksiyonu arasında da bir ilişki olduğu söylenebilir. Vadeli tasarrufların M1'e bir alternatif olduğu görülebilir ve kredi kartı harcamalarının vadeli tasarruflardan da kaynaklandığı söylenebilir. Bu bağlamda KIC, faiz gelirleri harcamalarını içermektedir. Kredi kartları

harcamaları arttırıp enflasyona sebep olmaktadır. Teorik olarak M2-M1 artışı enflasyonu azaltması beklenebilir. Bunun için $r_{KIC D.O., (M2-M1) D.O.}$ ilişkisinin negatif olması gerekir. Tasarruf amacıyla harcanmayan bir kısım para vardır ki bu kısım sonra yine harcamalara aktarılmaktadır.

Tablo 13 : Değişim Oranlarına Göre Basit Korelasyon Matrisi

	ENF.ORAN.	KIC D.O.	M1 D.O.	M2-M1 D.O.
ENF.ORAN.	1,000000	0,21	0,13	0,38
KIC D.O.	0,21	1,000000	0,54	0,64
M1 D.O.	0,13	0,54	1,000000	0,49
M2-M1	0,38	0,64	0,49	1,000000

$$t_{ENF.OR., KIC D.O.} = 2,68 > 2,306$$

$$t_{M1 D.O., KIC D.O.} = 2,72 > 2,306$$

HA = Enflasyon oranı ile kredi kartı işlem cirolarındaki değişim oranı arasında doğrusal ilişki vardır hipotezi $t_{0,025; 8} = 2,306$ seviyesinde bu ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır. Diğer taraftan M1 D.O.- KICD.O. ilişkisi anlamlıdır. Biri diğerinin yerine kullanılabilir.

Enflasyon, kredi kartı işlem ciroları, M1 ve M2-M1 arasındaki değişim oranlarına ait korelasyon ilişkisine baktığımızda düşük çoklu doğrusal bir ilişki görülmektedir. KIC değişim oranı ile enflasyon oranlarına baktığımızda işlem cirolarının enflasyondaki artış hızında düşük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. KIC değişim oranı ile M1 değişim oranı arasında ise çok yüksek olmasa da orta düzeyli bir çoklu doğrusal ilişkinin olduğu görülmektedir. Bu ise kredi kartı harcamalarının daha çok işlem güdüsüyle yapıldığını göstermektedir. Aynı şekilde yine tablodan görüleceği gibi kredi kartı harcamaları ile M2-M1 arasında orta düzeyli bir ilişki görülmektedir. Bu ise bize tasarruflardan kredi kartlarına bir gelir aktarımı olduğunu gösterir.

Tablo 14 : Değişkenlerin ln Dönüşümlerine Göre Basit Korelasyon Matrisi

	ln TÜFE	ln KIC	ln M1	ln M2-M1
ln TÜFE	1,000000	0,99	0,99	0,99
ln KIC	0,99	1,000000	0,99	0,99
ln M1	0,99	0,99	1,000000	0,99
ln M2-M1	0,99	0,99	0,99	1,000000

$$r_{\ln T\ddot{U}FE, \ln KIC} = 13,13 > 5,041$$

$$r_{\ln M1, \ln KIC} = 13,13 > 5,041$$

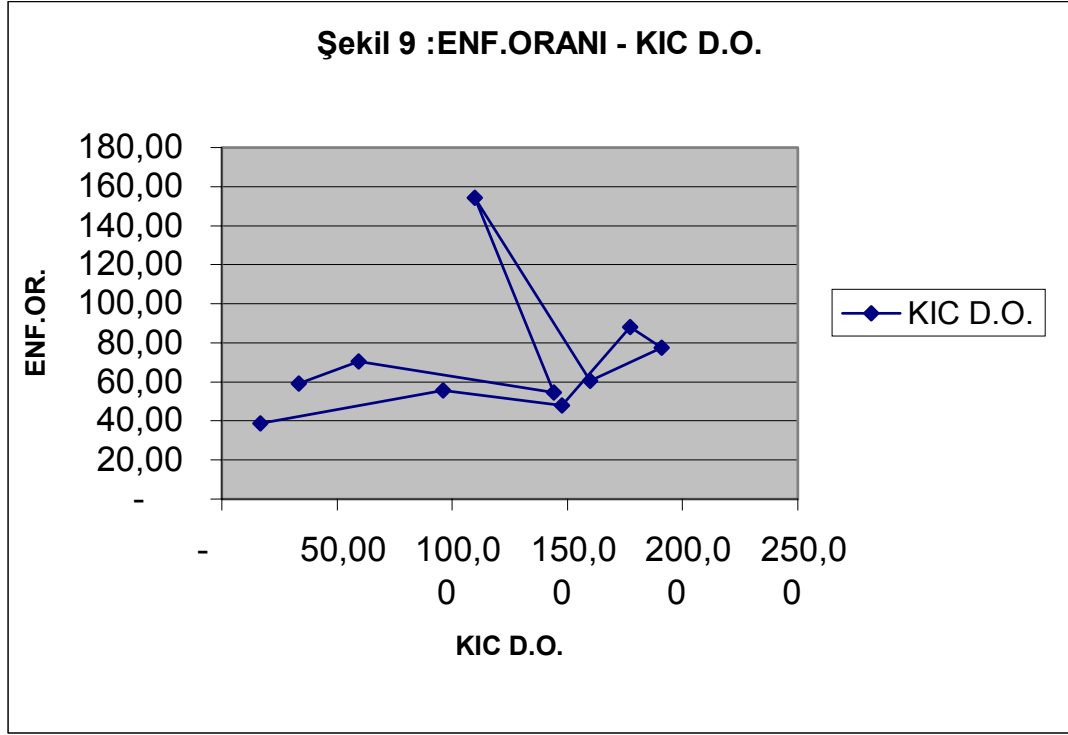
$$r_{\ln(M2-M1), \ln KIC} = 13,13 > 5,041$$

$t_{0,05; 8} = 5,041$ seviyesinde bu ilişkiler istatistiksel olarak anlamlıdır.

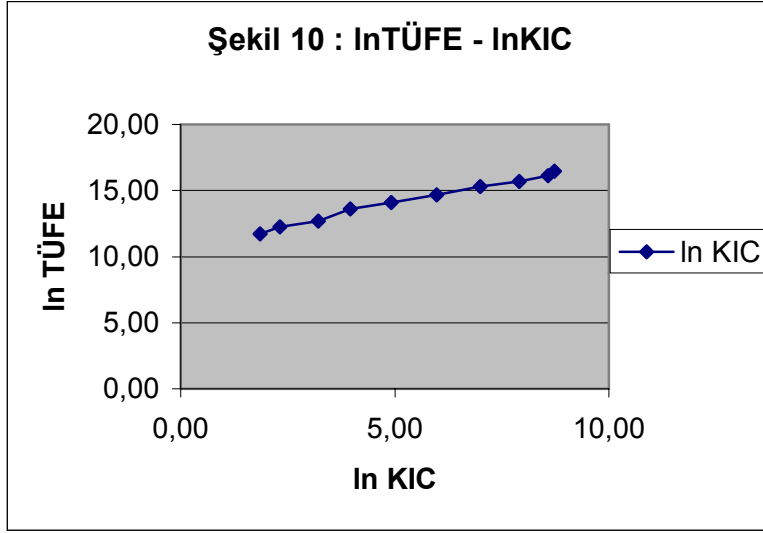
Yukarıdaki korelasyon ilişkilerinden de görüleceği gibi lnTÜFE-lnKIC-lnM1-ln(M2-M1) değişkenleri arasında yüksek doğrusal bir korelasyon ilişkisi görülmektedir. Buradaki pozitif ilişki ln(M2-M1) ve lnKIC, bize kredi kartları ile yapılan harcamalardan dolayı M1 ve M2'den kredi kartı harcamalarına bir aktarım olduğunu gösterir. Buradan da kredi kartlarının, M1 ile yakın ilişkisi "Paranın işlem güdüsü", M2 ile yakın ilişkisi de "tasarruf güdüsü"nü vurguladığı açıklanabilir. Her üç korelasyon tablosunda da bu çıkarsama görülmektedir.

KIC-M1, KIC-TÜFE ve KIC-M1 arasındaki korelasyon arasındaki analizinde %96-98 gibi bir sonuca varılmıştır. Pozitif yönlü bir ilişki vardır. Kredi kartı harcamalarının M1 üzerinde M1'i arttırıcı bir etkisi ve kredi kartı işlem cirolarının TÜFE üzerinde etkili olduğu görülmektedir.

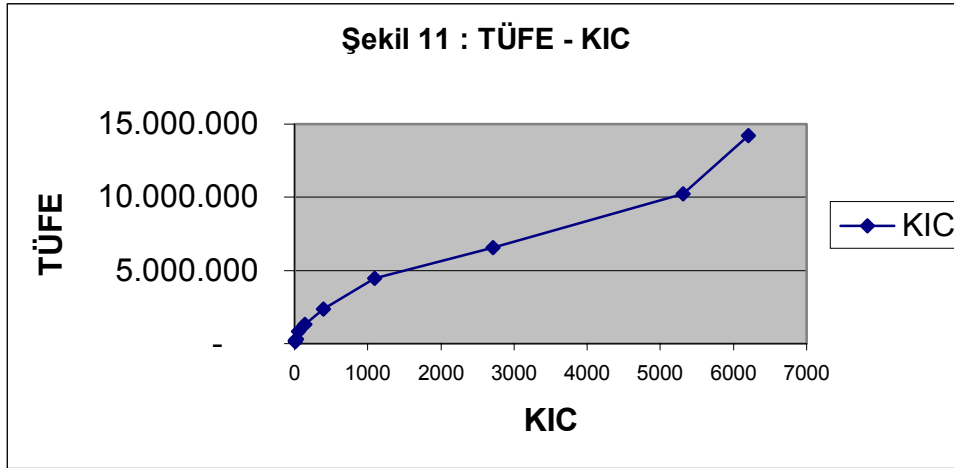
4.4. Grafik Analizi

Yukarıdaki grafikte (Şekil 9) görüldüğü gibi doğrusal olmayan bir eğri çıkmıştır. Yukarıdaki grafiğin diğer grafiklerden daha büyük olmasının nedeni de eğrinin çok fazla inişli-çıkışlı olması nedeniyle anlaşılmasını zor kılmasından ötürü kolaylık sağlamaktır. Regresyon analizi kısmında da görüleceği gibi (bkz.model 1) bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin ancak yaklaşık %1'lik kısmını açıklamaktadır. Grafiği doğrusal çıkması halinde elbetteki KIC değişim oranının tek başına enflasyona etki etmekte olduğu kanaatine varabilirdik. Korelasyon analizinde anlamlı, regresyon analizinde ise anlamsız görülmektedir. Buna rağmen, grafikte de olduğu gibi kredi kartı işlem cirolarının enflasyonu tek başına açıklama yetisi bulunmamaktadır. Fakat bu ilişki korelasyon analizinde %21 olup anlamlı bulunmuştur.

Yukarıdaki grafikten de (Şekil 10) görüleceği gibi ln TÜFE ile ln KIC arasında doğrusal bir ilişki görülmektedir. Zira korelasyon analizine de bakılacak olursa aralarındaki doğrusal ilişki teyid edilmiş olacaktır. Böylece TÜFE’deki değişmelerin sebebinin ln KIC kaynaklı olduğunu düşünebiliriz.

Daha önce yapmış olduğumuz TÜFE-KIC korelasyon analizi ve şekil 11’den de görüldüğü gibi tüketici fiyatları endeksi ile kredi kartı işlem ciroları arasında yüksek bir ilişki mevcuttur ve bu eğri de doğrusal çıkmaktadır. Kredi kartı ile yapılan harcamaların tüketici fiyatları incelendiğinde meydana getirdiği artışı açıklamakta yeterli olduğu görülmektedir.

4.5. Regresyon Analizi

4.5.1. Model 1

Aşağıdaki modelde bağımlı değişken olarak enflasyon oranındaki değişimler alınmıştır. Bağımsız değişken olarak ise yalnızca kredi kartı işlem cirolarındaki değişimler alınmıştır. Ayrıca zaman bir diğer değişken olarak modele dahil edilmiştir.

$$\begin{aligned} \text{ENF.OR.} &= B_0 + B_1 \text{ KIC D.O.} + U_t \\ &= 57,66 + 0,1151 \text{ KIC D.O.} + U_t \\ &\quad (23,59) \quad (0,19) \end{aligned}$$

$$r_{\text{KIC D.O. MID.O. (M2-M1) D.O.}} = -0,19$$

$$R^2 = 0,4$$

$$\text{thesap} = 0,622$$

$$\text{Fhesap} = 0,387$$

$t_{0,10}$ anlamlılık düzeyinde model anlamsızdır. Yani H_0 kabul edilir.

$R^2 = 0.4$ oldukça düşüktür. KIC değişim oranları enflasyondaki değişimin yalnızca yaklaşık %4'ünü açıklar ve bu da anlamsızdır. Geriye kalan kısım ise modele dahil edilmeyen ve/veya diğer sebepleri ifade eder. Değişkenleri atırarak değişik modellerle konu daha derinlemesine incelenmeye çalışılacaktır. Çünkü burada enflasyondaki değişimleri açıklamak için yalnızca KIC D.O. yeterli değildir. Zira enflasyona etki eden değişkenler çoktur. Piyasada fiyatlar genel düzeyine etki eden etkenler içerisinde en önemlilerinden bir tanesi de para arzı verileridir. Diğer yandan KIC D.O. ile enflasyon arasındaki grafiğe bakıldığında doğrusal bir regresyon ilişkisi görülmemektedir. Bundan dolayı regresyon analizi için diğer değişkenlere bakılması zaruridir.

Modelde ele alınan 10 yıllık zaman aralığı içinde ekonomide ciddi sarsıntılar yaşanmış, krizlerle karşılaşmış, 1994, 1998 ve sonrasında yaşanan krizler gibi ciddi bir dizi kriz dönemlerinden geçilmiştir. Bu dönemlerde gelir dağılımı bozulmuş, kişilerin gelirlerinde

düşüşler meydana gelmiştir. Spekülasyon amacıyla tutulan para miktarı azalmış faizler yükselmiştir. İşlem güdüsüyle elde tutulan para miktarı artmış, harcama miktarı ise aksine azalmıştır. Kredi kartı faiz oranları ise kriz dönemleri ve gelirlerde yaşanan düşüşlerden sonra %3'ler seviyesinden %10-15'ler seviyesine yükselmiş, dolayısıyla kredi kartı harcamalarında ciddi anlamda bir düşüş görülmüştür. Bu dönemlerde kredi kartı kullanım oranı kriz öncesi dönemlere oranla azalmıştır.

Çalışmanın temel konusunu oluşturan talep enflasyonundaki artışın kredi kartı harcamalarından kaynaklandığı görüşü kriz dönemlerinde modeldeki açıklanamayan kısmı yansıtmaktadır. Çünkü bu dönemde yaşanan enflasyon bir talep enflasyonu değildir. Kriz dönemlerinde yaşanan enflasyon konjonktürel bir enflasyondur. Modelde görünüm itibarıyla kredi kartı işlem cirolarının enflasyon yaratıcı bir etkisi bulunmamaktadır. İlişki yoktur dememekle birlikte yapılan korelasyon analizinde de görüldüğü gibi düşük(%21) bir korelasyon ilişkisi görülmektedir.

4.5.3. Model 2

Aşağıdaki modelde bağımlı değişken olarak tüketici fiyatlarındaki endeks değerleri alınmıştır. Bağımsız değişken olarak ise yalnızca kredi kartı işlem ciroları, para arzı ve M2-M1 alınmıştır.

$$\begin{aligned} \text{TÜFE} &= B_0 + B_1 \text{KIC} + B_2 \text{M1} + B_3 (\text{M}_2 - \text{M}_1) + \text{Ut} \\ &= -766185,4 + 798,86 \text{KIC} + 1,609 \text{M1} + 15894,5 (\text{M}_2 - \text{M}_1) \\ &\quad (600779,8) \quad (307,08)^{***} \quad (0,388)^{**} \quad (6052,4)^{**} \end{aligned}$$

$$r_{\text{TÜFE.KIC..M1. (M}_2\text{-M}_1)} = 0,29$$

$$R^2 = 0,99$$

$$\text{Fhesap} = 270,36$$

HA red H1 kabul edilir. Modeldeki değişkenler TÜFE'yi açıklamakta yeterlidir.

(**) 0,05 seviyesinde anlamlıdır. (***) 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

$R^2 = 0.99$ oldukça yüksektir. KIC, M1 (dolaşımdaki para + vadesiz mevduat) ve M2-M1 (vadeli mevduatlar) TÜFE'nin %99'unu açıklamaya yeterlidir. Görüldüğü gibi tüketici fiyatları endeksi'nin gerçekleşmesinde KIC, M1 ve M2-M1 değişkenleri etkilidir.

Orijinal gözlem değerlerine ait basit korelasyon katsayıları dikkate alındığında varyans büyütme faktörünün $100 > 5$ olması, model 2'de katsayıların beklenilenin dışında çıkması (Model 13 ve Tablo 14) ve gerekse iki bağımsız değişken arasındaki ilişkinin bağımlı değişken ile ilişkisinden büyük olması nedeniyle (Model 1 ve Tablo 13) bu modellerde çoklu doğrusal bağlantının varlığı kaçınılmazdır. Değişkenler arasındaki birlikte hareketliliği azaltmak için bir "t" değişkeni modele ilave edilebilecektir. Ayrıca gözlem değerlerinin az olması da çoklu doğrusal bağlantının yüksek çıkmasına sebep olma ihtimalini çok yüksek bulundurmaktadır. Fakat model 2 ve korelasyon analizine bağlı kalındığında KIC'in fiyatlar genel düzeyini artırdığı söylenebilir. Bu ise KIC'in, M1'i vurgulamasına işarettir. Fakat KIC ile (M2-M1) arasındaki ilişki yüksektir ve KIC'in tasarruf hesaplarından ödenmiş olabileceğini de vurgulamaktadır. Her iki durumda da biz bütün değişkenlerin realitede birlikte aynı yönde hareket ettiklerini de gözlüyoruz. Bu ise çok veri ile daha gerçekçi çoklu doğrusal bağlantısız bir modeli gerektirir.

4.5.4. Model 3

$$\ln T\ddot{U}FE = B_0 + B_1 \ln KIC + B_2 \ln M1 + B_3 \ln (M_2 - M_1) + U_t$$

$$-0,163 - 0,044 \ln KIC + 0,98 \ln M1 + 0,45 \ln (M_2 - M_1)$$

$$(2,69) \quad (0,18) \quad (0,26)^{***} \quad (0,11)^{***}$$

$$r_{\ln KIC, \ln M1 \ln (M_2 - M_1)} = 0,33$$

$$R^2 = 0,99$$

$$F = 787,83$$

Ho red HA kabul edilir.

(***) 0,01 seviyesinde anlamlıdır. (**) 0,05 seviyesinde anlamlıdır.

Model anlamlıdır. $\ln KIC$, $\ln M1$ ve $\ln(M2-M1)$ 'de gerçekleşen işlemler $\ln T\ddot{U}FE$ 'yi açıklamakta yeterlidir. Korelasyon analizinde de görüleceği gibi bu değişkenler arasındaki ilişki (KIC ile $M2-M1$ ilişkisi hariç) yüksek oranlarla açıklanmaktaydı. Basit korelasyon($r_{\ln KIC, \ln M1}$) katsayısının çok yüksek ve (+) işaretli çıkması $\ln KIC$ 'in $\ln M1$ yerine kullanılabilceğini göstermektedir. Bu durum t korelasyon ve VIF gibi çoklu doğrusallık testleriyle de vurgulanmaktadır.

Model 3'de $\ln KIC$ 'in katsayısı anlamsızdır. $\ln M1$ ve $\ln(M2-M1)$, $\ln T\ddot{U}FE$ ile daha güçlü bir regresyon ilişkisi gösterdiğinden dolayı $\ln KIC$ 'in etkisi elemine edilmiştir ve işareti $\ln T\ddot{U}FE$ ve $\ln KIC$ arasındaki basit ve kısmi korelasyon işareti katsayıları işaretinin tersidir. Oysa $\ln KIC$ ile $\ln T\ddot{U}FE$ çok güçlü bir regresyon ilişkisini gerek şekil 10 ve gerekse tablo 14'de göstermektedir. Bu ise ancak modelde çoklu doğrusal bağlantının ($\ln KIC$ ile $\ln M1$ ve $\ln(M2-M1)$ arasında) sonucudur.

Model 2'de bahsettiğimiz varyans büyütme faktörünün $100 > 5$ olması, katsayıların beklenenin dışında çıkması ve iki bağımsız değişken arasındaki ilişkinin bağımlı değişken ile ilişkisine eşit olması (Tablo 14 ve Model 3) ilişkisi bu model içinde geçerli olmakta ve yine çoklu doğrusal bağlantının varlığı kaçınılmaz olmaktadır. Değişkenler arasındaki birlikte hareketliliği azaltmak için bir t değişkeni modele ilave edilebileceği gibi bunun yerine modeli yeniden spesife ederek herbir değişkeni modeldeki kredi kartı işlem ciroları ile bölerek;

$\ln T\ddot{U}FE = B_0 + B_1 \ln (M1 / KIC) + B_2 \ln (M2-M1 / KIC) + U_t$ şeklinde bir model koşarak çoklu doğrusal bağlantıyı azaltmak mümkündür.

Veri yetersizliği dolayısıyla gerekli olan değişkenler modele katılamamış ve zaman aralığı kısa tutulmak zorunda kalmıştır. Bundan dolayı bu çalışmada yukarıdaki ampirik modellerle yetinilmiştir.

Türkiye’de kredi kartlarını takip, kontrol ve merkezileştirmek amacıyla kurulan Bankalararası Kart Merkezi (BKM) 1992 yılında kurulmuş olup, maalesef 1992 öncesi verilere ulaşma imkanı bulunmamaktadır. Bir diğer kuruluş olan Europay Türkiye Ofisi ve Visa International firmaları kredi kartları piyasasına 1994 yılından itibaren girdikleri için gerekli istatistiki verilere buralardan da ulaşma imkanı olmamıştır.

SONUÇ

Plastik para olarak da adlandırılan kredi kartları gelişmiş batı toplumlarında da olduğu gibi ülkemizde de özellikle son yıllarda son derece hızlı gelişmeler göstermiştir. Her geçen gün kredi kartı hayatımıza biraz daha girmekte ve adeta vazgeçilmez unsurlar olmaktadır. Hele hele Türkiye’de banka hesabı olan her iki kişiden birinin cebinde kredi kartı olduğu düşünülürse bu gerçek biraz daha ortaya çıkacaktır.

Ülkemizde mevcut müşteri potansiyelinin üçte birinin kullanılıyor olması birçok bölge ve sektörde kart kullanımının henüz istenen seviyede olmaması bankalar ve kart veren kuruluşları aşırı bir çaba içerisine sokmaktadır. Türkiye’deki kartların toplamı Avrupa’daki kartların %5’ini oluşturmaktadır. AB içerisinde ise Türkiye en büyük dördüncü Pazar konumundadır. Ancak kredi kartı ile yapılan işlemlere bakıldığında ise Türkiye Avrupa’da yapılan işlemlerin ancak %1’ini gerçekleştiriyor.

Kredi kartlarının kullanımının tüm sektörlerde yaygın hale getirilmesi gerekliliği vardır. Bu durumda kayıt dışı ekonomi büyük ölçüde ortadan kalkacak ve devlet daha fazla gelir elde edebilecektir. *Bunun için POS cihazlarının yazar kasalara bağlanması sağlanarak kredi kartıyla yapılan işlemlerin vergi kaçakları oluşmasına sebebiyet vermemesi sağlanmalıdır.*

Kredi kartları sayı itibariyle ülkemiz nüfusunun neredeyse yarısına eşittir. Bu durum yaşanan rekabeti arttırmakta ve birçok Avrupa finans kuruluşu tarafından Türkiye çok önemli bir stratejik Pazar olarak görülmektedir.

Türk bankacılık sisteminde 1990 yılında oluşmaya başlayan kartlı ödemeler sistemi, 2001 yılı ilk beş ayı itibariyle yaklaşık 5.8 katrilyon TL (yaklaşık 5.3 Milyon \$) ciroya ulaşmıştır. Avrupa’da ise bu rakam yaklaşık dört milyar doları bulmaktadır.

Türk bankacılık sisteminde kartlı ödemeler sisteminin; kart sahipleri, işyerleri, kart veren bankalar ve işyeri anlaşmaları yapan bankalar olmak üzere dört ayrı kategoriye ayrılmıştır.

Bireylerin işlem için kullanacağı değer para olarak tanımlandığında kredi kartı üzerindeki kullanılmamış, ama her an kullanıma hazır bakiyelerin tanımı güç olmakla birlikte, bu tanımlamaların banka tarafından belirli kıstaslar dahilinde (gelir seviyeleri haricinde) merkez bankası ile ortak bir çalışma neticesinde yapılması harcama dışı kalan bakiyelerin tutarını verecek ve tüm parasal tanımlamalarımızda kullanabileceğimiz veriler olacaktır.

Kredi kartları, ihtiyat güdüsü ile tutulan para miktarını azaltır ve kişi parasını bankada vadeli mevduat olarak değerlendirdiğinde de bankaların mevduat hacmini artırır. Kart kabul eden işyerleri de satışlarını artırma imkanına sahip olmakla da ticari mevduatlarını arttırmaktadır.

Ekonomide para talebi, varlıkların para olan ve olmayan türlerine göre bireylerin talebi olarak tanımlanabilir. Kartlı işlemler nedeni ile bireylerin elinde tutacakları para miktarının değişmesi, para talebi üzerinde izlenen etki olup, bireylerin işlem, ihtiyat ve spekülatif güdüleri ile para talebi, kredi kartlarının kart hamillerinde uyandırdığı harcama güdüsü ile harcamaları arttırıcı yönde etkilenebilir.

Kredi kartları bir ödeme aracı olarak işlem güdüsüyle para tutanın bir ikamesi durumundadır. Dünyada 187 ülkeye ait tedavüldeki para birimi arasında Mastercard açıklamaları ile 161 para biriminde işlem yapılabilmektedir. Bireyler gelir düşüklüğü, kullanım rahatlığı ve çek karnesi kullanımı zorluğu nedeni gibi nedenlerden ötürü kredi kartını kullanabilirler. Bütün bu ve bunun gibi daha birçok neden kredi kartlarının kullanımını daha yaygın ve cazip hale getirmektedir.

Kredi kartlarının kullanımı kredi kartlarının kullanımının yaygın bir hal aldığı dönemde banka kredi hacimlerini arttıracaktır. Bankacılıkta amaç toplanan kaynakları akıllı ve metodik bir şekilde plase etmek ve getirisini sağlamak olduğundan bu plasman riskinin yaygın tutulması kredi kartı kullanımının artması ile daha da mümkün olabilecektir.

Merkez Bankası'nın kart piyasasını denetlemek, piyasaya rekabeti sağlamak ve rekabeti yasal ve haklı bir rekabet haline getirmek için herhangi bir yetki kullanmadığında, ülkenin ödeme sisteminin bütünlüğü, istikrarın korunması ve sorumlulukları ile uyuşmayacak ve anlamsız olacaktır. Tam tersi Merkez bankası yasal paraya dahil bir kart tipini bizzat verdiğinde ise, özel sektör rekabeti olmayacak ve sistem tekele dönüşecektir. Merkez Bankası'nın kart verecek kurumun niteliklerini belirlemesi ve denetlemesi ise en uygun çözüm olmaktadır.

Bankalar Merkez bankası nezdinde, nakit veya mevduat olarak, tahsil edecekleri tutarlar orantılı miktarda karşılık tutmak zorundadır. Bankaların vereceği sonra ödemeli kredi kartları nakdi kredileri, ön ödemeli kartlar ise mevduat muamelesi görerek, bu karşılıklara tabi olabilir. Buna karşın mevduat toplama izni olmayan kurumların kartları ekonomik dengede olumsuzluk yaratacak büyüklüklere gelmeden önce denetimi altına alınmalıdır. Merkez bankaları bu araçların ödeme sistemine ve araçlarına olan toplumsal güveninin sarsılmasını önleyecek tedbirler almak durumundadır.

Kartlı sistemlerde kullanılan teknoloji sürekli gelişmektedir. Türkiye'de üretilmeyen teknoloji ithal edilmekte olup, en önemli sorun, eskiyen teknolojinin sürekli olarak yenilenmesi zorunluluğudur.

Kredi kartlarının kullanımı bankalar ve finansör kuruluşlar tarafından önemli boyutlarda reklam harcaması yapılarak insanlar özendirilmekte, kullanım oranlarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Türkiye'de kredi kartları tanıtımı amacıyla gerek görsel gerekse yazısal basın alanı nda yapılan tüm reklam harcamaları Mayıs 2001 itibariyle 15 milyon doları bulmaktadır.³ Ancak kredi kartı harcamaları konusunda bilinçsiz olan insanlarımız yeterli seviyede bilinçlenene kadar birçok sorunla karşılaşılacak ve gelir seviyelerini ciddi şekilde zorlayacak durumlarla karşı karşıya kalacaklardır.

³ Bu rakam brüt olarak ifade edilmiştir. Firmalara yapılan indirimler, ödeme şekilleri ve süreleri göz önüne alınmamıştır.

Kredi kartı harcamaları özellikle belirli zamanlarda gelir elde eden (memurlar, işçiler vs.) kesim tarafından yapılmaktadır. Ancak bu kişiler gelirlerini henüz elde etmediklerinden dolayı ödemelerini kredi kartı kullanımından sonraki 10 ile 40 gün arasında yapmaları erken bir talep yaratmaktadır. Böyle talep fazlası oluşmakta ve detaylarına dördüncü bölümde girdiğimiz gibi talep enflasyonuna yol açmaktadır.

Kişiler kredi kartı kullanımı hususunda bilgilendirilmeli, harcama – gelir dengesini kurmalılar. Aksi takdirde gerek kişisel bazda, gerekse ekonomik konjonktüre yansımaları bazında ciddi sorunlar ortaya çıkarmaya devam edecektir.

Hükümet politikaları nakitsiz topluma geçişte önemli rol sahibidir. İşlemler elektronik sistemden geçip iz bıraktığında vergiler ve harcamaların kıyaslanması yolu ile gelirler kontrol edilebilir. Halkın sisteme ve yönetim birimlerine güveni olmadığında bu sistemlerin gelişmesi mümkün olmayacaktır.

Para değerini etkileyebilecek büyüklükteki projeler, yasal para organları tarafından desteklenmediğinde başarı beklenmemelidir. Alışverişlerde de banka kartı kullanımı için özendirilmeye çalışılmaktadır. Bunun için sürekli proje çalışmaları olmakta ancak tam bir başarı elde edilememiştir. Bankaların aylık ücret yatırılan ve anında ödemeli karta bağlı hesaplara, diğer vadesiz mevduat hesaptan daha yüksek bir faiz getirisi sunması kart kullanımını yaygınlaştırır. Belirli gelir düzeyinin altındaki bireyler en azından, küçük tasarruflarını dövize çeviren bireyler için bu öneri çekici olabilir. Böylece vadesiz mevduat hesabında yapılacak olan işlemler için para bırakılacak, atıl para stoğu dövize çevrilmeyecektir. Ayrıca M1'in artmasında da rol sahibi olunacaktır.

Kredi kartları görünüşte çok basit bir plastik materyal olmalarına rağmen, gerçekte ülkelerin makro ekonomik göstergeleri üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Kredi kartları sektörünün her geçen gün daha da büyümesi, ekonomi ve mali politika yapıcılarının bu konuya daha fazla önem vermelerini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada da ifade edildiği gibi kredi kartlarının daha çok milli gelir, istihdam düzeyi, kayıt dışı ekonomi üzerinde

olumlu etkileri görünürken, kriz dönemleriyle daha çok bağlantılı olmak kaydıyla enflasyon üzerinde olumsuz etkileri olduğu düşüncesi ağır basmaktadır.

Günümüz ticaret hayatında ödeme aracı olarak nakit, çek, senet, poliçe ve kredi kartları ile diğer ödeme kartları gelmektedir. Toplam ticaret hacmi içerisinde kredi kartlarının payı bugün için önemsiz ya da ihmal edilebilir bir seviyede görülmemelidir. Bu rakam 2001 yılı ilk beş ayında yaklaşık 6 Katrilyona ulaşmıştır. Ancak sektörün hızlı bir dinamizm içerisinde olması ve özellikle elektronik ticaretin yaygınlaşması durumunda kesinlikle para ve maliye politikalarında “plastik para” dikkate alınmalıdır. Çünkü elektronik ticaretin en önemli ödeme aracı kredi kartları ve diğer ödeme kartlarıdır.

Ayrıca çalışma konusu olan kredi kartı işlem cirolarının enflasyona etkisinin ve diğer M1 ve M2 gibi parasal değişkenlerle ilişkisini araştırmaya yönelik koreasyon ve regresyon analizine başvuruldu. Bu analizler çerçevesinde, kredi kartlarının bölüm 1 ve bölüm 3’te de belirtildiği gibi para arzını artırıp artırmadığı, para yerine ikame olup olmadığı ve işlem amacıyla kullanıldığı savının sözkonusu değişkenler çerçevesinde korelasyon ve grafiksel analizleri de yapıldı. (M2-M1)-KIC korelasyon sonuçlarının büyük çıkması, KIC-M1 ile TÜFE seviyelerinin düşük çıkması bize kredi kartları ile yapılan harcamaların neticesinde piyasadaki paranın dolanım hızı düştüğü, dolayısıyla mübadele amacıyla paranın yerine ikame edilebilen araçlardan olduğu görüldü. Bölüm 1 ve 3’de de belirtildiği gibi kredi kartları daha çok haracama amacıyla kullanılmaktaydı. Bazı modeller ve değişkenler arasındaki sonuç ve ilişkiler anlamsız çıksa da geneli itibariyle yüksek veya orta düzeyde doğrusal bağlantı gösteren korelasyonel analizler ve modeller neticesinde anlamlık saptamasına varmak mümkün görünmektedir. Buna rağmen lnTÜFE ile lnKIC arasında grafikler ve korelasyon katsayılarının pozitif olması kredi kartı harcamalarının lnTÜFE’yi artırıcı etkisi olabileceğini göstermektedir. Oysa bu ln’li modelde azaltıcı olup çoklu doğrusal bağlantının sonucudur.

Tabii ki bu sonuçların daha sağlıklı ve güvenilir olması ancak ve ancak verilerin çok daha fazla ve geniş zamana yayılmış olanının temin edilebildiği ya da bu veri çalışmalarının

yapıldığı zaman sonrasında ve yeni çoklu doğrusal bağlantıyı giderici model spesifikasyonları ile olacaktır.

Sonuç olarak, kartlı işlemlerin, makro-ekonomik faktörler üzerinde etkili olacağı doğaldır. Ancak etkiler, önceden planlanıp, projeler bilinçle takip edilmediğinde, ve elde edilen faydalar ölçülmediğinde büyük gelişmeler beklenmemelidir. Kredi kartları ekonomi politikalarına yön veren kişi ve kuruluşlarca dikkate alınmalı, politikaların belirlenmesinde aynı nakit parada olduğu gibi temel bir parametre olarak benimsenmeli ve konu ile ilgili olarak gerekli yasal düzenlemeler çok kısa süre içerisinde yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKYÜZ, Müfit, Nesrin ERTEL, Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Dünya Yayınları :
42, 1987

ALTUĞ, Osman, Kayıtdışı Ekonomi, Cem Ofset Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 1994

AREN, Sadun, İstihdam Para ve İktisadi Politika, Genişletilmiş 11.Baskı, Savaş
Yayınevi, Ankara, 1998

CLASSEN, Emil, Grunlagen Der Geldtheorie, N.W.B., Frankfrut, 1980

ÇEKER, Mustafa, Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi
Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü,
Ankara, 1997

ÇIRPAN, Belgin, Kredi Kartları, Ezgi yayınları, Bursa, 2000

DORNBUSCH, Rudiger, Stanley FISCHER, Makro Ekonomi, , Çev., Salih.AK ve
Diğerleri, McGraw-Hill ve Akademi Yayınları, İstanbul, 1998

EĞİLMEZ, Mahfi, Hazine, Tütünbank Finans Dünyası Yayınları No: 3, İstanbul, 1996

EKEN, H.Mehmet, Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin Risk ve Karlılık
Açısından Değerlendirilmesi, Çağrı yayınları, Ankara, 1994

FAIRCHILD, R. Freed. ve Diğerleri, Elementary Economics, New York, 1930

GORDON, J. Robert, Macroeconomics, 6.Ed, New York, 1993

HEINZ, Riehl, M.Rita RODRIGUEZ, Foreign Exchange End Money Markets,
New York., 1983

JOHNSON, Dudley, Macroeconomics: Money, Prices And Income, New York, 1976

KEYDER, Nur, Para Teori – Politika, Genişletilmiş 3.Baskı, ODTÜ Yayınları,
Ankara, 1991

LINDSEY, Ian, Credit Cards, The Authoritative Guide to Credit And Payment
Cards, Rushmere Wynee Ltd., England, 1994

- LIPSEY, G.Richard, Peter O.STEINER**, Economics, Harper And Row,
New York., 1969
- MANDELL, Lewis**, The Credit Card Industry : A History, Twayne Publishers,
Boston., 1990
- MİNİBAŞ, Türkel**, Para ve Finans Ansiklopedisi, Creative Yayıncılık ve Tanıtım
Ltd., İstanbul, 1992
- ÖÇAL, Tezer ve Diğerleri**, Para Banka Teori ve Politika, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997
- PARASIZ, İlker**, İktisada Giriş, Prensipler ve Politika, 2.Baskı, Ezgi Kitabevi,
Bursa, 1991
- PARASIZ, İlker**, Para – Banka ve Finansal Piyasalar, 4.Baskı, Ezgi Kitabevi,
Bursa, 1992
- PAYA, Merih**, Para Teorisi ve Para Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998
- STEPHENSON, Graham**, Credit,Debits&Cheque Cards, Law&Practice, Central
Law Publishing, Birmingham, 1993
- ŞENSÖZ, Derya**, Enflasyon Teorisi, Devlet Yatırım Bankası, Ankara, 1974
- ŞİMŞEK, Salih, M.Kemal AYDIN**, İktisada Giriş, Değişim Yayınları, Adapazarı, 1999
- TEOMAN, Ömer**, Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması, Beta Yayınları,
İstanbul, 1996
- TUNCER, Selahattin**, Türkiye’de Sermaye Piyasası-Teori-Uygulama, İstanbul, 1985
- VANE, R.Howard, L. John THOMPSON**, An Introduction to Macroeconomic
Policy, Londra, 1993
- VISSER, Herald**, The Quantity of Money, Macmillan, London, 1974
- YETİM, Sedat**, Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri, Sermaye Kurulu, Yayın No :
69, Ankara, 1997
- YILMAZ, Eyyüp**, Türkiye’de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri,
Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2000

TEZLER

DALOKAY, Arzu,(1999), Türkiye’de Kartlı Ödeme Sisteminin Gelişimi ve Bankacılık Sektöründeki Boyutları, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

MAKALELER

Dünya Gazetesi, “Kredi Kartlarının Tarihçesi”, 29.01.1990

Finansal Forum “Kredi Kartı Çılgınlığı”, Kredi Kartı Özel Eki, 17 Ağustos 1998

GÜNEŞ, Hürşit, “Türkiye’de Para Arzını Arttıran Nedenler”, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:1990-8, 1990

GÜNEŞ, Hürşit, “Türkiye’de Para Arzını Kontrol Araçlarının Etkinliği”, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1990-9, 1990

KARACAN, Ali İhsan, “Ödeme Sistemindeki Gelişme”, Dünya Ekonomi-Politika Gazetesi, 5 Şubat 1988

KARGÜL, İ.Doğan, “Enflasyonda Etkisi Olan Yeni Unsurlar”, İstanbul Ticaret Gazetesi, İTO Yayını, 6 Şubat 1990

KARGÜL, İ.Doğan, “Enflasyon Açmazı”, İstanbul Ticaret Gazetesi, İTO Yayını, 12 Ocak 1990

ŞENEL, Aydın, “Türkiye’de Kredi Kartları Gelişimi Gecikmemiştir”, Dünya Gazetesi, Dünya Dosyası No : 42, 19 Ekim 1992

ŞENER, Atilla, “Plastik Para=Kredi Kartı ve Hukuki Sorunları”, Dünya Ekonomi-Politika Gazetesi, 23 Mart 1993

UZUNOĞLU, Sadi, “Parasal Göstergeler Nasıl Okunur?”, Ekonomik Trend, 15 Ocak 1995

RAPORLAR

**Report to the Council Of The European Monetary Institute, “On Pre-Paid Cards”,
Working Group on EU Payment Systems, Mayıs 1994**

İSTATİSTİK VE PERİYODİK BÜLTENLER

Europay International Haberler, İstanbul, Ocak-Mart 1996

Europay International Haberler, İstanbul, Sayı : 10, Nisan-Haziran 1998

Europay International Haberler, İstanbul, Sayı : 17, Ekim-Aralık 2000

Europay International Haberler, İstanbul, Sayı : 9, Ekim-Aralık 1997

Europay International, Masterindex Kredi Kartı Araştırması, Kasım 1999

Europay International, Masterindex Kredi Kartı Araştırması, Kasım 2000

Europay International, Masterindex Kredi Kartı Araştırması, Mayıs 1999

Europay International, Masterindex Kredi Kartı Araştırması, Mayıs 2000

Europay International, Masterindex Kredi Kartı Araştırması, Mayıs 2001

Pano Dergisi, Bankalararası Kart Merkezi Yayını, Kasım 1997, Sayı 2.

Pano Dergisi, Bankalararası Kart Merkezi Yayını, Mayıs 1998, Sayı 3.

Resmi Gazete, “Bankalar Kanunu Hakkında Tebliğ” No: 11, Ankara, 09 Şubat 1995

İTO, “Türkiye Ekonomisi ”, İstanbul, 1991-2000

Bankalararası Kart Merkezi A.Ş., “Faaliyet Raporları” İstanbul, 1990-1997

WEB ADRESLERİ

<http://www.bkm.com.tr>

<http://www.die.gov.tr>

<http://www.dpt.gov.tr>

<http://www.europay.com>

<http://www.hazine.gov.tr>

<http://www.lafferty.uk.co>

<http://www.mastercard.com>

<http://www.visa.com>

EKLER :

EK 1 : VERİLER

YILLAR	Kredi Kartı İşlem Cirosu	Kredi Kartı İşlem Cirosu D.O.	TÜFE	ENF.ORANI	M1 (Milyar TL)	M1 D.O.	M2-M1 (Milyar TL)	(M2 - M1) D.O.	Pranın Dolanım Hızı (V1)	Pranın Dolanım Hızı (V2)
1991	6,40	33,33	123.817,50	59,20	36.245,91	52,38	54.168,08	54,47	15,32	6,83
1992	10,20	59,38	210.956,10	70,40	55.072,53	51,94	93.885,40	73,32	16,80	6,13
1993	24,90	144,12	325.829,70	54,50	92.941,49	68,76	136.409,75	45,29	16,57	6,89
1994	52,20	109,64	828.806,50	154,40	162.778,62	75,14	287.557,06	110,80	18,31	6,76
1995	135,70	159,96	1.330.488,60	60,54	309.044,67	89,86	648.939,40	125,67	19,74	6,36
1996	394,90	191,01	2.361.022,60	77,50	536.437,80	73,58	1.357.888,30	109,25	20,86	6,02
1997	1.094,80	177,23	4.441.944,60	88,10	1.086.169,30	102,48	2.839.561,26	109,12	20,23	5,68
1998	2.712,00	147,72	6.572.114,80	48,00	1.890.002,26	74,01	5.984.244,85	110,75	22,77	5,46
1999	5.315,00	95,98	10.238.990,50	55,80	3.199.509,74	69,29	12.686.945,33	112,01	20,17	4,31
2000	6.205,00	16,75	14.220.214,30	38,90	5.833.605,67	82,33	19.119.882,75	50,71	17,75	4,16

**EK 2 : REGRESYON
SONUÇLARI**

Bağımlı Değişken	ENF.D.O.			
Metod	En Küçük Kareler Yöntemi			
Tarih	24/09/01 Zaman : 08:40			
Periyodik Örneklem	1991 - 2000			
Örneklem Sayısı	10			
Değişkenler	Katsayı	Stand.Hata	t-istaistik	Olasılık
C	57,65990	23,58935	2,444319	0,0403
KIC D.O.	0,115179	0,185209	0,621888	0,5513
R ²	0,046114	Bağ.Değiş.ort.	70,734	
R ² ler ortalaması	- 0,073122	Bağ.Değiş.stn.sap.	32,66195	
Regresyon stn. Hatası	33,83503	Akaike Bilgi Kriteri	10,05773	
Hata terimleri kareleri toplamı	9158,475	Schwarz kriteri	10,11824	
En çok benzerlik rasyosu	-48,28863	F İstatistiği	0,386745	
Durbin-Watson istatistiği	2,551773	Olasılık	0,551323	

Bağımlı Değişken	ENF.D.O.			
Metod	En Küçük Kareler Yöntemi			
Tarih	24/09/01 Zaman : 08:37			
Periyodik Örneklem	1992 - 2000			
Örneklem Sayısı	9			
Değişkenler	Katsayı	Stand.Hata	t-istaistik	Olasılık
C	47,99002	65,85895	0,728679	0,4989
KIC D.O.	-0,369079	0,369088	-0,999976	0,3632
M1 D.O.	1,227376	1,210225	1,014172	0,357
TÜFE1	-7,42	4,36	-1,700378	0,1498
R ²	0,402054	Bağ.Değiş.ort.	72,01558	
R ² ler ortalaması	0,043286	Bağ.Değiş.stn.sap.	34,37552	
Regresyon stn. Hatası	33,62330	Akaike Bilgi Kriteri	10,16942	
Hata terimleri kareleri toplamı	5652,630	Schwarz kriteri	10,25707	
En çok benzerlik rasyosu	-41,76238	F İstatistiği	1,120652	
Durbin-Watson istatistiği	3,167116	Olasılık	0,423797	

Bağımlı Değişken	TÜFE			
Metod	En Küçük Kareler Yöntemi			
Tarih	24/09/01 Zaman : 08:24			
Periyodik Örneklem	1991 - 2000			
Örneklem Sayısı	10			
Değişkenler	Katsayı	Stand.Hata	t-istaistik	Olasılık
C	-766185,4	600779,8	-1,275318	0,2493
KIC	798,8616	307,0897	2,601395	0,0406
M1	1,609335	0,388099	4,146713	0,006
M2-M1	15894,54	6052,456	2,626132	0,0393
R ²	0,992657	Bağ.Değiş.ort.	4065419	
R ² ler ortalaması	0,988985	Bağ.Değiş.stn.sap.	4863655	
Regresyon stn. Hatası	510451,3	Akaike Bilgi Kriteri	29,41315	
Hata terimleri kareleri toplamı	1,56	Schwarz kriteri	29,53419	
En çok benzerlik rasyosu	-143,0658	F İstatistiği	270,3567	
Durbin-Watson istatistiği	1,407182	Olasılık	0,000001	

Bağımlı Değişken	LN TÜFE			
Metod	En Küçük Kareler Yöntemi			
Tarih	24/09/01 Zaman : 08:36			
Periyodik Örneklem	1991 - 2000			
Örneklem Sayısı	10			
Değişkenler	Katsayı	Stand.Hata	t-istaistik	Olasılık
C	-0,162545	2,696110	-0,060289	0,9539
LNKIC	-0,043422	0,179759	-0,241557	0,8172
LN M1	0,979458	0,258718	3,785810	0,0091
LN M2-M1	0,445109	0,114154	3,899185	0,008
R ²	0,997468	Bağ.Değiş.ort.	14,27003	
R ² ler ortalaması	0,996202	Bağ.Değiş.stn.sap.	1,668614	
Regresyon stn. Hatası	0,102837	Akaike Bilgi Kriteri	-1,42217	
Hata terimleri kareleri toplamı	0,063453	Schwarz kriteri	-1,30113	
En çok benzerlik rasyosu	11,11084	F İstatistiği	787,8308	
Durbin-Watson istatistiği	1,676735	Olasılık	0,000000	

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Kastamonu'da doğan Ramazan TURAN, ilk ve orta öğrenimini Antalya, Hakkari ve İstanbul olmak üzere üç ayrı şehirde tamamlamıştır. 1994 yılında Dumlupınar Üniversitesi Bilecik İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'ne girmiş ve 1998 yılında bu bölümden mezun olmuştur. Halen özel bir bankada iş hayatını sürdürmektedir.